

UNIVERZA V LJUBLJANA
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**SIVA EKONOMIJA V SLOVENIJI IN PRIMERJAVA Z DRUGIMI
DRŽAVAMI**

Ljubljana, 6. december 2018

BARBARA BERNOT

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Barbara Bernot, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Siva ekonomija v Sloveniji in primerjava z drugimi državami, pripravljena v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Judito Peterlin,

IZJAVLJAM,

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjav

V Ljubljani, dne 6.12.2018

Podpis

študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 TEORETIČNI DEL	3
1.1 Siva ekonomija.....	3
1.2 Opredelitev sive ekonomije.....	4
1.3 Vzroki za sivo ekonomijo	9
1.3.1 Davčna obremenitev	10
1.3.2 Intenzivnost predpisov ter prepovedi	12
1.3.3 Kakovost javnih storitev	13
1.3.4 Korupcija	13
1.3.5 Trg dela.....	14
1.4 Merjenje sive ekonomije	15
1.4.1 Neposredne metode ocenjevanja sive ekonomije.....	16
1.4.2 Posredne metode.....	17
1.4.3 Modelski pristop	22
1.5 Posledice sive ekonomije	23
1.5.1 Negativne posledice.....	23
1.5.2 Pozitivne posledice	26
1.6 Družbene inovacije namesto sive ekonomije.....	27
1.7 Možni ukrepi za omejevanje sive ekonomije	29
2 EMPIRIČNI DEL.....	29
2.1 Metode raziskovanja	29
2.2 Siva ekonomija v Sloveniji.....	31
2.2.1 Obseg sive ekonomije v Sloveniji	32
2.2.2 Obvladovanje sive ekonomije v Sloveniji	35
2.2.3 Davčne blagajne kot ukrep Slovenije proti sivi ekonomiji.....	36
2.3 Siva ekonomija v Avstriji.....	38
2.3.1 Obseg sive ekonomije v Avstriji	38
2.3.2 Ukrepi proti sivi ekonomiji v Avstriji	43
2.4 Siva ekonomija v Grčiji.....	45
2.4.1 Obseg sive ekonomije v Grčiji	46

2.4.2	Ukrepi proti sivi ekonomiji v Grčiji	50
2.5	Siva ekonomija v Španiji	52
2.5.1	Obseg španske sive ekonomije.....	52
2.5.2	Ukrepi proti sivi ekonomiji v Španiji.....	56
2.6	Primerjava med državami.....	58
3	PRIPOROČILA	61
SKLEP	62
LITERATURA IN VIRI	64
PRILOGE	71

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Pridevniki in samostalniki za poimenovanje sive ekonomije	5
Tabela 2:	Raziskovalni načrt magistrskega dela	30
Tabela 3:	Prikaz sive ekonomije v Sloveniji v obdobju 1999–2005.....	34
Tabela 4:	Prikaz sive ekonomije v Avstriji in njenih deželah v obdobju 1990–2016.....	42
Tabela 5:	Prikaz sive ekonomije v Grčiji	48
Tabela 6:	Prikaz sive ekonomije v Španiji v obdobju 2003–2018.....	55
Tabela 7:	Prikaz sive ekonomije v španskih avtonomnih skupnostih.....	56
Tabela 8:	Primerjava obsega sive ekonomije v % uradnega BDP-ja v baltskih državah....	61

KAZALO SLIK

Slika 1:	Obseg sive ekonomije v nekaterih evropskih državah.....	8
Slika 2:	Trend deleža sive ekonomije v Evropi v obdobju 2003–2013	9
Slika 3:	Osnovna ideja makromodeliranja	23
Slika 4:	Razvoj obsega avstrijske sive ekonomije v odstotkih v obdobju 1998–2016	40

KAZALO PRILOG

Priloga 1:	Vprašalnik o učinkih davčnih blagajn	1
Priloga 2:	Vprašalnik o sivi ekonomiji v Avstriji	4

UVOD

Opis obravnavane problematike

Siva ekonomija je problem oziroma pojav, s katerim se srečujejo gospodarstva po vsem svetu. Je pojav, ki ga ne moremo točno opredeliti, saj se spreminja tako v času kot v prostoru (Nastav, 2009). Obstajajo različne definicije sive ekonomije. Siva ekonomija je najpogosteje opredeljena kot dejavnost, ki je zakonita in se opravlja za denar, vendar pa so dobički od teh dejavnosti prikriti oblastem, kar posledično pomeni, da niso plačani davki od teh dejavnosti (Constable, 2017). Največkrat je razlog za sivo ekonomijo prav izogibanje plačila davka oziroma tako imenovane davčne utaje. Obstajajo pa tudi še številni drugi razlogi za sivo ekonomijo, na primer previsoki prispevki za socialno varnost, brezposelnost, prenizki dohodki iz uradnih zaposlitev (Schneider, 2000).

Za raziskovalce, ki se ukvarjajo s sivo ekonomijo, pa ne predstavlja problema samo njena definicija, temveč tudi njeno merjenje. Ker dejavnost sive ekonomije ni uradno evidentirana, jo države po svetu poskušajo oceniti vsaka na svoj način. Zaradi različnih metod merjenja sive ekonomije lahko pride do razhajanj v njenem ocenjevanju. Siva ekonomija predstavlja tako pozitivne kot negativne posledice v svetu.

Tudi Slovenija je država, ki se sooča z visokim odstotkom sive ekonomije. Glas (1991), Kukarjeva (1995), Nastav in Bojnec (2007b) ter Schneider (2002, 2007, 2018) različno merijo obseg sive ekonomije v Sloveniji. Ocene sive ekonomije naj bi se gibale nekje od 8,3 do 23,6 odstotka bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP) (Morozov, 2017).

Slovenija poskuša z različnimi možnostmi zajezi oziroma zmanjšati pojav sive ekonomije. Finančna uprava Republike Slovenije (v nadaljevanju FURS) od leta 2009 opravlja aktivnosti zoper sivo ekonomijo v okviru posebnega projekta, katerega cilja sta povečati nadzor nad plačevanjem davčnih obveznosti in čim bolj preprečiti sivo ekonomijo v gospodarstvu. Da bi čim bolj zajezila sivo ekonomijo, je Slovenija sredi leta 2015 sprejela Zakon o davčnem potrjevanju računov (v nadaljevanju ZDavPR), ki je z 2. januarjem 2016 uvedel obvezno izvajanje postopka potrjevanja računov za zavezance. Da bi zmanjšali tveganje neizdajanja računov kupcev, je FURS uvedel nagradno igro »Vklopi razum, zahtevaj račun«, s katero so poskušali kupce spodbujati k jemanju računov.

Namen magistrskega dela

Namen magistrskega dela je predstaviti sivo ekonomijo, vzroke za nastanek sive ekonomije ter posledice sive ekonomije z namenom podati predloge Sloveniji in bralcem, kako in na kakšen način zmanjšati sivo ekonomijo v državi.

Cilj magistrskega dela

Glavni cilj magistrskega dela je ugotoviti, kako in s kakšnimi ukrepi poskušajo v Sloveniji zajezi sivo ekonomijo, in nato na podlagi že zbrane literature proučiti, kako se s sivo ekonomijo in njeno zaježitvijo spopadajo v izbranih državah: Avstriji, Španiji in Grčiji. Za Avstrijo sem se odločila predvsem iz tega razloga, ker ima v Evropski uniji (v nadaljevanju EU) enega izmed najnižjih odstotkov sive ekonomije, medtem ko imata Grčija in Španija enega izmed najvišjih odstotkov (Schneider, 2016b). Na koncu želim podati konkretna priporočila Sloveniji, kako naj v prihodnje poskuša izboljšati ukrepe proti sivi ekonomiji.

Metode raziskovanja

Magistrsko delo je razdeljeno na dva dela, teoretičnega in empiričnega. Za izdelavo teoretičnega dela magistrskega dela bom poiskala in proučila ustrezno literaturo s področja sive ekonomije. Pri pisanju si bom pomagala s proučevanjem ažurne znanstvene in strokovne literature tujih in domačih avtorjev ter s pregledom znanstvenih in strokovnih člankov. V teoretičnem delu bom najprej opredelila, kaj je siva ekonomija in kateri izrazi se v literaturi uporabljajo za njeno poimenovanje. Po opredelitvi sive ekonomije se bom osredotočila na vzroke in razloge, zaradi katerih se največkrat pojavi siva ekonomija. V nadaljevanju bom podrobno opisala razne metode, ki so jih številni avtorji razvili za merjenje sive ekonomije. Za konec teoretičnega dela pa bom natančno opisala, kakšne so posledice sive ekonomije za gospodarstvo.

V empiričnem delu magistrskega dela se bom najprej osredotočila na raziskovanje sive ekonomije v Sloveniji. Opisala bom, kakšna je siva ekonomija v Sloveniji, kako jo poskušamo zajezi in kako vpliva na naše gospodarstvo. Nato bom te ugotovitve primerjala s tremi izbranimi državami: Avstrijo, Grčijo in Španijo. Za Avstrijo sem se odločila, ker ima izmed vseh držav EU enega izmed najnižjih odstotkov sive ekonomije. Po podatkih iz raziskave naj bi imela Avstrija v letu 2016 približno 7,8-odstotni delež sive ekonomije (Schneider, 2016b). Za Grčijo in Španijo pa sem se odločila zato, ker imata enega izmed najvišjih odstotkov sive ekonomije v Evropski uniji. Obseg sive ekonomije je v Španiji dosegel že skoraj četrtino njihovega BDP-ja (Kupec, 2014). V Grčiji je odstotek sive ekonomije prav tako okrog 25 odstotkov (Choros, 2016).

Primerjavo bom naredila s pomočjo obstoječih in zbranih podatkov tujih in domačih avtorjev. Uporabila bom torej sekundarne vire in statistične analize sive ekonomije v posamičnih obravnavanih državah. V empiričnem delu magistrskega dela bom zbrala tudi primarne podatke, in sicer bom izvedla dva ekspertna intervjuja s strokovnjakoma, ki se ukvarjata z raziskovanjem sive ekonomije, z namenom pridobivanja ažurnega pregleda

stanja in validacije svoje raziskave. S Slovenijo sta najprimerljivejši državi Grčija in Španija.

1 TEORETIČNI DEL

1.1 Siva ekonomija

Siva ekonomija je prisotna po vsem svetu in o njej so že številni avtorji napisali obširne raziskave. Mnogi ljudje se vsakodnevno srečujejo s sivo ekonomijo, vendar se tega morda sploh ne zavedajo.

Mnogo primerov sive ekonomije najdemo tudi v gospodinjstvih. Na primer med pranjem perila se nam pokvari pralni stroj, ki ga je treba popraviti. Za ponovno delovanje pralnega stroja moramo poklicati strokovnjaka, ki bo prišel k nam domov in se lotil popravila. Ko nam serviser popravi pralni stroj, mu moramo za zamenjane dele in opravljeno storitev tudi plačati. Najpogostejše plačilo v takšnih primerih je tako imenovano plačilo »na roke«, kar pomeni, da nam serviser za popravilo pralnega stroja ne izda računa. S tem ko za izdano storitev ne prejmemo računa, lahko mi kot potrošniki pridobimo, saj lahko dobimo popravila in izdelke po nižji ceni, kot bi jih dobili, če bi imeli račun. Poleg tega pa tudi serviserju zaradi neizdanega računa ni treba prijavljati tega prihodka, kar posledično pomeni, da mu tudi davka ni treba plačati.

Siva ekonomija se pojavlja tudi v primeru, ko nas frizerka uredi na našem domu. Za opravljeno striženje nam ne izda računa in mi za storitev plačamo nekoliko manj. S tem pridobimo tako mi kot potrošniki kot tudi proizvajalci blaga in storitev. To je pozitivna posledica sive ekonomije, a tako kot ima vsaka medalja dve strani, ima tudi siva ekonomija pozitivne in negativne posledice. Zgoraj naveden primer in še številni drugi podobni primeri, s katerimi se srečujemo v življenju, so tipični primeri sive ekonomije.

Začetki sive ekonomije segajo že daleč nazaj v leto 1960, ko se je siva ekonomija začela pojavljati v zahodnih gospodarstvih in Združenih državah Amerike (ZDA) ter so jo zaradi njenega pojava začeli obravnavati kot pomembno socialno in gospodarsko vprašanje (Erdoğan, 2016). V času okrog leta 1970 je siva ekonomija začela zanimati znanstvenike in se je od takrat proučevala z različnih zornih kotov (Zagoršek, Jaklič & Hribernik, 2009). V osemdesetih letih dvajsetega stoletja pa je siva ekonomija postala že zelo velik problem, o katerem so začeli razpravljati v vseh gospodarstvih po svetu (Erdoğan, 2016).

Avtorji, ki so se ukvarjali z raziskovanjem tega pojava, so sivo ekonomijo proučevali z vidika lastnosti, vzrokov in posledic ali pa so celo razvili katero izmed metod za njeno merjenje. Poleg raziskav številnih avtorjev se tudi številne mednarodne organizacije ukvarjajo z raziskovanjem sive ekonomije. Organizacije, ki prevzemajo pobudo za

mednarodno proučevanje pojava sive ekonomije, so Mednarodna organizacija dela (ILO), Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), Združeni narodi (ZN) in Statistični urad EU (Nastav, 2009b).

Čeprav so številni avtorji izvedli celovite raziskave o sivi ekonomiji in obstaja ogromno literature o vidikih sive ekonomije, je ta tema še vedno dokaj sporna, saj obstajajo številna nesoglasja glede opredelitve sive ekonomije, metod za njeno ocenjevanje in uporabo njenih ocen v ekonomskih analizah (Schneider, Buehn & Montenegro, 2010). Siva ekonomija je zelo širok pojem, ki se opredeljuje na različne načine. Ker je težko določiti natančno opredelitev, ki bi odgovorila na vsa vprašanja v povezavi s sivo ekonomijo, akademski krogi ponujajo vedno nove opredelitve, ki temeljijo na novih pogledih na sivo ekonomijo (Švec, 2009).

Siva ekonomija v gospodarstvu pušča določene sledi, zaradi katerih so prikrajšani tako posamezniki kot država. Ker ima siva ekonomija za gospodarstvo določene posledice, ki so lahko pozitivne ali negativne, je treba ta pojav zaježiti. Zato je zelo pomembno, da pojav podrobno proučimo, da lahko na podlagi teh ugotovitev uvedemo določeno politiko za zaježitev sive ekonomije (Nastav, 2009b).

1.2 Opredelitev sive ekonomije

Siva ekonomija je večplasten in večdimenzionalen pojav, ki spremlja vsa gospodarstva po svetu, vendar pa je ta pojav tako različen, da so njegove dimenzije in značilnosti v vsaki državi povsem drugačne (Arandarenko, 2015). Siva ekonomija je dejstvo življenja po vsem svetu ter je v različnih oblikah in različnem obsegu obstajala že v preteklosti in bo obstajala tudi v prihodnje (Blackburn, Bose & Capasso, 2012). Po vsem svetu obstajajo zelo močni znaki, ki nakazujejo, da se trend sive ekonomije še povečuje in se bo v prihodnosti še naprej povečeval (Schneider & Enste, 2000).

Obstajajo številne opredelitve sive ekonomije, ki so odvisne od razmišljanj avtorjev in opredeljene glede na potrebe raziskovalcev ali politikov. Za poimenovanje sive ekonomije se v literaturi uporabljajo številni izrazi, ki se lahko včasih neprimerno uporabljajo kot sopomenke (prikrita, črna, podzemna). Največkrat se v okviru sive ekonomije pojavljajo pojmi, kot so davčne utaje, korupcija itd. Med sivo ekonomijo avtorji večinoma prištevajo samo legalne dejavnosti, medtem ko so nelegalne dejavnosti (droge, prostitucija) po večini iz sive ekonomije izključene in se štejejo v tako imenovano črno ekonomijo. Vendar pa se v praksi težko določi meja, katere dejavnosti spadajo v sivo in katere v črno ekonomijo. Siva ekonomija je v primerjavi s črno ekonomijo veliko bolj pravična do posameznikov, največ pa z njo izgublja država. Siva ekonomija je bolj usmerjena v dobrobit ljudi in ni toliko povezana s kriminalnimi dejavnostmi. Pojav sive ekonomije je treba zelo podrobno

proučiti in na podlagi podrobnih informacij določiti načrt, kako v državi zajezi in se boriti proti temu pojavu (Nastav, 2009b).

Vsak pojav, ki se pojavi na trgu, je treba podrobno proučiti in nedvoumno opredeliti. Kadar pa gre za problem in pojav sive ekonomije, je to še toliko bolj pomembno in zapleteno, in sicer zaradi dveh razlogov. Prvi razlog je, da se za sivo ekonomijo ne uporablja en enoten izraz, temveč avtorji zanjo uporabljajo številne izraze. Drugi razlog pa je, da se avtorji ne morejo poenotiti, kakšna je natančna definicija sive ekonomije. Vendar pa se da kljub številnim nejasnostim med različnimi definicijami in izrazi potegniti neke skupne točke (Nastav, 2009b; Zagoršek, Jaklič & Hribernik, 2009).

V spodnji tabeli 1 so prikazani najpogostejši pridevniki in samostalniki, ki jih različni avtorji uporabljajo za poimenovanje sive ekonomije.

Tabela 1: Pridevniki in samostalniki za poimenovanje sive ekonomije

Pridevniki, ki se uporabljajo za poimenovanje sive ekonomije			
Črna	Gotovinsko	Geto	Prikrita
Dvojna	Vsakodnevno	Neorganizirana	Mračno
Prikrita	Nevidno	Podvodna	Mejna
Neprijavljena	Neizpostavljena	Vzporedna	Okultna
Podzemna	Drugo	Siva	Obrobna
Neopazna	Sekundarno	Senčna	Potopljena
Neregulirana	Neuradno	Neformalna	Skrita
Samostalniki, ki se uporabljajo za poimenovanje			
Dejavnost	Delo	Ekonomija	Zaposlitev
Sektor	Ekonomska aktivnost		

Vir: Prirejeno po Nastav (2009b).

Literatura opredeljuje številne izraze za sivo ekonomijo. Imenujemo jo tudi podzemna, senčna, nepravilna, črna, neuradna ali neformalna ekonomija. Ne glede na to, da se avtorji ne strinjajo povsem s poimenovanjem sive ekonomije, pa se vsi strinjajo, da gre pri njej za poslovanje, ki je v nasprotju z družbenimi normami in gospodarskimi zakoni, ter da je cilj pridobiti dohodek, ki ga država ne more nadzorovati (Mara, 2011).

Kakor ima siva ekonomija več različnih izrazov, se tudi definicija tega pojma od avtorja do avtorja razlikuje. V literaturi najdemo različne definicije, ki proučujejo sivo ekonomijo z

različnih vidikov (gospodarskega, pravnega in socialnega), vendar pa ni nobene natančno določene opredelitve sive ekonomije (Startienė & Trimonis, 2010).

Siva ekonomija nedvomno predstavlja neko obliko neuradnega gospodarstva, vendar pa še vedno obstaja veliko nesoglasij v zvezi z opredelitvijo pojma. Razlike v definiciji sive ekonomije izhajajo predvsem iz različnih raziskovalnih ciljev, kot je ocena obsega sive ekonomije ali razlaga motivov za sodelovanje v njej. V splošnem se za opredelitev sive ekonomije uporabljata dva pristopa. Prvi pristop obravnava ekonomsko dejavnost v sivi ekonomiji kot preprosto neprepoznano gospodarsko dejavnost – opredelitveni pristop, medtem ko druga opredeljuje sivo ekonomijo v smislu vedenjskih značilnosti – vedenjski pristop (Fleming, Roman & Farrell, 2000).

Čeprav obstaja veliko literature o sivi ekonomiji, še vedno obstajajo številna nesoglasja glede opredelitve sive ekonomije, izrazov, ki se uporabljajo za opis te dejavnosti, postopkov ocenjevanja ali merjenja in ne nazadnje glede uporabe teh ocen v ekonomski analizi (Bhattacharyya, 1999). V nadaljevanju bodo predstavljene različne definicije, ki jih avtorji uporabljajo pri svojem raziskovanju problema sive ekonomije.

Schneider (2016a), ki je najbolj znan raziskovalec sive ekonomije, je v svojih raziskavah opredelil sivo ekonomijo kot dejavnosti, ki vključujejo vso tržno in pravno proizvodnjo blaga in storitev, vendar pa so namerno prikrite pred javnimi organi iz naslednjih razlogov:

- da bi se izognili plačilu davkov
- da bi se izognili plačilu prispevkov za socialno varnost,
- da bi se izognili določenim pravnim standardom, ki se pojavljajo na trgu dela (minimalna plača, delovni čas, varnostni standardi),
- da bi se izognili izpolnjevanju administrativnih postopkov, kot je izpolnjevanje raznoraznih statističnih obrazcev ali drugih upravnih obrazcev.

Siva ekonomija se najpogosteje opredeljuje kot dejavnosti, ki se opravljajo za denar in so zakonite, vendar pa so dobički od teh dejavnosti prikriti oblastem (Constable, 2017). Izraz siva ekonomija se uporablja tudi za sklicevanje na tiste gospodarske dejavnosti, ki so skrite in jih trenutno ne meri nobena tehnika za merjenje sive ekonomije. Ta opredelitev zajema dejavnosti, ki se pri izračunu BDP-ja države ne upoštevajo oziroma niso prijavljene (Feige, 1979). V večini raziskav je bilo pogosto ugotovljeno, da siva ekonomija ovira svobodno konkurenco, ki pa na koncu zmanjšuje potencialni BDP države. Vsaka izmed definicij sive ekonomije se osredotoča na določeno vrsto neformalne dejavnosti (Zagoršek, Jaklič & Hribernik, 2009).

Feige (1990) je v okviru sive ekonomije opredelil štiri posebne vrste sive ekonomije, in sicer nezakonito, neprijavljeno, nerazporejeno in neformalno gospodarstvo. Nezakonito gospodarstvo sestavljajo dohodki, ki so ustvarjeni z gospodarskimi dejavnostmi, ki kršijo zakonske predpise. Nezakoniti udeleženci gospodarstva se ukvarjajo s proizvodnjo in distribucijo prepovedanih izdelkov in storitev. Najpogostejša dejavnost, ki se šteje med nezakonite dejavnosti, je proizvodnja prepovedanih snovi. Najresnejša posledica nezakonitega gospodarstva je, da spodbija stabilnost in odgovornost političnih, gospodarskih in pravnih institucij, ki bi lahko pomagale pri razvoju procesov in gospodarstva (Feige, 1990).

Neprijavljeno gospodarstvo sestavljajo gospodarske dejavnosti, ki se izogibajo institucionalno določenim fiskalnim pravilom, ki so določeni v davčnih zakonikih. V neprijavljeno gospodarstvo spada dohodek, ki ga je treba sporočiti davčnim organom, vendar to ni storjeno. Obseg in rast neprijavljenega dohodka in davčne vrzeli vplivata na obseg proračunskega primanjkljaja, politiko javnega dolga in na davčne reforme. Izogibanje davkom je problem za države v razvoju, kjer mora že tako oslABLJENA davčna uprava preusmeriti večje breme zbiranja prihodkov v monetarno politiko (Feige, 1990).

Neobjavljeno gospodarstvo sestavljajo gospodarske dejavnosti, ki se izogibajo institucionalnim predpisom, ki opredeljujejo zahteve poročanja vladnih statističnih agencij. Tukaj gre za neobjavljen dohodek, ki bi moral biti v skladu z obstoječimi pravili in konvencijami zabeležen v nacionalnih računovodskih sistemih, vendar ni zabeležen. Neformalno gospodarstvo obsega tiste gospodarske dejavnosti, ki se izogibajo stroškom in so izključene iz ugodnosti in pravic, ki so vključene v zakone in upravna pravila, ki urejajo razmerja med premoženjem (Feige, 1990).

Pri opredelitvah sive ekonomije je treba misliti tudi na čas, v katerem se siva ekonomija pojavlja, saj se ta pojav nenehno spreminja. Zaradi različnih sprememb zakonodaje in raznih pravilnikov je to področje takšno, ki ga je treba vseskozi spremljati in preoblikovati ter se mu konec koncev tudi ustrezno prilagoditi (Schneider, 2014). Kot primer lahko navedem, da je bilo včasih v ZDA trgovanje z alkoholom nelegalno in je spadalo v tako imenovano črno ekonomijo, v današnjih časih pa je to v ZDA postalo legalno in je del sive ekonomije (Nastav, 2009b).

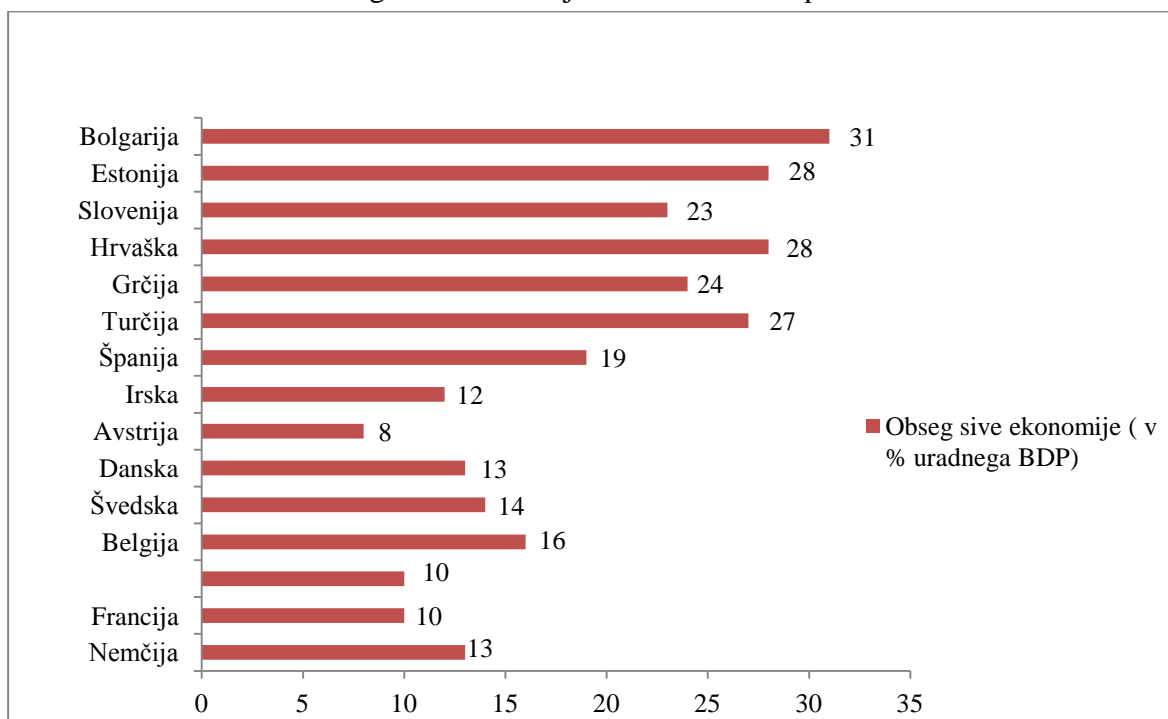
Pri proučevanju sive ekonomije so prisotni in pomembni tudi njeni akterji. Sivo ekonomijo sestavljata dve vrsti udeležencev: na eni strani imamo tiste, ki delujejo v sivi ekonomiji (proizvajalci storitev in blaga), in na drugi strani tiste, ki po teh izdelkih povprašujejo (potrošniki). V različnih študijah so avtorji raziskovali, kdo sodeluje v sivi ekonomiji, vendar pa so ugotovili, da med posamezniki obstaja podoben vzorec. Ko proučujemo pojav sive ekonomije, so pomembne tudi demografske in ekonomske lastnosti tistih, ki delujejo v

sivi ekonomiji, saj lahko na podlagi ugotovljenih lastnosti ugotovimo in bolj razumemo pojav in posledice sive ekonomije (Nastav, 2009b).

Kot je že bilo omenjeno, je siva ekonomija globalni pojav, s katerim se srečujejo vsa gospodarstva sveta. Ocene obsega sive ekonomije so v posameznih državah zelo različne. V nekaterih državah se delež sive ekonomije giblje okrog 10 odstotkov BDP-ja (ZDA, Avstrija, Švica), medtem ko v nekaterih drugih državah sega obseg sive ekonomije tudi do 45 odstotkov BDP-ja (Rusija, Grčija, Estonija). V povprečju delež sive ekonomije znaša približno 18,5 odstotka BDP-ja.

Na sliki 1 je prikazan delež sive ekonomije v posameznih državah.

Slika 1: Obseg sive ekonomije v nekaterih evropskih državah

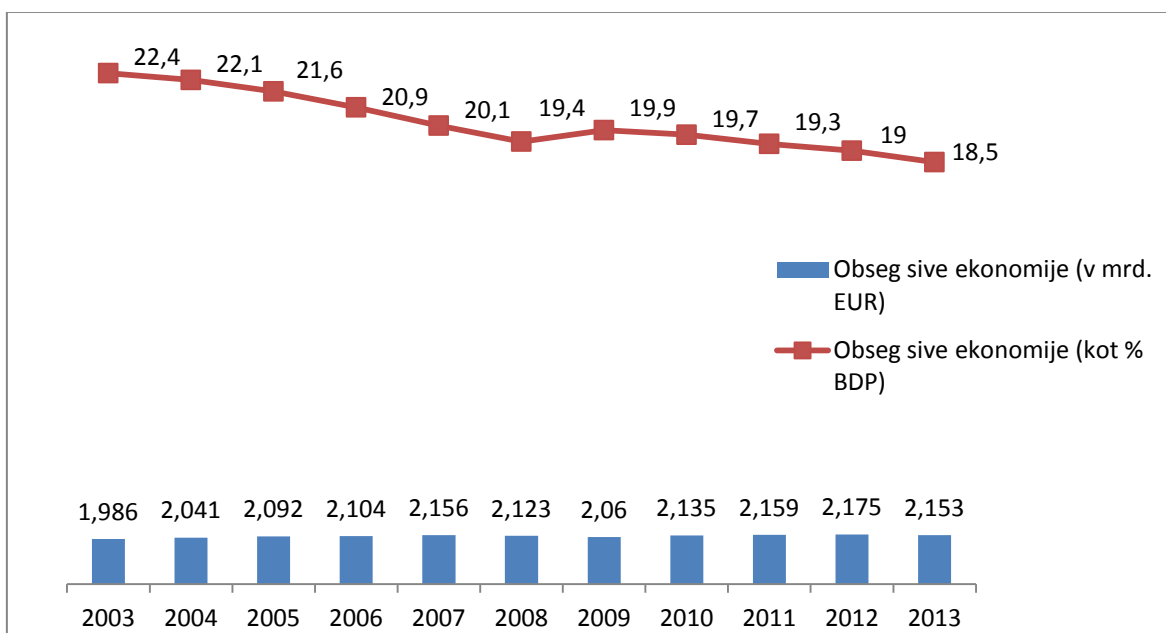
Vir: Prirejeno po Vlada Republike Slovenije. (brez datuma -a).

Skoraj dve tretjini sive ekonomije je osredotočene na pet največjih gospodarskih sil v Evropi, in sicer na Nemčijo, Francijo, Italijo, Španijo in Združeno kraljestvo. Obseg sive ekonomije je v Vzhodni Evropi veliko večji kot v gospodarstvih Zahodne Evrope. V Avstriji in Švici je obseg sive ekonomije okoli 7–8 odstotkov. V državah, kot so Bolgarija, Estonija in Hrvaška, pa siva ekonomija obsega skoraj 30 odstotkov BDP-ja (Schneider, 2013).

Obseg sive ekonomije je močno povezan z gospodarskimi cikli. V času gospodarskega upada, naraščajoče brezposelnosti, nižjega razpoložljivega dohodka in posledično strahu pred prihodnostjo običajno več posameznikov preide v sivo ekonomijo. V času krize, ki se

je začela leta 2008, je siva ekonomija postala izrazitejša. V letu 2009, ko je imela siva ekonomija vpliv čez celotno leto, je bila ta v primerjavi z BDP-jem 0,5-odstotna. Čeprav povečanje v letu 2009 ni bilo ogromno, se je prekinil dolgoročni trend sive ekonomije v primerjavi z BDP-jem. Zmanjšanje absolutnega obsega sive ekonomije je prepričljiv dokaz o globini gospodarskega nazadovanja držav. Medtem ko je vse več posameznikov iskalo alternativo uradnemu gospodarstvu, siva ekonomija ni mogla nadomestiti padca realnega gospodarstva (Schneider, 2013).

Slika 2: Trend deleža sive ekonomije v Evropi v obdobju 2003–2013

Vir: Prirejeno po Vlada Republike Slovenije. (brez datuma- a).

Iz slike 2 je razvidno, kako se siva ekonomija od leta 2003 (znašala je 22,4 odstotka BDP-ja) do leta 2008 znižuje. V letu 2008 znaša delež sive ekonomije 19,4 odstotka v primerjavi z BDP-jem. V letu 2008 pa je svetovna gospodarstva zajela velika finančna kriza, ki nakazuje, da je delež sive ekonomije v svetu začel počasi naraščati, saj so ljudje zaradi krize in nizkih plač želeli poiskati še kakšen dodaten zaslužek. Po letu 2009 je začel obseg sive ekonomije počasi spet padati.

1.3 Vzroki za sivo ekonomijo

Ker je siva ekonomija globalni trend, je zelo pomembno, da poznamo glavne dejavnike sive ekonomije, da se ji lahko zoperstavimo in jo poskušamo na nek način omejiti. Razumevanje glavnih dejavnikov sive ekonomije pomaga oblikovati politiko v zvezi z reševanjem problema, poleg tega pa je razumevanje pomembno tudi za metodo

ocenjevanja MIMIC, ki se najpogosteje uporablja za merjenje sive ekonomije (Schneider & Williams, 2013).

Razloge, zakaj se siva ekonomija pojavlja po svetu, je zelo težko ugotoviti, saj je vsaka država specifična, zato so tudi razlogi za njen nastanek v posameznih državah drugačni. Ker je siva ekonomija prikrita dejavnost, ne razkriva v celoti vzrokov, zakaj nastane (Nastav, 2009b).

Rast sive ekonomije povzročajo številni dejavniki. Najpomembnejši in najpogosteje navedeni razlogi za rast sive ekonomije so dvig bremena davkov in prispevkov za socialno varnost, večja regulacija v uradnem gospodarstvu (predvsem na trgu dela), prisilno zmanjšanje tedenskega delovnega časa, predčasna upokojitvev, brezposelnost, upad državljanske vrline in lojalnosti do javnih institucij v kombinaciji z upadajočo davčno moralo (Schneider & Enste, 2000). Tanzi (2002) navaja, da je razlogov za sivo ekonomijo sicer več, vendar dodaja, da te razloge lahko strnemo v štiri glavne kategorije: davki, prepisi, prepovedi in korupcija.

1.3.1 Davčna obremenitev

Eden izmed razlogov, ki vpliva na nastanek sive ekonomije, je zagotovo davčna obremenitev. Skoraj v vseh študijah je bilo ugotovljeno, da so stopnje davkov in prispevkov za socialno varnost eden izmed glavnih razlogov za nastanek sive ekonomije. Ker davki zelo vplivajo na posameznikovo izbiro med delom in prostim časom ter povečujejo ponudbo delovne sile v sivi ekonomiji, je izkrivljanje davčne obremenitve velika skrb ekonomistov in politikov. Večja kot je razlika med celotnimi stroški dela v uradnem gospodarstvu in plačami po obdavčitvi, večja je spodbuda za delo v sivi ekonomiji. Tako višina davkov za socialno varnost kot celotna davčna obremenitev sta ključna dejavnika za obstoj in spremembe v obsegu sive ekonomije (Schneider & Williams, 2013).

V času, ko še niso obstajali davki, tudi ni bilo dejavnosti v sivi ekonomiji, ki bi nastajale zaradi prevelike davčne obremenitve. Ko so se začele razvijati sodobnejše države in so postajali davki vse večji in večji, so se začeli davkoplačevalci ukvarjati z vprašanjem, kako bi se tem davkom izognili. Ker so se želeli izogniti davkom, so začeli del svojih dejavnosti potiskati v tako imenovano »podzemlje« oziroma v »senco«. Med davkoplačevalci, ki so se izogibali davkom, in davčnimi upravitelji pa je prišlo do tako imenovane »hladne vojne« (Tanzi, 2002).

Prvo stran »hladne vojne« zasedajo davkoplačevalci, ki morajo plačevati davke za opravljene storitve in kupljeno blago, kar je najpogostejši vzrok za nastanek sive

ekonomije. Davki, za katere se najpogosteje domneva, da so povezani z nastankom sive ekonomije, so davek na dohodek, davek na dodano vrednost, trošarine, davek na socialno varnost, davek na zunanjetrgovinsko poslovanje in davek na kapitalne transferje (Tanzi, 2002).

Za odkrivanje sive ekonomije so pomembne tudi davčne stopnje, po katerih se obračunavajo davki, in sposobnost davčne uprave za odkrivanje teh dejavnosti. Višja kot je davčna stopnja v določenih državah, večja je verjetnost, da se bodo davkoplačevalci izogibali davkom z neuradnimi in neprijavljenimi transakcijami. Poleg plačila davka morajo davkoplačevalci upoštevati tudi stroške usklajevanja. Stroški usklajevanja vključujejo vodenje računov, stroške v povezavi s poročanjem informacij davčnim organom, obveščanje o spremembah v davčni zakonodaji, zaposlovanje davčnih svetovalcev, pripravljenost za plačilo davkov in podobno. Ker so ti stroški usklajevanja visoki, je zelo verjetno, da prispevajo k razvoju dejavnosti v sivi ekonomiji, saj se jim želijo davkoplačevalci izogniti (Tanzi, 2002).

Drugo stran »hladne vojne« zaseda davčna uprava. Kakovost davčne uprave je zelo pomemben dejavnik pri določanju davčnih stopenj. Učinkovita, dobro organizirana, dobro motivirana in financirana davčna uprava bi lahko omejila dejavnosti, ki se preseljujejo iz uradne v sivo ekonomijo. Vendar pa še tako kakovostna davčna uprava ne bo mogla preprečiti vseh prehodov iz uradne v sivo ekonomijo. Manj učinkovite davčne uprave bodo imele pri zaježitvi sive ekonomije veliko težav, zato bo siva ekonomija postajala vse večja (Tanzi, 2002). Kljub kakovostni davčni upravi in njenim davčnim reformam z velikimi odbitki davčne stopnje ne bodo povzročile znatnega zmanjšanja sive ekonomije. Te reforme bodo lahko le stabilizirale obseg sive ekonomije in se izognile nadaljnjemu povečanju (Schneider & Klinglmair, 2004).

Obstajajo pa tudi drugi razlogi v povezavi z davki, ki imajo pomembno vlogo pri spodbujanju delovanja v sivi ekonomiji. To so lahko podkupljivi davčni inšpektorji, moralnost davkoplačevalcev in kakovost javnih storitev. V primeru, da so davčni inšpektorji podkupljivi in je cena za podkupovanje davčnih inšpektorjev nižja, kot je vrednost plačila davka, se davkoplačevalci raje odločajo za cenejšo možnost, torej za podkupovanje davčnih inšpektorjev. Davčni inšpektorji imajo monopol nad odločitvijo, ali se lahko davčni zavezanci izognejo plačilu davkov (Tanzi, 2002).

V literaturi se kot potencialni dejavnik za nastanek sive ekonomije omenja tudi moralnost davkoplačevalcev. Davkoplačevalci v različnih državah so zaradi različne davčne morale bolj ali manj nagnjeni k temu, da se izognejo plačevanju davkov (Tanzi, 2002). Učinkovitost javnega sektorja ima tudi posreden učinek na obseg sive ekonomije, kar prav tako vpliva na davčno moralo. Davčna usklajenost temelji na davčni pogodbi, ki vključuje

pravice in obveznosti davkoplačevalcev in državljanov na eni strani ter države in njenih davčnih organov na drugi strani. Davčni zavezanci so bolj nagnjeni k plačevanju davkov takrat, ko v zameno dobijo dragocene javne storitve. Če se davkoplačevalce obravnava kot enakovredne partnerje v davčni pogodbi, bodo ti lažje izpolnjevali svoje obveznosti iz te pogodbe. Zato boljša davčna morala in močnejše sočloveške norme zmanjšajo verjetnost, da bodo davkoplačevalci delovali v sivi ekonomiji (Schneider, 2014).

Davčna kultura je za vsako državo specifična ter ima na eni strani tradicijo obdavčevanja, na drugi strani pa interakcijo med akterji ter kulturnimi vrednotami in normami (poštenost, občutek dolžnosti, pravičnost). V okviru davčne kulture se obravnavata dva pojma in sicer davčna morala ter davčna disciplina. Davčna morala je pripravljenost davkoplačevalcev do plačevanja davkov ter občutek dolžnosti do države. Davčna disciplina pa predstavlja odnos davkoplačevalcev do izpolnjevanja davčnih obveznosti (Malogorski, 2004).

1.3.2 Intenzivnost predpisov ter prepovedi

Povečanje intenzivnosti predpisov, ki je pogosto merjeno s številom novih zakonov in predpisov, je še eden izmed pomembnih dejavnikov, ki zmanjšujejo svobodno izbiro posameznikov, ki se ukvarjajo z uradnim gospodarstvom. Predpisi povzročajo znatno povečanje stroškov dela v uradnem gospodarstvu (Schneider & Klinglmair, 2004). Predpisi so pomembni instrumenti vladne politike in veljajo za številna področja, ki so povezana z gospodarskimi dejavnostmi posameznikov in podjetij. Številni predpisi imajo velik gospodarski pomen. Obstajajo predpisi, ki posebej opredeljujejo pravila za opravljanje določenih dejavnosti – določeno število ur, minimalne plače, najnižja starost, pokojninski prispevki, čas počitkov med delovnimi dnevi (Tanzi, 2002).

V posameznih državah ti zakoni in predpisi vodijo v povečanje stroškov v uradnem gospodarstvu. Zakoni in predpisi v večji meri povečujejo zakonsko breme delodajalcev, in ker delodajalci teh bremen ne želijo plačevati, to breme prenesejo na zaposlene, s čimer jih spodbujajo, da delujejo v sivi ekonomiji (Erdoğan, 2016). Toda tudi brez prisotnosti davkov bi nekateri predpisi spodbudili delovanje v sivi ekonomiji. Države, ki imajo zelo toge ureditve oziroma so preveč regulirane, imajo večji odstotek sive ekonomije (Tanzi, 2002).

Prepovedi so neka posebna oblika predpisov, tako da jih lahko uvrstimo v kategorijo predpisov. Nekateri dejavnosti so v določenih državah prepovedane, medtem ko so v drugih državah dovoljene. Prepovedi imajo lahko pomembno vlogo pri potiskanju dejavnosti iz uradne v sivo ekonomijo. Nekateri dejavnosti so lahko celo prepovedane, kar pomeni, da se tisti, ki se ukvarjajo s tem, ukvarjajo z nezakonitimi ali celo kriminalnimi dejavnostmi (ilegalne droge, nezakonite igre na srečo, proizvodnja in prodaja nevarnih ali prepovedanih snovi). Ljudje se s takšnimi dejavnostmi ukvarjajo zato, ker je po teh

dejavnostih veliko povpraševanje, hkrati pa se pri teh dejavnostih obrnejo veliki dobički. Tisti, ki so se začeli ukvarjati s temi dejavnostmi, so ugotovili, da koristi v obliki dobičkov presegajo stroške, ki vključujejo verjetnost, da bodo pri izvajanju teh dejavnosti ujeti oziroma kaznovani. Ocene zaslužkov v prepovedanih dejavnostih so ogromne (Tanzi, 2002).

Med strokovnjaki, ki se ukvarjajo s sivo ekonomijo, obstaja kar nekaj polemik o tem, ali je treba izkupiček iz teh dejavnosti upoštevati pri ocenah nacionalnih dohodkov. Nekateri so mnenja, da jih je treba upoštevati, dokler ljudje zahtevajo te storitve in so zanje pripravljeni plačati. Drugi pa niso takšnega mnenja. Problem je, da so v nekaterih državah določene dejavnosti dovoljene, v nekaterih pa so prepovedane. Prav zato so vprašanja glede prepovedi in kriminalnih dejavnosti zelo pomembna za opredelitev in merjenje sive ekonomije. Vključitev in izključitev teh dejavnosti sta tako bistvenega pomena za ocenjevanje in merjenje sive ekonomije (Tanzi, 2002).

1.3.3 Kakovost javnih storitev

Povečanje sive ekonomije lahko privede do manjših državnih prihodkov, ki posledično zmanjšujejo kakovost in količino javno dobavljenih dobrin in storitev. Povečanje davčnih stopenj za podjetja v uradnem gospodarstvu privede do poslabšanja kakovosti javnih dobrin (javne infrastrukture, zdravstva, šolstva itd.), kar še bolj spodbuja delovanje v sivi ekonomiji. Zagotavljanje kakovosti storitev javnega sektorja je ključna spremenljivka, na podlagi katere se ljudje odločajo, ali bodo ali ne bodo delovali v sivi ekonomiji (Schneider, Buehn & Montenegro, 2010). Kadar država svojim državljanom ne zagotavlja dovolj kakovostnih storitev, ki jih potrebujejo za življenje lahko privede do nezaupanja ljudi v javne storitve. Zaradi nezaupanja v javne storitve to ljudi privede do negativnega odnosa v povezavi z plačevanjem davčnih obveznosti.

1.3.4 Korupcija

Korupcija je težavno področje v povezavi s sivo ekonomijo. Lahko je politična ali birokratska in lahko ustvarja zelo visoke dohodke tistim, ki se ukvarjajo s koruptivnimi dejavnostmi. Raziskovalci se sprašujejo, ali je treba prihodke iz korupcije upoštevati pri ocenah sive ekonomije. V nekaterih državah so prihodki iz korupcije zelo veliki in korupcija lahko spremeni nekatere uradne cene blaga in storitev, ki se prodajajo na trgu (Tanzi, 2002).

Korupcija je lahko opredeljena na več različnih načinov, vendar je najpriljubljenejša in najpreprostejša opredelitev korupcije, da gre pri tem za zlorabo javne moči za zasebno korist. To je opredelitev, ki jo uporablja Svetovna banka. Iz te opredelitve ne smemo

sklepati, da korupcija ne more obstajati v okviru dejavnosti v zasebnem sektorju. Tudi v velikih zasebnih podjetjih obstaja korupcija, običajno pri javnih naročilih oziroma celo pri zaposlovanju. Včasih zloraba javne moči ni nujno samo za zasebno korist, saj je lahko tudi za korist stranke, prijateljev ali celo družine. V mnogih državah porabijo tudi prihodke iz korupcije za financiranje dejavnosti političnih strank (Tanzi, 1998).

Obstajajo različne vrste korupcije, literatura pa nudi tudi obsežno analizo dejavnikov, ki spodbujajo korupcijo. Korupcija je prisotna pri izpolnjevanju predpisov in pridobivanju licenc za opravljanje določenih dejavnosti, dostopu do javno dobavljenega blaga in storitev, pri odločitvah v povezavi z javnimi naročili ali javnimi investicijskimi pogodbami, nadzoru nad zagotavljanjem davčnih spodbud ter pri zaposlovanju in napredovanju v javnem sektorju. Politike, ki liberalizirajo zunanjo trgovino in odstranjujejo vstopne ovire za industrijo, spodbujajo konkurenco in zmanjšujejo korupcijo. Takšne reforme tudi spodbujajo podjetja, da se premaknejo iz sive ekonomije v uradno gospodarstvo, kjer lahko dostopajo do kapitala po tržnih stopnjah (Schneider & Enste, 2000).

Proizvodnja v uradnem gospodarstvu zahteva licence, ki so za podjetnike zelo drage, saj koruptivni uradniki nad tem izvajajo monopolno moč. Podjetniki nimajo na voljo le odločitve o tem, ali bodo plačevali za podkupovanje ali ostanejo brez posla, na voljo imajo tudi možnost, da brez dovoljenja in licenc proizvajajo v sivi ekonomiji. S tem ko delujejo v sivi ekonomiji, prihranijo stroške, ki bi jih namenili za podkupovanje uradnikov, vendar pa nosijo stroške morebitnega odkritja in kasnejšega kaznovanja (Choi & Thum, 2005).

1.3.5 Trg dela

Prekomerna regulacija in stroški dela na uradnem trgu dela so gonilna sila za sivo ekonomijo. V kontekstu sive ekonomije se obravnavata dva glavna vidika: zmanjšanje uradnega delovnega časa in stopnja brezposelnosti. V večini držav OECD je brezposelnost v veliki meri posledica visokih stroškov dela, kar se lahko obravnava tudi kot vzrok za povečanje sive ekonomije. Zmanjšanje delovnega časa v uradnem gospodarstvu so uvedle vlade oziroma sindikati, da bi zmanjšali brezposelnost (Schneider & Enste, 2000).

Obstaja omejena količina dela, ki jo je treba prerazporediti. Vendar pa prisilno zmanjševanje števila delovnih ur v uradnem gospodarstvu povečuje potencialne ure, ki jih lahko posamezniki porabijo za delovanje v sivi ekonomiji. Tudi upokojitve in delo s skrajšanim delovnim časom dajejo možnost posameznikom, da delujejo v sivi ekonomiji. Prerazporeditev dela je uspešna le takrat, kadar posamezniki niso zmožni opravljati dela ali pa jim je pomembneje, da imajo namesto dela več prostega časa. V nasprotnem primeru se lahko odločijo za več dela v sivi ekonomiji (Schneider & Enste, 2000).

Upad udeležbe na trgu delovne sile v uradnem gospodarstvu se lahko obravnava kot pokazatelj povečane dejavnosti v sivi ekonomiji. Če je udeležba na trgu delovne sile stalna, se lahko zmanjšanje uradne stopnje udeležbe vidi kot kazalnik povečanih dejavnosti v sivi ekonomiji, in obratno. Slabost te metode je, da lahko imajo tisti, ki delujejo v sivi ekonomiji, službo tudi v uradnem gospodarstvu (Schneider, 2016a).

Nezakonito delo si lahko predstavljamo v več oblikah. Med nezakonito delo se lahko šteje delo, ki ga delavci opravljajo po rednem delovnem času ali pa celo med njim. Druga oblika nezakonitega dela je tisto delo, ki ga opravljajo posamezniki, ki ne sodelujejo v uradnem gospodarstvu. Tretja oblika nezakonitega dela pa je zaposlovanje nezakonitih priseljencev, ki ne smejo delati v uradnem gospodarstvu (Schneider & Williams, 2013).

Empirične raziskave trga dela sive ekonomije so zelo težke, ker je težko določiti, koliko dejansko povprečni delavec dela v sivi ekonomiji. Za razumevanje trga dela v sivi ekonomiji se je treba vprašati, zakaj ljudje sploh delajo v sivi ekonomiji. Na uradnem trgu dela imamo stroške, ki jih morajo podjetja in posamezniki dodatno plačati. V nekaterih državah OECD so ti stroški večji od plače, ki jo delavec dejansko zasluži, kar močno spodbuja delo v sivi ekonomiji. Zanesljive in dosledne informacije o skupnih stroških, ki niso plače, je težko pridobiti. Stroške, ki ne spadajo v plačo, lahko nosi ali delodajalec ali delavec, kar je odvisno od dinamike trga dela. Obseg teh stroškov, ki ne spadajo v plačo, pa bo dal spodbude za delavca ali delodajalca, da bo deloval v sivi ekonomiji (Schneider & Williams, 2013).

Kadar ljudje zaslužijo manj denarja v uradnem gospodarstvu, bodo imeli veliko večjo željo in spodbudo za delovanje v sivi ekonomiji. Jasno je, da so v sivi ekonomiji zelo močne denarne spodbude, kar nam pomaga razložiti, zakaj se toliko ljudi odloči za delovanje v sivi ekonomiji (Schneider & Williams, 2013).

1.4 Merjenje sive ekonomije

Kadarkoli začnemo govoriti o obsegu sive ekonomije, pomislimo na to, da so dejavnosti sive ekonomije po svoji naravi težko merljive. V tem, da je dejavnost sive ekonomije nemerljiva, je kar nekaj resnice (Frey & Weck, 1983).

Ocenjevanje obsega sive ekonomije je zelo težavna in zahtevna naloga. Veliko časa so v posameznih državah po svetu že namenili ocenjevanju sive ekonomije, vendar pa v državah še vedno obstajajo resni pomisleki glede obsega oziroma deleža sive ekonomije. Skozi leta raziskovanja so se razvile različne metode za ocenjevanje sive ekonomije, vendar pa so vse te metode do neke mere nepopolne, pa tudi različne metode dajejo različne ocene sive ekonomije. Ker vsaka izmed teh metod daje različne ocene obsega sive

ekonomije, ni nikjer nobenega zagotovila, da bi bili rezultati, ki so doseženi z različnimi metodami, enaki (Fleming, Roman & Farrell, 2000).

Mnogi trdijo, da vedo, kako deluje siva ekonomija, a le redki avtorji so tisti, ki dejansko poznajo raven in obseg sive ekonomije. Obstaja veliko število metod za ocenjevanje sive ekonomije. Glede na način, kako se te metode uporabljajo, se jih lahko razvrsti v tri glavne kategorije: neposredne metode, posredne metode in vzročne metode (Lazăr, Moldovan & Pavel, 2008).

Znanstveniki, ki so se ukvarjali z raziskovanjem sive ekonomije, so od sedemdesetih let prejšnjega stoletja razvili vrsto uporabnih metod za merjenje njenega deleža in obsega. Med neposredne metode merjenja sive ekonomije prištevamo ankete, intervjuje in davčne revizije ter med posredne metode merjenja statistike nacionalnih računov, statistike dela, transakcijsko metodo, metodo valutnega povpraševanja in metodo fizičnega vnosa. Med modelske pristope, kjer uporabljamo latentne spremenljivke, pa prištevamo metodo MIMIC (Belyó, brez datuma).

Vsaka izmed teh metod za ocenjevanje sive ekonomije ima določene prednosti in slabosti. Prav zaradi teh prednosti in slabosti ne moremo izbrati najboljših metod za ocenjevanje sive ekonomije. Edini način, ki bi nam povedal, da je ocena sive ekonomije pravilna, bi bila primerjava ocenjenega obsega z dejanskim obsegom sive ekonomije. Vendar tukaj spet nastane problem, ker ne poznamo dejanskega obsega sive ekonomije (Belyó, brez datuma).

1.4.1 Neposredne metode ocenjevanja sive ekonomije

Neposredne ali direktne metode ocenjevanja sive ekonomije so namenjene neposrednemu opazovanju in ocenjevanju obsega sive ekonomije. To pomeni, da se zbirajo podatki za ocenjevanje neposredno pri ljudeh (Nastav, 2009b). Neposredne metode za ocenjevanje sive ekonomije se nanašajo na ocenjevanje sive ekonomije z uporabo mikroekonomskih pristopov, ki vključujejo dobro zasnovane raziskave in ankete, izvedene na podlagi prostovoljnih odgovorov, davčno revidiranje ter nekatere druge metode skladnosti (Schneider & Buehn, 2018).

Vzorčne raziskave, ki jih uporabljajo za ocenjevanje sive ekonomije, se zelo pogosto uporabljajo v številnih državah, zlasti v severnoevropskih. Glavna pomanjkljivost vzorčnih raziskav je značilna za vse vrste raziskav. Pri vprašalnikih in intervjujih je potreben osebni stik z ljudmi, zato so povprečna natančnost in rezultati takšnih anket zelo močno odvisni od pripravljenosti anketirancev na sodelovanje. Iz anket in intervjujev je zelo težko oceniti količino neprijavljenega dela, saj anketiranci ne želijo priznati, da se ukvarjajo s sivo

ekonomijo, zaradi česar so rezultati in ocene sive ekonomije nezanesljivi. Glavna prednost te metode je, da daje zelo podrobne informacije o strukturi sive ekonomije, vendar pa so takšni rezultati zelo občutljivi za oblikovanje vprašalnika (Schneider & Klinglmair, 2004). Ocene sive ekonomije lahko temeljijo tudi na neskladju med dohodkom, ki je prijavljen v davčne namene, in tistim, ki se meri s selektivnimi pregledi. V tem pogledu so učinkoviti zlasti programi davčne revizije. Ti programi so namenjeni predvsem merjenju zneska neprijavljenega obdavčljivega dohodka, lahko pa se uporabijo tudi za izračun obsega sive ekonomije. Vendar pa ta pristop prinaša tudi številne težave in pomanjkljivosti (Schneider & Buehn, 2018).

Izbira davkoplačevalcev za davčno revizijo ni naključna, saj je običajno tako, da subjekti davčne revizije pogosto vnaprej poznajo datum in cilje revizije, kar posledično vodi do slabih rezultatov (Schneider & Klinglmair, 2004). Posledično takšni vzorci niso reprezentativni za celotno populacijo, zato ocene, ki temeljijo na pristranskih vzorcih, morda niso točne. Davčne revizije temeljijo samo na tistem delu dohodka v sivi ekonomiji, ki ga davčni organi uspejo odkriti in obstaja velika verjetnost, da je to le en del dohodka iz sive ekonomije (Lazăr, Moldovan & Pavel, 2008).

Glavna vloga pri ocenjevanju sive ekonomije z neposrednimi metodami je v metodi vzorčenja, rezultati pa so odvisni od tega, kako je metoda sestavljena. Dodatna pomanjkljivost teh dveh neposrednih metod (anket in davčne revizije) je točkovna ocena. Zelo malo verjetno je, da ti dve metodi zajameta vse dejavnosti v sivi ekonomiji, zato ne moreta podati ocen o razvoju in rasti sive ekonomije v daljšem časovnem obdobju. Kot je bilo že omenjeno, pa imajo te metode eno pomembno prednost, in sicer lahko zagotovijo podrobne informacije o dejavnostih sive ekonomije ter strukturi in sestavi tistih, ki delajo v njej (Schneider & Klinglmair, 2004).

1.4.2 Posredne metode

Posredne ali indirektno metode, ki se imenujejo tudi kazalniške metode, so večinoma makroekonomske ter uporabljajo različne ekonomske in druge kazalnike, ki vsebujejo informacije o razvoju sive ekonomije. Trenutno je pet kazalnikov, ki se uporabljajo za ocenjevanje sive ekonomije (Schneider & Klinglmair, 2004).

Dohodkovna razhajanja

Pristop temelji na razhajanjih med statistiko prihodkov in odhodkov. V nacionalnem računovodstvu mora biti merilo dohodka BDP-ja enako odhodkovnemu BDP-ju. Razlika med dohodkovnim in odhodkovnim BDP-jem se lahko uporabi kot kazalnik obsega sive ekonomije. Ker statistiki, ki se ukvarjajo z nacionalnimi računi, želijo zmanjšati neskladje,

bi bilo treba kot oceno sive ekonomije uporabiti začetno neskladje ali prvo oceno sive ekonomije in ne objavljenega neskladja. Če bi se vsi elementi uspešno skladali in ne bi bilo napak, bi lahko takšen pristop dejansko prinesel dobro oceno sive ekonomije. Na žalost pa ni tako in so zato lahko te ocene zelo surove in vprašljive glede zanesljivosti (Schneider & Klinglmair, 2004).

Razlika med uradno in dejansko delovno silo

Upad udeležbe na trgu delovne sile v uradnem gospodarstvu se prav tako lahko obravnava kot eden izmed pokazateljev povečane aktivnosti v sivi ekonomiji. Če se domneva, da je celotna udeležba delovne sile stalna, se lahko zmanjšanje uradne stopnje udeležbe vidi kot kazalnik povečanih gospodarskih dejavnosti v sivi ekonomiji. Ena izmed slabosti te metode je, da lahko imajo razlike v stopnji udeležbe še druge vzroke. Ljudje, ki delujejo v sivi ekonomiji, lahko imajo poleg tega tudi službo v uradnem gospodarstvu. Zato se ta metoda in takšne ocene lahko obravnavajo kot šibki kazalniki obsega in razvoja sive ekonomije (Schneider & Buehn, 2018).

Transakcijska metoda

Transakcijsko metodo je prvi v celoti razvil Feige. Ta metoda v celoti temelji na predpostavki, da med količino transakcij in uradnim BDP-jem obstaja stalna povezava, ki je povzeta po znani Fisherjevi količinski enačbi $M * V = p * T$, kjer so M denar, V hitrost, p cena in T celotna transakcija. V tem modelu je treba predpostaviti tudi hitrost denarja in razmerje med skupno vrednostjo transakcij $p * T$ in skupnim (uradnim + neuradnim) nominalnim BDP-jem. Glede na skupni nominalni BDP v skupnih transakcijah se lahko BDP sive ekonomije izračuna tako, da se uradni BDP odšteje od skupnega nominalnega BDP-ja (Schneider & Buehn, 2018).

Za pridobitev podatkov o sivi ekonomiji je treba upoštevati in določiti neko izhodiščno leto, v katerem ni prisotne sive ekonomije. Vendar pa je težko ugotoviti takšno leto, zato je to glavna pomanjkljivost te metode. Da bi pridobili zanesljive ocene sive ekonomije, moramo imeti na voljo tudi natančne podatke o celotnem obsegu transakcij. Prav tako se predpostavlja, da so vse spremembe v razmerju med skupno vrednostjo transakcij in uradno izmerjenim BDP-jem posledica sive ekonomije. V splošnem je teoretično ta pristop zelo privlačen, vendar pa je zelo težko izpolniti empirične zahteve, ki so potrebne za pridobitev zanesljivih ocen, zato lahko njegova uporaba povzroči dvomljive rezultate. Tudi v tej metodi se uporablja široka opredelitev sive ekonomije, saj se v to metodo prištevajo vse dejavnosti, med drugim tudi kriminalne (Schneider & Buehn, 2018).

Pristop valutnega povpraševanja

Pristop valutnega povpraševanja je prvi uporabil Cagan, ki je izračunal korelacijo med valutnim povpraševanjem in davčnim pritiskom (vzrok sive ekonomije) za ZDA v obdobju 1919–1955. Caganov pristop je kasneje nadgradil tudi Tanzi, ki je ocenil funkcijo valutnega povpraševanja v ZDA za obdobje 1929–1980, da bi izračunal obseg sive ekonomije (Schneider & Klinglmair, 2004). Metoda je bila najprej razvita samo za ZDA, v naslednjih tridesetih letih pa so avtorji spremenili osnovno enačbo in ji dodali nove spremenljivke ter jo tako uporabili za ocenjevanje sive ekonomije tudi v drugih državah (Tanzi, 2002).

Osnovna regresijska enačba za valutno povpraševanje, ki jo je predlagal Tanzi, je:

$$\ln (C / M_2)_t = \beta_0 + \beta_1 \ln (1 + TW)_t + \beta_2 \ln (WS / Y)_t + \beta_3 \ln R_t + \beta_4 \ln (Y / N)_t + u_t, \quad (1)$$

pri čemer so $\beta_1 > 0$, $\beta_2 > 0$, $\beta_3 < 0$ in $\beta_4 > 0$, \ln označuje naravne logaritme, C/M_2 je razmerje med denarnimi imetji na tekočih in depozitnih računih, TW je tehtana povprečna davčna stopnja, WS/Y je delež plačil in dohodkov v nacionalnem dohodku, R so obresti in Y/N je dohodek na prebivalca (Schneider & Buehn, 2018).

Pristop valutnega povpraševanja meri obseg sive ekonomije v dveh fazah. V prvi fazi se naredi ekonometrična ocena agregatne enačbe za denarno povpraševanje s posebnim delom, ki se nanaša na gotovinske transakcije v sivi ekonomiji. V drugi fazi pa se izračuna vrednost teh transakcij sive ekonomije s pomočjo količinske teorije denarja. Ključna predpostavka za oceno prve stopnje je, da se transakcije v sivi ekonomiji poravnajo samo v denarju, da bi se izognili sledljivosti, in da je glavni razlog za nastanek sive ekonomije visoka davčna obremenitev (Ardizzi, Petraglia, Piacenza & Turati, 2012).

Tanzijev pristop predvideva, da se vse transakcije v sivi ekonomiji izvajajo v obliki gotovinskih plačil, saj gotovina ne pušča opaznih sledi. Povečano povpraševanje po valutah kaže na to, da se povečuje obseg sive ekonomije. Pristop valutnega povpraševanja je eden izmed najpogosteje uporabljenih pristopov za merjenje sive ekonomije in je bil uporabljen za številne države OECD, vendar pa je bil zaradi različnih razlogov kritiziran (Schneider & Klinglmair, 2004).

Razlogov, zakaj je ta pristop kritiziran, je več. Eden izmed razlogov, zakaj je pristop valutnega povpraševanja kritiziran, je, da v sivi ekonomiji niso vse transakcije plačane v gotovini, zaradi česar je lahko obseg sive ekonomije večji od predhodno ocenjenega. Transakcije se lahko izvedejo tudi v blagu ali protiuslugah. Večina študij je kot vzrok za nastanek sive ekonomije obravnavala samo en dejavnik, in sicer dejavnik davčnega

bremena. Drugi dejavniki, kot so vpliv regulacije, odnos davkoplačevalcev do države in davčna morala, v tem pristopu niso bili upoštevani, ker za večino proučevanih držav ne obstajajo zanesljivi podatki. Če obstaja neka verjetnost, da tudi drugi dejavniki vplivajo na obseg sive ekonomije, bi bil lahko obseg sive ekonomije precej večji, kot je ugotovljeno v večini študij (Schneider & Klinglmair, 2004).

Še eden izmed razlogov, zakaj ta pristop ni kakovosten, je, da večina raziskovalcev za sivo ekonomijo in uradno gospodarstvo uporablja isto hitrost obračanja denarja. Že v uradnem gospodarstvu je hitrost obračanja denarja težko ugotoviti, v sivi ekonomiji pa še mnogo težje. Ker raziskovalci ne vedo, kakšna je hitrost obračanja denarja v sivi ekonomiji, predpostavljajo, da je ta v obeh sektorjih enaka. Poleg vseh teh razlogov je tudi domneva, da v baznem letu ni sive ekonomije, zelo kritična, saj težko ugotovimo, ali v tem določenem letu res ni bilo sive ekonomije (Schneider & Klinglmair, 2004).

Metode, ki temeljijo na porabi električne energije

Med posredne metode ocenjevanja sive ekonomije spada tudi tako imenovana metoda potrošnje električne energije. Pri tej metodi se kot glavni kazalec uporablja električna energija. Na realni BDP neposredno vpliva poraba električne energije. Pri tej metodi se primerjata dve količini: električna energija in vrednost BDP-ja. Do sedaj sta bila razvita dva načina za ocenjevanje sive ekonomije s pomočjo porabe sive ekonomije, in sicer metodi Kaufmann-Kaliberda in Lackó (Lazăr, Moldovan & Pavel, 2008).

Metoda Kaufmann-Kaliberda

Za merjenje splošne (uradne in neuradne) gospodarske dejavnosti sta avtorja Kaufmann in Kaliberda domnevala, da se poraba električne energije obravnava kot najboljši fizični kazalnik celotne gospodarske dejavnosti. Za oceno pričakovanega BDP-ja sta uporabila mikro- in makropodatke o porabi električne energije za določene države. Te podatke sta nato primerjala z uradno izmerjenim BDP-jem. Razliko med uradnim BDP-jem in podatki raziskave obravnavata kot sivo ekonomijo (Heath & Jones, 2013).

Ta metoda je zelo privlačna in preprosta za uporabo, vendar ima prav tako kot druge metode določene slabosti. Prva slabost, ki jo raziskovalci omenjajo, je, da obstajajo določene dejavnosti v sivi ekonomiji, ki ne zahtevajo velikih količin električne energije (osebne storitve). Poleg tega se v sedanjih časih lahko električna energija nadomesti z drugimi viri energije (plin, olje, premog itd.), ki jih ljudje uporabijo pri svojih dejavnostih. Zaradi uporabe drugih virov je lahko pri ocenjevanju sive ekonomije zajet samo določen del dejavnosti. V zadnjih letih pa je prav tako prišlo do precejšnjega tehničnega napredka,

zaradi česar sta proizvodnja in uporaba električne energije učinkovitejša kot v preteklosti – to velja tako za uradne kot za neuradne dejavnosti (Schneider & Enste, 2000).

Metoda Lackó

Metoda Lackó poskuša rešiti del težav, ki jih imajo druge metode ocenjevanja, saj pri ocenjevanju upošteva tudi gospodinjstve in druge neprijavljene gospodarske dejavnosti (Lazăr, Moldovan & Pavel, 2008).

Ta metoda predpostavlja, da je določen del sive ekonomije povezan tudi s porabo električne energije v gospodinjstvih. V ta del se štejejo tako imenovana gospodinjstva proizvodnja, samostojne dejavnosti ter druga neregistrirana proizvodnja in storitve. Predpostavka te metode je, da bo v državah, kjer imajo veliko porabo električne energije, tudi delež sive ekonomije visok. Predpostavlja se, da se v vsaki državi del električne energije v gospodinjstvu porabi za namen sive ekonomije (Schneider & Klinglmair, 2004). Lackóv pristop lahko opišemo z naslednjima dvema enačbama (Schneider & Buehn, 2018):

$$\ln E_i = \alpha_1 \ln C_i + \alpha_2 \ln PR_i + \alpha_3 G_i + \alpha_4 Q_i + \alpha_5 H_i + u_i, \quad (2)$$

pri čemer so $\alpha_1 > 0$, $\alpha_2 < 0$, $\alpha_3 > 0$, $\alpha_4 < 0$ in $\alpha_5 > 0$,

ter

$$H_i = \beta_1 T_i + \beta_2 (S_i - T_i) + \beta_3 D_i, \quad (3)$$

pri čemer so $\beta_1 > 0$, $\beta_2 < 0$ in $\beta_3 > 0$, i označuje številko, dodeljeno posamezni državi, E_i je poraba električne energije na prebivalca v državi i , C_i je realna poraba gospodinjstev na prebivalca, PR_i je dejanska cena porabe 1 kWh električne energije v gospodinjstvih, G_i predstavlja mesece, ki zahtevajo ogrevanje v gospodinjstvih v izbrani državi i , Q_i je razmerje med drugimi viri energije za vse energetske vire porabe energije v gospodinjstvih, H_i je proizvodnja skrite ekonomije na prebivalca, T_i je razmerje med zneskom plačanih osebnih dohodkov, dobičkom ter davki na blago in storitve v BDP, S_i so javni izdatki za socialno varstvo in BDP, D_i pa predstavlja vsoto števila vzdrževancev, ki so starejši od 14 let, in neaktivnih zaslužkov na 100 aktivnih dohodkov.

Tudi metoda Lackó ima določene slabosti. Kot je že bilo omenjeno pri metodi Kaufmann-Kaliberda, je slabost te metode ta, da določene dejavnosti sive ekonomije ne zahtevajo enake porabe količine električne energije, pri izvajanju dejavnosti pa lahko uporabijo tudi druge vire. Slabost sive ekonomije je, da dejavnosti sive ekonomije ne potekajo le v gospodinjstvih. Dvomljivo je tudi vprašanje, ali se lahko delež izdatkov za socialno varnost

uporabi kot pojasnjevalni dejavnik za sivo ekonomijo, zlasti v tranzicijskih državah in državah v razvoju (Schneider & Enste, 2000).

1.4.3 Modelski pristop

Modelski pristop ali metoda MIMIC se uporablja za zagotavljanje razvrstitve relativnega obsega sive ekonomije v različnih državah. Model je v tuji literaturi poznan tudi kot metoda DYMIMIC. Vse doslej opisane metode za ocenjevanje obsega in razvoja sive ekonomije obravnavajo le en kazalnik vseh učinkov sive ekonomije. Vendar se njeni učinki pojavljajo hkrati na proizvodnem, delovnem in denarnem trgu (Schneider & Enste, 2000).

Nekatere študije denarnega pristopa obravnavajo samo en vzrok za nastanek sive ekonomije, in sicer davčno obremenitev, medtem ko modelski pristop izrecno upošteva več vzrokov in večkratne učinke sive ekonomije. Ta empirična metoda je precej drugačna od do zdaj opisanih, saj temelji na statistični teoriji spremenljivk, ki upoštevajo več vzrokov in indikatorjev tega pojava (Schneider & Enste, 2000).

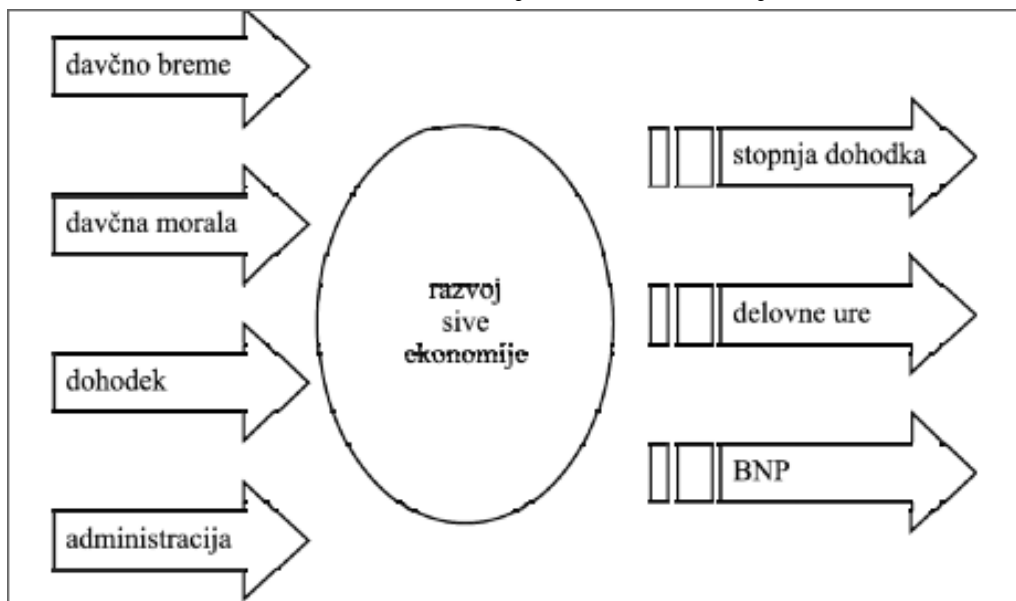
Pri ocenjevanju se za merjenje sive ekonomije kot neopažene spremenljivke skozi čas uporablja faktorsko-analitični pristop. V modelskem pristopu poznamo dve vrsti spremenljivk, in sicer imamo na eni strani spremenljivko, ki povzroča sivo ekonomijo, na drugi strani pa indikatorje delovanja v njej (npr. stopnja vključenosti v (uradno) delovno silo itd.). Pristop modeliranja obravnava sivo ekonomijo kot prikrito spremenljivko in naj bi jo prek ustrezne metodologije tudi ocenil (Nastav, 2009b).

Model povezuje neopažene spremenljivke z opazovanimi kazalniki. Model strukturnih enačb določa vzročne zveze med neopaženimi spremenljivkami. V tem primeru obstaja ena neopažena spremenljivka, to je obseg sive ekonomije. Predpostavlja se, da je obseg sive ekonomije odvisen od vrste indikatorjev, s čimer se zajame strukturna odvisnost sive ekonomije od spremenljivk, ki so lahko koristne pri predvidevanju njenega gibanja in obsega v prihodnosti (Schneider & Enste, 2000).

Slabost te metode je postavitve predpostavk o delovanju modela, ki lahko v raziskovalnem delu potrdi ali ovrže te predpostavke. Kot glavno omejitev raziskovalci navajajo tudi merjenje oziroma določanje neopažene spremenljivke obsega sive ekonomije. Slabost je tudi ta, da metoda uporablja le relativne koeficiente in ne absolutnih vrednosti, poleg tega so ocene te metode zelo občutljive na spremembe v podatkih (Nastav, 2009b).

Na sliki 3 je prikazana osnovna ideja makromodeliranja.

Slika 3: Osnovna ideja makromodeliranja

Vir: Nastav (2009b, str. 57).

1.5 Posledice sive ekonomije

Ker smo ugotovili, da je lahko prisotnost sive ekonomije v posameznih državah resen problem, lahko zaradi njenega obstoja nastanejo resne posledice. Siva ekonomija lahko povzroča tako negativne kot pozitivne posledice, vendar v večini držav prevladujejo predvsem negativne. Prav odločitev med negativnimi in pozitivnimi posledicami je tisto, kar določa strategijo države v boju proti sivi ekonomiji. Odločanje med negativnimi in pozitivnimi posledicami je tisto, ki določa, kako se bo država obranila sive ekonomije. V primeru, da ima v posameznih državah siva ekonomija veliko več pozitivnih posledic za gospodarstvo kot negativnih, je logično, da se država ne bo odločila za njeno zatiranje. Če negativne posledice prevladujejo nad pozitivnimi, pa se bo država odločila za primerno strategijo, ki bo izkoreninila oziroma omejila sivo ekonomijo (Nastav, 2009b).

1.5.1 Negativne posledice

Negativne posledice obstoja sive ekonomije za razvoj je mogoče razdeliti glede na to, ali privedejo do makroekonomskih, mikroekonomskih ali socialnih problemov. Glavni makroekonomski problem, ki ga omenjajo v literaturi, so javne finance. Kadar imamo visoke davčne stopnje, te spodbujajo veliko dejavnosti v sivi ekonomiji. Posledično te davčne stopnje zmanjšajo davčno osnovo in s tem zmanjšujejo skupne davčne prihodke. Ko ima država izgubo prihodkov, vlada še naprej zvišuje davke, in to vedno znova, zato je zgodba tega začaranega kroga še toliko intenzivnejša. Kadar davčni prihodki ne zagotavljajo dovolj velikega vira za financiranje, so vlade prisiljene, da se financirajo s pomočjo inflacije (Eilat & Zinnes, 2000).

Siva ekonomija ima zelo velik vpliv tudi na davčni sistem posamezne države. Ko večji del gospodarstva posamezne države vstopi v sivo ekonomijo in ne izpolnjuje svojih davčnih obveznosti ter hkrati še vedno uporablja storitve vladnih služb, prisili vlado, da poveča davčne stopnje za tiste, ki plačujejo davke, zaradi česar je njihov obstoj na trgu še težji. Povišanje davkov lahko povzroči manjše davčne prihodke, ki so nujno potrebni za preprečevanje makroekonomskih težav (Tanzi, 2002).

Kadar so v državi slabe finančne, gospodarske in socialne razmere ter je hkrati prisotna tudi siva ekonomija, izgubljajo vsi državljani, saj je zaradi zmanjšanih državnih prihodkov manj denarja namenjenega za šolstvo in izobraževanje, socialno varnost, zdravstvo, naložbe v infrastrukturo in druge dobrine, ki jih zagotavlja država. Kadar javne blagajne beležijo izpad dohodkov, jih mora država nadomestiti s povišanjem davčnih stopenj drugih dajatev (Vlada Republike Slovenije, brez datuma-c). Zaradi zmanjšanih davčnih prihodkov lahko siva ekonomija vpliva na fiskalno zdravje posamezne države. Obstajajo teorije, ki nakazujejo, da bi lahko vlade v primeru, da bi lahko nadzirale manifestacije sive ekonomije, zmanjšale davčne izdatke (dolg) v javnem sektorju (Mara, 2011).

Siva ekonomija lahko pripelje do tega, da je v državah nepošten gospodarski sistem. Vsi posamezniki in tudi tisti, ki ponujajo storitve oziroma blago, imajo koristi od vladnih storitev. Na eni strani imamo posameznike, ki kupujejo blago in storitve po cenah, od katerih se v celoti odvedejo davki, ki jih naloži vlada. Nekateri pa kupujejo podobne, vendar cenejše izdelke in storitve, ki so proizvedene v sivi ekonomiji in se od njih ne odvede davek. Tisti, ki ponujajo storitve v uradnem gospodarstvu, plačujejo davke, medtem ko jih tisti, ki delujejo v sivi ekonomiji, ne plačujejo (Tanzi, 2002).

Obstoj sive ekonomije ima velik vpliv na tržni sistem in na konkurenco. Če imamo na eni strani podjetja, ki poslujejo v uradnem gospodarstvu, izpolnjujejo vse davčne in regulativne obveznosti ter konkurirajo podjetjem, ki delujejo v sivi ekonomiji in ne poslujejo v skladu s temi obveznostmi, se podjetja soočajo z nelojalno konkurenco. Zaradi teh razlogov je gospodarski sistem nepošten. Ta nepoštenost se povečuje še s povečanjem davkov in drugimi regulatornimi obremenitvami v gospodarstvu (Tanzi, 2002).

Politični nadzor na splošno zmanjšuje dobičkonosnost poslovanja, zato negativno vpliva na podjetniško dejavnost in gospodarsko rast. Kadar podjetjem odvzamemo dobiček z dodatno obdavčitvijo ali regulacijo, se podjetniki ne odločajo za odpiranje novih podjetij oziroma obstoječa podjetja rastejo počasneje, kot bi sicer. A podjetniki imajo možnost, da delujejo v sivi ekonomiji, kjer se lahko izognejo davkom in predpisom (Johnson, Kaufman & Zoido-Lobato, 1998).

Kadar se podjetja gibljejo v sivi ekonomiji, ima to znatne posledice za javne finance. Ker se podjetja v veliki meri izognejo obdavčitvi, je v tem sektorju ogroženo zbiranje davkov, posledično pa se zmanjša tudi možnost vlade, da zagotovi javne dobrine v uradnem gospodarstvu (Johnson, Kaufman & Zoido-Lobaton, 1998).

Zaradi pomanjkanja javnih storitev, ki podpirajo trg, je delovanje v javnem sektorju še manj privlačno za vstop novih podjetij, kar lahko sproži propad javnih financ. Kadar imamo v državi dobro davčno disciplino, nizko stopnjo predpisov, visoke javnofinančne prihodke in dobro zagotavljanje javnih dobrin, je sive ekonomije v državi malo, ravno obratno pa je v primeru, kadar je davkov in predpisov preveč ter so javne finance negotove in imamo neustrezno zagotovljene javne storitve (Johnson, Kaufman & Zoido-Lobaton, 1998).

Kot negativno posledico sive ekonomije lahko potrošniki štejejo tudi to, da so lahko izdelki in storitve, ki jih kupujejo v sivi ekonomiji, neustrezni oziroma ne delujejo pravilno. Ker so bili izdelki kupljeni v sivi ekonomiji, zanje ne morejo upoštevati garancij oziroma ne morejo zamenjati izdelkov (Nastav, 2009b).

Siva ekonomija lahko vodi do izkrivljanja pomembnih gospodarskih spremenljivk, kot so nacionalne dohodkovne statistike, stopnje rasti, davčno breme, stopnja brezposelnosti, produktivnost. Vse te spremenljivke so lahko zaradi sive ekonomije napačno ocenjene, kadar je ta prisotna v veliki meri, pa so lahko te spremenljivke še bolj netočne (Tanzi, 2002).

Prisotnost sive ekonomije lahko zmanjša učinkovitost makropolitike posamezne države. To zmanjšanje učinkovitosti lahko otežuje doseganje in ohranjanje makroekonomske stabilnosti. Denarna politika države je lahko na primer zelo oslABLJENA, saj so podjetja, ki delujejo v sivi ekonomiji, manj povezana z bančnim sistemom in kapitalnimi trgi – ker podjetja v sivi ekonomiji ne plačujejo davkov, fiskalna politika pa ima s spremembami davčnih stopenj na strani prihodkov šibkejši stimulatívni (ali depresívni) učinek (Eilat & Zinnes, 2000).

Politični ukrepi za preprečevanje sive ekonomije nastanejo na podlagi podatkov, ukrepov in izsledkov uradnih statistik ter raziskovalnih organizacij, ki podatke zbirajo in jih proučujejo. Kadar te organizacije dobijo napačne podatke, ki ne prikazujejo dejanskega stanja, so rezultati nepravilni, hkrati pa so tudi politike posameznih držav neprimerne. Zaradi tega je treba imeti verodostojne in izčrpne podatke o sivi ekonomiji, da lahko vlada določi primerno politiko, ki jo bo preprečevala oziroma zaježila (Nastav, 2009b). Napačna statistika lahko vpliva tudi na mednarodni položaj države. V primerih, ko država pripada določenim skupinam (npr. G7, G20), je lahko upravičena do določene tuje pomoči, ki pa je

lahko močno odvisna od uradne statistike. Kadar je ta uradna statistika napačna, je lahko položaj v mednarodnih članstvih ogrožen (Tanzi, 2002).

S sivo ekonomijo posamezniki pridobijo le na kratek rok, dolgoročno pa izgubljam vsi. Delavci, ki se odločijo za delovanje v sivi ekonomiji, lahko imajo minimalno socialno varnost (zdravstveno zavarovanje, pokojnina) ali pa je sploh nimajo (Vlada Republike Slovenije, brez datuma-c).

Siva ekonomija predstavlja zapleten pojav, ki ima nedvomno veliko negativnih in nezaželenih posledic za gospodarstvo in družbo, lahko pa ima tudi nekaj dobrih učinkov, ki ponujajo socialno samozaščito ter alternativne rešitve za brezposelnost, nezadostno porabo in naložbo v uradno gospodarstvo (Zaman & Goschin, 2015).

1.5.2 Pozitivne posledice

Poleg negativnih posledic ima siva ekonomija tudi določene pozitivne posledice. Sivo ekonomijo lahko uporabimo kot začasno rešitev za probleme, ki jih uradne institucije v socialni državi in na trgu dela ne rešujejo ustrezno (Katrechka, 2014).

Siva ekonomija ponuja možnost tistim, ki ne najdejo zaposlitve v uradnem gospodarstvu. Ko ljudje ne najdejo zaposlitve v uradnem gospodarstvu, lahko z delovanjem v sivi ekonomiji pridejo do zaslužka. Milton Friedman je dejal, da je siva ekonomija nekakšen »varnostni« ventil takrat, ko je uradno gospodarstvo v krizi (Mara, 2011). Posledično pa imajo ljudje, ki se odločijo za delovanje v sivi ekonomiji le minimalno socialno varnost (pokojnina in zdravstveno zavarovanje), kar pa pomeni, da na dolgi rok izgubljajo vsi (Vlada Republike Slovenije, brez datuma- c).

Siva ekonomija predstavlja razmere za dodeljevanje sredstev in predstavlja najcenejšo alternativo za mala podjetja. Ker je birokracija za majhna podjetja lahko zelo naporna in draga, se veliko malih podjetnikov odloči za delovanje v sivi ekonomiji. V času, ko podjetja delujejo v sivi ekonomiji, se razvijajo in pridobivajo dobiček, ki ga lahko kasneje porabijo za nadaljnje delovanje. Ko pridobijo dovolj sredstev za normalno delovanje, se odločijo za vstop na trg uradnega gospodarstva. Sivo ekonomijo lahko imenujemo tudi »inkubator za podjetniške ideje« (Nastav, 2009b). Že izvedene empirične študije so pokazale, da se skoraj dve tretjini dohodka, ki ga zaslužijo v sivi ekonomiji, zelo hitro porabi v uradnem gospodarstvu (Mara, 2011).

Kot zanimivost lahko omenim, da naj bi tudi Bill Gates svojo idejo »izumil« v Nemčiji v neki garaži, kar pomeni, da je bila ideja najprej uresničena v sivi ekonomiji (Katrechka, 2014). Pri tem se kaže tudi drugi pozitivni učinek sive ekonomije, saj je kasneje svoj posel

iz garaže preselil v uradno gospodarstvo. Siva ekonomija lahko v zgodnjih fazah zagotovi podporo podjetjem, ki so lahko donosna in koristna za državo v prihodnosti (Katrechka, 2014).

Kljub temu, da siva ekonomija ponuja neke pozitivne lastnosti pa to ne pomeni, da lahko kršimo zakonodajo in se začnemo ukvarjati s sivo ekonomijo. Pri tem je zelo pomembna integriteta, ki pomeni celovitost, poštenost, skladnost ter verodostojnost. Družba z integriteto je družba, ki deluje skladno z etičnimi normami, ki so zapisane v raznoraznih etičnih kodeksih in zakonih (Komisija za preprečevanje korupcije Republike Slovenije, brez datuma).

Država z integriteto ima dobro vzpostavljen sistem, s katerim se lažje zaznavajo kršitve. V primeru, da pride do teh kršitev so z dobrim sistemom le-te hitro zaznane ter ustrezno sankcionirane. Kadar te kršitve niso zaznane in nanje ne reagiramo ustrezno, lahko to predstavlja večji strošek, kot če bi bile zaznane in sankcionirane pravočasno (Komisija za preprečevanje korupcije Republike Slovenije, brez datuma).

Pozitivne lastnosti lajšajo določene socialne napetosti, vendar vsekakor ne smejo biti povod za delovanje v sivi ekonomiji.

1.6 Družbene inovacije namesto sive ekonomije

Družbene inovacije so inovativne rešitve za družbene probleme, pri čemer so rešitve učinkovitejše in zadostnejše, njihov učinek pa ni namenjen samo posameznikom, temveč celotni družbi. Družbeno inoviranje je kompleksen pojav razvoja novih izdelkov in storitev, ki prinašajo trajne in učinkovite spremembe v družbenem sistemu. Razvoj družbenih inovacij je zahteven, kompleksen in dolgotrajen proces, za katerega potrebujemo veliko znanja in veščin. Veliko inoviranja pa se lahko naučimo tudi iz primerov in praktičnih izkušenj (Socialno podjetništvo, brez datuma). Družbene inovacije so lahko izdelek, proizvodni proces, tehnologija, načelo, ideja ali celo del zakonodaje (Baturina & Bežovan, 2015).

Literatura se ne osredotoča neposredno na vprašanja sive ekonomije in inovacij. Inovacije v sivi ekonomiji potekajo v tako imenovanih grozdih, ki olajšajo pretok znanja in tehnologije s preprosto izmenjavo idej. Inovacije v sivi ekonomiji se soočajo z različnimi ovirami (lokacijske in infrastrukturne omejitve, finančne omejitve, pomanjkanje kompetenc in spretnosti). Inovacije v sivi ekonomiji so usmerjene v izdelke, po katerih povprašujejo manj bogati kupci. Osredotočajo se predvsem na lokalne vire in trge (Beer & Fu, 2013).

Večina tehnologije, ki se uporablja za inovacije v sivi ekonomiji, je uvožena iz tujine ali pa se ustvari v uradnem gospodarstvu. Inovacije v sivi ekonomiji redko vodijo v raziskave in razvoj, pogosto pa temeljijo na znanju, ki ga pridobijo s sprejetjem in izboljševanjem praks in tehnologij, ki so že na voljo v uradnem gospodarstvu (Beer & Fu, 2013).

Inovacije v sivi ekonomiji odpirajo mnoge nove priložnosti za podjetnike. Uradno gospodarstvo ima številne ovire, s katerimi se soočajo podjetniki pri inoviranju. V želji po inoviranju in novih izdelkih se podjetniki raje odločajo za inovacije v sivi ekonomiji, saj se jim v sivi ekonomiji ni treba soočati s tovrstnimi ovirami. Inovacije na različne načine privabljajo podjetja v sivo ekonomijo. Kadar se v uradnem gospodarstvu pojavi neka nova inovacija, jo je treba patentirati, kar lahko podjetja tudi veliko stane. Podjetja, ki delujejo v sivi ekonomiji, teh omejitev ne upoštevajo (Goel, Saunoris & Zhang, 2015).

Kadar začnejo z neko inovacijo, imajo ti trgi običajno zelo malo konkurentov (če jih sploh imajo). Proizvajalci v sivi ekonomiji vidijo večji potencialni tržni delež z nezakonito proizvodnjo izdelkov. Kadar želijo podjetja v uradnem gospodarstvu kopirati inovacije drugih proizvajalcev, se soočajo s precejšnjimi stroški, da spremenijo videz svojih izdelkov, medtem ko se pri inovacijah v sivi ekonomiji s temi stroški ni treba ukvarjati. Spodbude za inoviranje v sivi ekonomiji so posledica strogih predpisov, ki jih morajo podjetniki upoštevati, in visokih davkov. Novi izdelki odpirajo možnosti, da ostanejo pred konkurenti in pred zakonskimi regulatorji (Goel, Saunoris & Zhang, 2015).

Kljub obsežnim raziskavam na temo družbenih inovacij obstaja zelo malo praktičnega znanja o tem, kaj naredi organizacijo dobro pri družbenih inovacijah. Kadar gre za družbene inovacije, se organizacije srečujejo z zastrašujočimi izzivi. Družbene inovacije niso samo zagotavljanje novih izdelkov ali storitev, temveč gre za spremembo osnovnih prepričanj in odnosov, ki strukturirajo celoten svet. Lažje je spremeniti posameznika kot celotno organizacijo (Nilsson & Paddock, 2014).

Področje družbenih inovacij je široko in raznoliko. Obstaja več opredelitev družbenih inovacij. Delovna opredelitev družbenih inovacij zadeva konceptualno, procesno ali proizvodno spremembo, organizacijske spremembe in spremembe v financiranju (Baturina & Bežovan, 2015).

Družbene inovacije iščejo nove odgovore na družbene probleme, in sicer s prepoznavanjem in zagotavljanjem novih storitev, ki izboljšajo kakovost življenja posameznikov in skupnosti, prepoznavajo in izvajajo nove procese vključevanja na trg dela, nove kompetence, nova delovna mesta in nove oblike sodelovanja, saj različni elementi prispevajo k izboljšanju položaja posameznikov v delovni sili (Baturina & Bežovan, 2015).

Družbene inovacije so najpogosteje povezane z vplivom na kakovost življenja ljudi. Usmerjene so v družbene potrebe, kar je nepogrešljiv predpogoj za njihovo delo. Izpolnjevanje potreb je najpomembnejša gonilna sila družbenih inovacij. Ukrepi, ki se izvajajo predvsem na ravni skupnosti ali lokalni ravni, so namenjeni povečevanju blaginje ljudi. So pomemben vir zaposlovanja in rasti ter lahko pomagajo zagotoviti socialno vključenost. Družbene inovacije vplivajo tudi na družbene organizacije in pristope za reševanje javnih problemov (Baturina & Bežovan, 2015).

1.7 Možni ukrepi za omejevanje sive ekonomije

Kot je bilo že zgoraj omenjeno lahko na obseg in velikost sive ekonomije vpliva ogromno različnih dejavnikov (davčna obremenitev, administrativne ovire, kakovost in cena javnih storitev, davčna morala). Zaradi različnih dejavnikov lahko ukrepe za zmanjšanje sive ekonomije razdelimo na preventivno delovanje ter ukrepe proti davčnim utajam (Vlada Republike Slovenije, 2013).

Izobraževanje davčnih zavezancev, predstavitve dobrih knjigovodskih praks, spodbujanje negotovinskega plačevanja, zmanjšanje administrativnih in zakonodajnih ovir (enostavna in pregledna zakonodaja ter informacije na enem mestu) ter omogočanje razmer za zdravo rast podjetij so nekateri izmed preventivnih ukrepov za preprečevanje oziroma zmanjševanje obsega sive ekonomije (Vlada Republike Slovenije, 2013).

V posameznih državah namenjajo pozornost tudi ukrepom proti davčnim utajam. Davčne ureditve v državah morajo s preventivnim delovanjem zagotoviti, da bodo davčni zavezanci svoje davčne obveznosti poravnali pravočasno ter v skladu z zakoni. Na drugi strani pa mora davčna uprava zavezancem dajati jasne smernice in navodila za pravilno poslovanje (Vlada Republike Slovenije, 2013).

Zavezanci, ki kršijo davčne predpise morajo biti strožje kaznovani, saj spodbujajo zaupanje in pravičnost v pravno državo. Zelo pomembno je, da dajejo poudarek na utajevalce davkov, ki so povezani s korupcijo ter pranjem denarja. Pri tem pa je zelo pomembno, da so vsi pristojni organi (davčni organi, policija, urad za preprečevanje pranja denarja) med seboj usklajeni (Vlada Republike Slovenije, 2013).

2 EMPIRIČNI DEL

2.1 Metode raziskovanja

V okviru magistrskega dela sem se ravnala po naslednjem raziskovalnem načrtu:

Tabela 2: Raziskovalni načrt magistrskega dela

Opredelitev problematike magistrskega dela
Pregled potrebne literature
Izbira ustrezne metodologije
Sestava vprašalnikov za elitne intervjuje s strokovnjaki s področja sive ekonomije
Zbiranje podatkov in analiza podatkov
Interpretacija podatkov (primerjava sive ekonomije v izbranih državah)
Oblikovanje priporočil glede zaježitve sive ekonomije
Sklep magistrskega dela

Vir: lastno delo.

V teoretičnem delu magistrskega dela sem podrobno analizirala področje sive ekonomije v Sloveniji in drugih državah Evropske unije. Na podlagi ažurne znanstvene in strokovne literature tujih in domačih avtorjev sem opredelila, kaj je po definiciji siva ekonomija in kateri izrazi se uporabljajo za njeno poimenovanje. Ko sem opredelila sivo ekonomijo, sem se osredotočila na vzroke za njen nastanek. V nadaljevanju sem predstavila metode merjenja sive ekonomije, na koncu pa sem natančno opisala, kakšne so posledice sive ekonomije za gospodarstvo in kako siva ekonomija vpliva na družbene inovacije. Podatke za teoretični in empirični del sem poiskala prek sistema Cobiss in različnih podatkovnih baz, kot so ScienceDirect, JStor ipd.

V empiričnem delu sem se osredotočila na raziskovanje sive ekonomije v Sloveniji (vzroke, posledice, obseg sive ekonomije). Ugotovitve glede sive ekonomije sem v nadaljevanju primerjala s tremi evropskimi državami: Avstrijo, Grčijo in Španijo. Primerjavo sem naredila na podlagi že obstoječih in zbranih podatkih tujih in domačih avtorjev.

Intervju spada med kvalitativne načine pridobivanja podatkov. Poznamo več vrst intervjujev, ki pa se najpogosteje delijo glede na strukturiranost. Poznamo strukturirane in manj strukturirane intervjuje (Kordeš & Smrdu, 2015).

Elitni intervjuji so že dolgo temeljni izsledki raziskav državne politike. Izboljšana informacijska tehnologija olajša uporabo elitnih intervjujev, hkrati pa poudarja potrebo, da se vključi v njihovo operacionalizacijo in analizo. Elitni intervjuji ponujajo bogato in

stroškovno učinkovito sredstvo za ustvarjanje edinstvenih podatkov za raziskovanje zapletenosti nekega pojava in določene politike (Beamer, 2002).

Elitni intervjuji so posebna oblika intervjuja in se na različne načine razlikujejo od drugih standardnih intervjujev. Za elitne intervjuje je značilno, da je intervjuvanec sodeloval v določeni situaciji. Raziskovalec pred intervjujem pregleduje potrebne informacije, da analizira določen dogodek. Nato pripravi oporne točke za raziskavo, ki temelji na tej analizi. Rezultat takšnih elitnih intervjujev je opredelitev določene situacije s sogovornikom (Kezar, 2003).

Pri sestavljanju vprašalnikov za intervjuje sem si pomagala s teoretično podlago, ki sem jo pridobila iz člankov tujih in domačih strokovnih revij in knjig. Poskušala sem pridobiti čim več intervjujev z domačimi in tujimi strokovnjaki s področja sive ekonomije. Ker Slovenija za preprečevanje sive ekonomije uporablja tudi davčne blagajne, sem se obrnila na FURS in prosila, ali mi lahko odgovorijo na nekaj vprašanj v povezavi z davčnimi blagajnami. Intervju z gospodom Stojanom Glavačem iz FURS-a je prikazan v Prilogi 1. V okviru empiričnega dela sem poskušala navezati stik tudi s tujimi strokovnjaki s področja sive ekonomije (Friedrichom Schneiderjem, Dominikom H. Enstejem, Štefanom Haignerjem idr.). Pridobiti mi je uspelo le odgovore profesorja Friedricha Schneiderja.

2.2 Siva ekonomija v Sloveniji

Leta 1991 se je Slovenija na mednarodnem političnem prizorišču pojavila kot samostojna država. Začela se je tranzicija iz centralno-planskega v tržno gospodarstvo. Z razpadom Jugoslavije in centralno-planskega gospodarstva so velika državna podjetja začela razpadati, potrošniki pa so postajali vse zahtevnejši. Začeli so se ustvarjati idealni pogoji za razvoj malih in zasebnih podjetnikov. Tog zakonodajni okvir na trgu dela, birokratske ovire in slabo delujoč finančni trg pa so tem podjetjem začeli povzročati določene ovire. Zasebna podjetja so se začela v želji po poslovanju in dobičku obračati v sivo ekonomijo. To so počela, dokler jim ni uspelo pridobiti vseh potrebnih soglasij in dovoljenj, šele nato so začela delovati v uradnem gospodarstvu (Nastav, 2009a).

Obdobje tranzicije je povzročilo številne raziskave o sivi ekonomiji, saj je veljalo, da to obdobje ponuja odlične razmere za razvoj in pojav sive ekonomije. Slovenija je bila v mnogih primerih izvzeta iz študij sive ekonomije, saj naj bi bila razvita država, ki naj se ne bi borila s sivo ekonomijo. Večinoma je Slovenijo v svojih raziskavah proučeval Schneider (Nastav, 2009a).

Sivo ekonomijo sta v zgodnjem tranzicijskem obdobju v Sloveniji proučevala Glas (1991) in Kukarjeva (1995). Vzroki za obstoj in razvoj sive ekonomije v Sloveniji segajo v

socialistični sistem. Vzroki se osredotočajo predvsem na tog zakonodajni okvir, centralno načrtovano in nadzorovano dobavo blaga, nestabilno makroekonomsko okolje ter povečanje bremena davkov in prispevkov v obdobju tranzicije. Povečale so se potrebe po večji učinkovitosti in potreba po več tržno usmerjenih proizvodnih podjetjih, medtem ko so bile birokratske ovire le delno odstranjene (Glas, 1991).

Med vzroki za sivo ekonomijo so tudi v Sloveniji predvsem nižje cene in prilagodljivejša ponudba. Kot vzrok za nastanek sive ekonomije v Sloveniji se štejejo tudi koristi za proizvajalce in potrošnike (potrošnik dobi izdelek po nižji ceni, ponudniku pa za prodan izdelek ni treba plačati davka), visoki davki in prispevki za socialno varnost. Pri sivi ekonomiji gre predvsem za sezonska dela, ki jih nima smisla prijavljati (Nastav, 2009b).

Vladna komisija za odkrivanje in preprečevanje neprijavljenega dela je za leto 2014 ugotovila, da so glavni sektorji, v katerih se ugotavlja siva ekonomija, naslednji: proizvodnja, gradnja, prevoz, skladiščenje, nastanitvene in storitvene dejavnosti, strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti, upravne, podporne in druge storitvene dejavnosti. Siva ekonomija je v Sloveniji v mnogih primerih edini izhod iz težkih življenjskih pogojev (zajema značilnosti socialne ekonomije – tiste, ki si prizadeva za preživetje in ne čisti dobiček). Med glavnimi vzroki za prisotnost sive ekonomije so tudi visoke upravne ovire (postopki, delo institucij) in davčna obremenitev, ki v celoti potiskajo proizvodnjo v sivo ekonomijo. Poleg tega so goljufije na področju socialne varnosti prav tako pomembna značilnost sive ekonomije v Sloveniji (European Commission, brez datuma).

2.2.1 Obseg sive ekonomije v Sloveniji

Slovenija se v študijah o sivi ekonomiji v tranzicijskih državah ni pogosto pojavljala, poleg tega vse te študije med sabo niso neposredno primerljive, saj avtorji sledijo različnim definicijam sive ekonomije in različnim metodologijam, ki prispevajo k različnim rezultatom (Nastav & Bojnec, 2007a).

Nastav in Bojnec (2007b) sta v preiskovanju sive ekonomije v Sloveniji ugotovila, da je ta v Sloveniji prisotna v različnih dejavnostih. Sive ekonomije je največ v dejavnostih trgovine, finančnega posredništva, nepremičnin, najema in poslovne dejavnosti, izobraževanja, zdravstva, socialnega dela, mentorstva in poučevanja ter v drugih osebnih storitvah. Ugotovila sta, da je siva ekonomija v Sloveniji leta 1995 znašala 19,9 odstotka in leta 2000 21,5 odstotka BDP-ja. To nakazuje, da ta pojav v Sloveniji ni zanemarljiv. Siva ekonomija ne vključuje zgolj tipičnega sezonskega dela (kmetijstvo, turizem, gradbeništvo), temveč vse bolj vključuje tudi storitvene dejavnosti.

V Sloveniji obstajajo različne ocene sive ekonomije, ki se med seboj zelo razlikujejo. Ocene se gibljejo nekje od 8,3 do 23,6 odstotka BDP-ja. Na FURS-u menijo, da se v zadnjem času delež sive ekonomije znižuje – po njihovih podatkih je sive ekonomije v Sloveniji okrog tri milijarde evrov (Morozov, 2017).

V Sloveniji se za merjenje sive ekonomije uporabljajo neposredne in posredne metode ter pristop makromodeliranja. V okviru neposrednih metod ocenjevanja sive ekonomije v Sloveniji je na prvem mestu proučevanje sive ekonomije z anketami. Glas (1991) je z anketiranjem kadrovskih služb v podjetjih ocenjeval obseg sive ekonomije ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja. Ugotovil je, da je 43 odstotkov anketiranih zaposlenih sodelovalo v sivi ekonomiji, kar prinaša 38 odstotkov dodatnega dohodka. Anketiranci so ocenili, da se bo siva ekonomija v prihodnosti še stopnjevala. Največ dela v sivi ekonomiji je bilo opravljenega v dejavnosti gradnje in vzdrževanja vozil, kmetijstva, prevoza in trgovine ter v strokovnih in administrativnih storitvah. Glas (1991) je v raziskavi ugotovil, da naj bi se s sivo ekonomijo bolj ukvarjali moški (44 odstotkov). Nastav (2009a) pa je ugotovil, da se je delež moških in žensk v sivi ekonomiji izenačil oziroma celo zamenjal.

V zadnjem desetletju študije sive ekonomije v Sloveniji uporabljajo tri posredne metode, in sicer metodo porabe električne energije, denarne metode in metode neskladja pri delu. Nastav in Bojnec (2005) sta v svoji raziskavi ugotovila, da so nekatere metode za merjenje sive ekonomije, ki se uporabljajo za države v tranziciji (metoda porabe električne energije in denarne metode), v osnovnih oblikah neprimerne za merjenje sive ekonomije slovenskega gospodarstva. Metoda neskladja pri delu pa je zagotovila razumne rezultate, in sicer naj bi se siva ekonomija v Sloveniji gibala nekje od 6 do 8 odstotkov. Kukarjeva (1995) je ocenjevala obseg sive ekonomije z metodo, ki je merila stopnjo aktivnosti delovne sile. Za leto 1993 je ocenila, da približno 26 odstotkov delovne sile vsaj delno deluje v sivi ekonomiji, kar pomeni približno 10 odstotkov deleža uradnega BDP-ja.

Schneider (2002) je v svojih raziskavah ocenjeval tudi sivo ekonomijo v Sloveniji. S pristopom makromodeliranja je ocenil, da je siva ekonomija v obdobju 1990–1993 v Sloveniji znašala 22,9 odstotka uradnega BDP-ja. Za obdobje 2000–2001 pa je ocenil, da je siva ekonomija v Sloveniji znašala 26,7 odstotka uradnega BDP-ja. To je nakazovalo, da se siva ekonomija v Sloveniji povečuje in da njena stopnja znaša približno eno četrtno uradnega BDP-ja.

Schneider (2007) je v kasnejših raziskavah sive ekonomije v Sloveniji ponovno uporabil metodo makromodeliranja in ugotovil, da je siva ekonomija v obdobju 1999–2003 naraščala, in sicer do 29,4 odstotka uradnega BDP-ja. V letih 2004 in 2005 je obseg sive ekonomije začel padati in je v letu 2005 znašal dobrih 28 odstotkov. Rezultati njegove raziskave so prikazani v tabeli 3.

Tabela 3: Prikaz sive ekonomije v Sloveniji v obdobju 1999–2005

Obdobje	% uradnega BDP-ja
1999–2000	27,1
2001–2002	28,3
2002–2003	29,4
2003–2004	29,0
2004–2005	28,6

Vir: Prirejeno po Schneider (2007).

Schneider (2018) je na podlagi lastnih izračunov ugotovil, da siva ekonomija v Sloveniji od leta 2004 pada. V letu 2004 je po njegovih izračunih dosegla najvišjo vrednost, in sicer naj bi znašala 26,5 odstotka uradnega BDP-ja. Za leto 2018 je ocenil, da naj bi siva ekonomija v Sloveniji znašala okrog 22,16 odstotka uradnega BDP-ja.

Ker je Slovenija poskušala doseči tretjo razvojno raven, kjer sta rast in razvoj odvisna od inovativne sposobnosti družbe ali podjetij v tej družbi, avtorji verjamejo, da siva ekonomija postaja ovira do njenega razvoja. Tu ni problem samo obseg sive ekonomije, temveč tudi njen vpliv na nacionalno konkurenčnost, ki je problematičen. Obseg sive ekonomije v Sloveniji presega 20 odstotkov BDP-ja, in se sicer ne šteje za naraščajoč trend, vendar pa še vedno presega stopnjo sive ekonomije v visoko razvitih gospodarstvih, ki se jim je Slovenija želela pridružiti (Zagoršek, Jaklič & Hribernik, 2009).

Zagoršek, Jaklič in Hribernik (2009) menijo, da ima Slovenija s sivo ekonomijo tri probleme: usmerjena je v proizvodnjo z nizko dodano vrednostjo, ovira razvoj podjetništva in zavira inovacije. Slovenska siva ekonomija je zelo razdrobljena, saj je sestavljena iz številnih mikropodjetij in neorganiziranih podjetnikov, ki se ne morejo odzivati na globalne izzive oziroma ukrepati na mednarodni ravni. Rast teh podjetij je vsekakor omejena zaradi omejenega prostega časa in omejenega dostopa do kreditnih trgov. Pri sivi ekonomiji v Sloveniji ne gre za neprijavljeno proizvodnjo naprednih izdelkov, temveč gre za zagotavljanje tradicionalnih izdelkov in storitev z nizko dodano vrednostjo. Zato lahko podjetniki, ki delujejo v sivi ekonomiji, pokrivajo samo geografsko omejen lokalni trg, kar zmanjšuje konkurenco in ovira učenje.

Pojav sive ekonomije v Sloveniji je nezaželen, saj povzroča negativne posledice (predvsem izpad davčnih prihodkov). Kadar podjetja delujejo v sivi ekonomiji, država izgubi davčne prihodke iz naslova vseh davkov. Nastav (2009b) je izračunal, da naj bi država zaradi sive ekonomije v Sloveniji izgubila približno 6 odstotkov BDP-ja, kar je zelo veliko. Čeprav ne

vemo natančnih števil, pa je znano, da siva ekonomija za državo predstavlja strošek, in izračuni kažejo, da ta obseg ni zanemarljiv. Siva ekonomija ima tudi pozitivno plat, saj lahko delovanje v sivi ekonomiji marsikomu ponuja zaposlitev in dodaten dohodek. Dodaten dohodek prebivalstva pomeni, da je realna kupna moč prebivalstva večja in s tem posledično tudi državna blaginja, kar je vsekakor pozitivna stran sive ekonomije.

2.2.2 Obvladovanje sive ekonomije v Sloveniji

Sivo ekonomijo največkrat spodbujamo sami, ker jo imamo za samoumevno in jo toleriramo. Zaradi negativnih posledic država poskuša omejiti njen pojav, saj gre za nezaželen pojav in je temu primerno zakonsko preganjan (Nastav, 2009a). Preprečevanja sive ekonomije se je treba lotiti zelo natančno in odpraviti glavne vzroke ter sivo ekonomijo preganjati, nadzirati in tudi kaznovati. Cilj bo dosežen takrat, ko bodo ukrepi spodbudili posameznike k spremembi obnašanja glede sive ekonomije (Vlada Republike Slovenije, 2013).

V Sloveniji v zadnjih desetih letih še nismo sprejeli ustreznih ukrepov za zmanjšanje sive ekonomije. Obseg sive ekonomije je bistveno prevelik, poleg tega so podjetniki začeli opozarjati na nelojalno konkurenco. V zadnjih letih se Slovenija boji, da se bo v prihodnosti siva ekonomija še povečevala. Problem je čezmejno opravljanje storitev. To področje v Sloveniji še ni bilo dobro regulirano, saj tuja podjetja, ki delujejo pri nas, upoštevajo standarde držav, iz katerih prihajajo (Bogataj, 2012).

Slovenija ima številne ukrepe za preprečevanje sive ekonomije. S spodbujanjem podjetniškega okolja (ustvarja zaposlitev in dohodek), odpravljanjem administrativnih ovir pri poslovanju podjetij ter prijaznim in stabilnim davčnim okoljem želi zmanjšati sivo ekonomijo. Zmanjšati jo poskuša tudi z zaostritvijo pogojev za upravičenost do sredstev socialnih transferjev. Ti ukrepi nakazujejo, da se Slovenija bojuje proti sivi ekonomiji. Za učinkovito ukrepanje proti sivi ekonomiji je treba najprej delovati na ravni celotnega gospodarstva, šele nato se je treba osredotočiti na posamezne dejavnosti v panogi (Nastav, 2009b).

V Sloveniji je bil za zaježitev sive ekonomije uveljavljen Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno, ki ga izvaja Komisija Vlade Republike Slovenije v sodelovanju z drugimi organi (Policija, Tržni inšpektorat). V Sloveniji je zelo pomembno, da se uredi sistem socialnih transferjev. Socialni transferji so pogosto povezani s sivo ekonomijo, saj nekdo dela v tem zgolj zato, da prejema socialno pomoč, do katere ne bi bil upravičen, če bi bil uradno zaposlen (Nastav, 2009b).

Nastav (2009b) je v doktorski disertaciji navedel, da politika zniževanja davkov ni najprimernejša rešitev za odpravo sive ekonomije. V Sloveniji so v nekem obdobju razpravljali o uvedbi enotne davčne stopnje. Z njeno uvedbo bi sicer na eni strani odpravili vzrok za delovanje v sivi ekonomiji (znižali bi se stroški proizvodnje in dela), vendar bi se povečale cene izdelkov. Na drugi strani pa bi se zmanjšal razpoložljiv dohodek in bi bilo prebivalstvo ponovno prisiljeno v delovanje v sivi ekonomiji (Nastav, 2009b).

FURS že od leta 2009 opravlja aktivnosti za zajezitev sive ekonomije v okviru posebnega projekta, katerega cilji so povečati učinkovitost nadzora in povečati prostovoljno plačevanje davčnih obveznosti, sodelovati z drugimi inšpekcijskimi službami ter pripraviti predloge za spremembo zakonodaje na področju preprečevanja sive ekonomije. FURS želi prek medijev seznaniti zavezance z ukrepi, ki jih izvaja na področju preprečevanja sive ekonomije, in zagotavljati enotno izvajanje nadzora nad sivo ekonomijo (Ministrstvo za finance – Finančna uprava Republike Slovenije, 2017).

FURS je skozi postopke davčnega inšpekcijskega nadzora čez leta ugotavljal, da so davčni zavezanci, ki poslujejo z gotovino, še vedno uporabljali programe, ki so omogočali naknadno spreminjanje podatkov o opravljenem gotovinskem prometu. Številni inšpekcijski nadzori so pokazali, da davčni zavezanci, ki poslujejo z gotovino, najpogosteje utajijo prihodke tako, da ne izdajajo računov ali pa v programu spremenijo račune oziroma jih naknadno izbrišejo iz evidenc. Takšne utaje prihodkov se največkrat dogajajo v tistih dejavnostih, kjer se posluje z gotovino. Te dejavnosti so predvsem gradbeništvo, gostinstvo, frizerstvo, zobozdravstvo, cvetličarstvo, avtoprevoznništvo in druge podobne dejavnosti. Ker se to dogaja zelo pogosto, je bilo treba uvesti zanesljivejšo rešitev, ki bi preprečila in onemogočila spreminjanje podatkov o izdanih računih pri gotovinskem poslovanju (Ministrstvo za finance – Akcijski načrt uvedbe davčnih blagajn v Republiki Sloveniji, 2015).

Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije (v nadaljevanju OZS) je predlagala tri ukrepe za preprečevanje sive ekonomije. Najprej je predlagala, da bi bilo treba posodobiti Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno. Drugi ukrep so spremembe davčne zakonodaje, saj bi s tem spodbudili prehod iz sive ekonomije v uradno gospodarstvo. OZS je gospodarskim subjektom v prvih letih poslovanja predlagala nižje davke in poleg tega tudi spodbude za zaposlovanje. Tretji ukrep pa je bil namenjen stimulaciji potrošnikov, ki morajo zahtevati račune (Bogataj, 2012).

2.2.3 Davčne blagajne kot ukrep Slovenije proti sivi ekonomiji

V Državnem zboru Republike Slovenije so 15. julija 2015 sprejeli ZDavPR, ki je stopil v veljavo 2. januarja 2016. Slovenija se je v boju proti zajezitvi sive ekonomije odločila za

sprejetje davčnih blagajn. Davčne blagajne so sistem, v katerem so davčne blagajne prek spleta povezane s centralnim informacijskim sistemom FURS-a. Ta potrjuje in shranjuje podatke o računih pri gotovinskem poslovanju. Tak sistem omogoča sledljivost in učinkovit nadzor nad izdanimi računi ter bo omejil sivo ekonomijo (Ministrstvo za finance – Davčne blagajne in vezane knjige računov, brez datuma). Poleg tega so pomembni tudi učinkovit nadzor na terenu in ukrepi, ki bodo spodbujali davčne zavezance k prostovoljnemu izpolnjevanju davčnih obveznosti (Ministrstvo za finance – Akcijski načrt uvedbe davčnih blagajn v Republiki Sloveniji, 2015).

V skladu z ZDavPR mora zavezanec za davek ob vsaki dobavi blaga in storitev za plačilo z gotovino izdati račun prek elektronske naprave in ga izročiti kupcu blaga oziroma storitve najpozneje takrat, ko opravi dobavo in kupec plača z gotovino. Kupec blaga oziroma storitve mora prevzeti račun in ga zadržati neposredno po odhodu iz poslovnega prostora, saj ga mora po potrebi predložiti pooblaščenim osebam v skladu z zakonom, ki ureja tržno inšpekcijo (Zakon ZDavPR).

Ker na FURS-u želijo zmanjšati tveganje za neizdajanje računov, so želeli spodbuditi kupce k jemanju računov, zato so vzporedno z uvedbo davčnih blagajn priredili nagradno igro. Nagradna igra »Vklopi razum, zahtevaj račun« je spodbuda potrošnikom, da zahtevajo, vzamejo in preverijo račune. Nagradna igra poteka v štirih krogih, pri čemer so denarne nagrade podeljene na vsake štiri mesece. V nagradni igri lahko sodeluje vsak, ki zbere najmanj deset računov različnih izdajateljev in jih prek mobilne aplikacije »Preveri račun«, sistema e-Davkov ali prek navadne pošte pošlje FURS-u. V vsakem krogu so podeljene denarne nagrade v vrednosti 15.000, 10.000 in 5.000 evrov. Poleg tega podelijo tudi dodatno nagrado v vrednosti 100.000 evrov, ki je namenjena in izžrebana za tiste udeležence, ki v nagradni igri sodelujejo prek mobilne aplikacije ali prek e-Davkov (Vlada Republike Slovenije, 2015).

Nagradna igra »Vklopi razum, vzemi račun« je bila prvič izvedena v letu 2016. Z odzivom potrošnikov je bil FURS zadovoljen, saj so potrošniki v prvih treh mesecih nagradne igre preverili za skoraj 7,8 milijona evrov računov (Vlada Republike Slovenije, 2016).

Siva ekonomija naj bi v Sloveniji znašala okoli 400 milijonov evrov na leto. Davčne blagajne problema sive ekonomije v Sloveniji niso odpravile, vendar pa vsako leto v državni proračun prinesejo nek dodaten priliv. Davčne blagajne so v letu 2016 v državno blagajno prinesle približno 80 milijonov evrov (Modic, 2017).

V letu 2016 so inšpektorji največ nepravilnosti odkrili v dejavnosti gostinstva in trgovine. Inšpektorji niso ugotovili večjih zlorab davčnih blagajn, vendar pa so vseeno odkrili nekatere možnosti, s katerimi se uporabniki poskušajo izogibati plačila davka. Inšpektorji

so odkrili, da uporabniki uporabljajo dvojne blagajne, da se podatki na računu potrošnika ne ujemajo z računom, poslanim na FURS, nepravilno sestavljene številke računa, neberljive črtne kode in račune brez navedbe časa izdaje računa (Modic, 2017).

2.3 Siva ekonomija v Avstriji

O razvoju in obsegu sive ekonomije se tudi v Avstriji veliko razpravlja. Obstajajo številne raziskave, ki govorijo o sivi ekonomiji. Najbolj znan avstrijski raziskovalec sive ekonomije je po mojih ugotovitvah profesor Friedrich Schneider iz Univerze Johannes Kepler v Linzu.

V zadnjih desetletjih je zaskrbljenost zaradi pojava sive ekonomije povečala pozornost uradnikov, politikov in znanstvenikov. Tako kot za mnoge industrijske države tudi za Avstrijo obstaja več pomembnih razlogov, zakaj bi moralo politike in širšo javnost skrbeti zaradi rasti in obsega sive ekonomije (Schneider & Neck, 1992). Nenehno povečevanje obsega sive ekonomije (zaradi zviševanja davkov in predpisov) povzroča zmanjšanje davčne osnove in zmanjšanje davčnih prihodkov, kar pa v nadaljevanju povečuje proračunski primanjkljaj. Kadar siva ekonomija raste, lahko ekonomska politika temelji na napačnih uradnih kazalnikih (brezposelnost, uradna delovna sila, dohodek, poraba). Kadar se država znajde v takšnem položaju, lahko to povzroča resne težave politikom, ki prikazujejo nezanesljive uradne kazalnike in sprejmejo napačne ukrepe za zaježitev sive ekonomije (Schneider & Neck, 1992).

2.3.1 Obseg sive ekonomije v Avstriji

Obstaja veliko študij, ki so merile obseg sive ekonomije v Avstriji sosednjih državah, vendar pa je bilo presenetljivo malo študij, ki bi merile obseg avstrijske sive ekonomije. Metoda, ki je bila največkrat uporabljena za ocenjevanje sive ekonomije v Avstriji, je postopek valutnega povpraševanja, ki predvideva, da se transakcije v sivi ekonomiji izvajajo v obliki gotovinskih plačil, da ne puščajo opaznih sledi davčnim organom (Schneider, 2000).

Franz (1985) je izračunal obseg sive ekonomije na podlagi uradnih podatkov, ki so bili na voljo, in je v primerjavi dohodkov, doseženih v različnih poklicnih sektorjih, ocenil, da je obseg sive ekonomije v letu 1976 znašal 3,5 odstotka uradnega BDP-ja. Trdil je, da je bil obseg sive ekonomije bolj ali manj konstanten vse tja do leta 1982. Frey in Weck-Hannemann (1984) sta za ocenjevanje sive ekonomije v državah OECD uporabila tehniko neopaženih spremenljivk in ocenila, da naj bi obseg sive ekonomije v Avstriji leta 1978 znašal 8,9 odstotka uradnega BDP-ja.

Schneider in Neck (1992) sta v raziskavi izbrala pristop valutnega povpraševanja, ker sta imela za Avstrijo v obdobju 1956–1991 na voljo zanesljive podatke o različnih ukrepih davčne obremenitve, zapletenosti davčnega sistema in intenzivnosti ureditev, ki so glavni razlogi za nastanek sive ekonomije. Schneider in Neck (1992) sta teoretično in empirično analizirala učinke spreminjanja davčnih sistemov in struktur na razvoj sive ekonomije. Ko je avstrijska vlada v letih 1973, 1984 in 1989 močno spremenila davčni sistem in njegovo strukturo, sta pričakovala, da bo zmanjšanje neposrednega davčnega bremena povzročilo zmanjšanje sive ekonomije. Schneider in Neck (1992) sta ugotovila, da neposredna in posredna davčna obremenitev nista edina razloga, ki vplivata na sivo ekonomijo, temveč je razlog zanjo tudi kompleksnost davčnega in regulativnega sistema. Znižanje davčne obremenitve ni zadosten razlog za zmanjšanje sive ekonomije. V raziskavi sta avtorja ugotovila, da se avstrijska siva ekonomija skozi leta bolj ali manj povečuje. Leta 1965 je siva ekonomija znašala okrog 1,16 odstotka BDP-ja, medtem ko je do leta 1991 narasla že na 5,32 odstotka BDP-ja.

Schneider (2000) je ugotovil, da čeprav je avstrijska vlada izvedla veliko davčno reformo z znatno nižjimi davčnimi stopnjami v letih 1973, 1984 in 1989, siva ekonomija še vedno narašča, ker so se vzporedno z znižanjem davčnih stopenj povečale tudi regulativne ovire. Zato se je učinek nižjega neposrednega davčnega bremena izravnal s povečanimi regulativami.

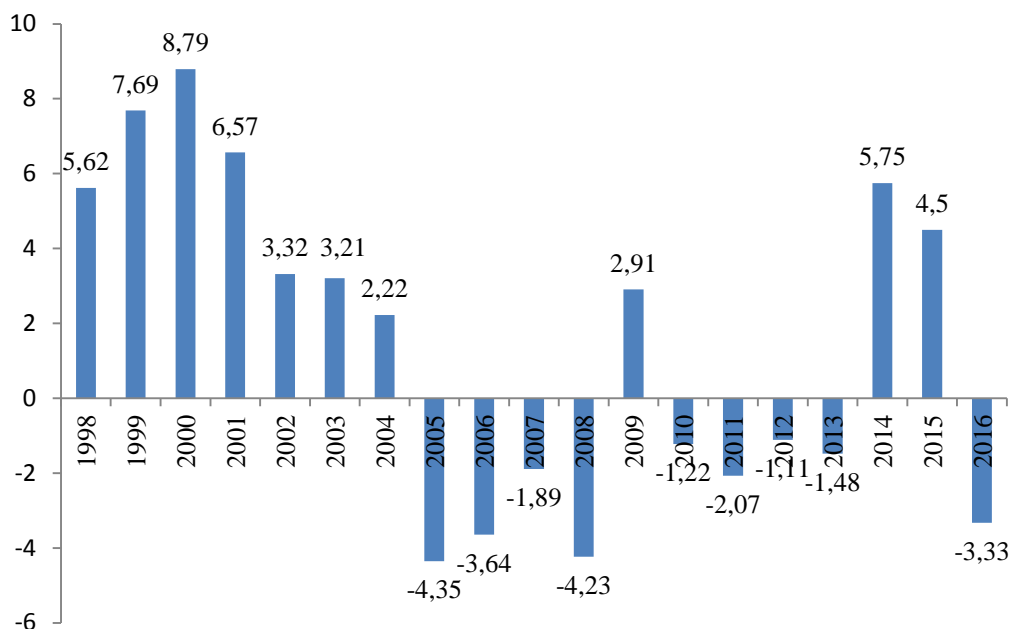
Schneider (2016b) je v raziskavi, ki jo je izvedel v Avstriji, prikazal najnovejše podatke o obsegu in razvoju sive ekonomije v devetih zveznih državah Avstrije (Gradiščanska, Koroška, Spodnja Avstrija, Zgornja Avstrija, Solnograška, Štajerska, Tirolska, Predarlška in Dunaj) ter sivo ekonomijo za celotno Avstrijo. Za leto 2016 je prikazan podatek, ki je temelji na napovedih avstrijskega gospodarstva, da naj bi se BDP v letu 2016 povečal za 1,4 odstotka.

Za leto 2016 so težko napovedali obseg sive ekonomije v Avstriji, saj so se pojavljala nihanja, ki so na eni strani kazala na naraščanje sive ekonomije, medtem ko se je na drugi strani kazal padajoči učinek sive ekonomije. Po eni strani se je siva ekonomija zmanjšala zaradi znižanja neposredne davčne stopnje, po drugi strani pa so pričakovali povečanje brezposelnosti za približno 50.000 ljudi v primerjavi z letom 2014, to je na približno 450.000. Poleg tega so imeli v Avstriji v letu 2016 še približno 50.000 beguncev, od katerih so se morda nekateri ukvarjali s sivo ekonomijo (Schneider, 2016b).

Na sliki 4 je prikazan razvoj obsega avstrijske sive ekonomije od leta 1998 do leta 2016. Od leta 1998 do leta 2004 je siva ekonomija vsako leto naraščala, v letu 2005 pa se je siva zmanjšala za 4,35 odstotka. Siva ekonomija se je tudi po odstotkih do leta 2008 zmanjševala, ko je leta 2009 po svetu nastopila gospodarska kriza, pa se je odstotek sive

ekonomije povečal za 2,91 odstotka. Od leta 2009 do leta 2014 je siva ekonomija zopet začela padati, nakar je v letu 2014 ponovno narasla za 5,75 odstotka (1,11 milijarde evrov). V letu 2016 je bilo pričakovano 3,33-odstotno zmanjšanje sive ekonomije glede na leto 2015 (Schneider, 2016b).

Slika 4: Razvoj obsega avstrijske sive ekonomije v odstotkih v obdobju 1998–2016

Vir: Prirejeno po Schneider (2016b).

Tabela 4 predstavlja podatke o obsegu in rasti avstrijske sive ekonomije ter v avstrijskih zveznih deželah od leta 1990 do leta 2016. Siva ekonomija se je od leta 1990 do leta 2004 povečevala. V letu 1990 je celotna siva ekonomija v Avstriji obsegala 6,09 milijarde evrov in je do leta 2004 narasla na 23 milijard evrov oziroma 11 odstotkov BDP-ja. Leta 2005 se je trend sive ekonomije začel zmanjševati in se je zmanjševal vse do leta 2008, ko je celotna siva ekonomija v Avstriji znašala 19,92 milijarde evrov oziroma 8,07 odstotka BDP-ja. V letu 2004 je siva ekonomija dosegla najvišjo vrednost, nakar se je do leta 2008 zmanjševala, in sicer za 3,08 milijarde evrov. Siva ekonomija se je v Avstriji že četrto zapored zmanjšala. V letu 2009 se je po celotnem svetu začela gospodarska kriza, kar pomeni, da se je število nezaposlenih tudi v Avstriji povečalo, to pa je pomembno vplivalo tudi na obseg sive ekonomije. Ta se je v letu 2009 povečala na 20,5 milijarde evrov oziroma na 8,47 odstotka uradnega BDP-ja (Schneider, 2016b).

Siva ekonomija je bila izračunana tudi za vsako izmed devetih avstrijskih zveznih dežel. Rezultati so prikazani v tabeli 4, ki prikazuje, da je bilo leta 2016 največ sive ekonomije prav na Dunaju (5,88 milijarde evrov), v Zgornji Avstriji (3,75 milijarde evrov) in v Spodnji Avstriji (3,46 milijarde evrov). Najmanj sive ekonomije je v avstrijski zvezni deželi Gradiščanska, in sicer v vrednosti 450 milijonov evrov. Obseg sive ekonomije v

devetih avstrijskih zveznih deželah je le groba ocena, saj med temi zveznimi deželami ne obstajajo nobene točno določene meje. To pa pomeni, da lahko nek delavec iz Zgornje Avstrije deluje v sivi ekonomiji v Salzburgu ali pa v Spodnji Avstriji, in obratno. Te ocene se obravnavajo samo kot grobo približevanje, ki je povezano z obsegom uradnega gospodarstva in obsegom tistih sektorjev, v katerih se najpogosteje izvajajo dejavnosti sive ekonomije – sektorja storitev in gradbeništva (Schneider, 2016b).

V študiji je bila siva ekonomija v Avstriji raziskovana po sektorjih za celotno Avstrijo in njene tri zvezne dežele (Zgornjo Avstrijo, Spodnjo Avstrijo in Dunaj). Največji delež sive ekonomije predstavljata gradnja in izdelava (vključno s popravili). Leta 2016 je ta sektor predstavljal 8,05 milijarde evrov oziroma 39 odstotkov celotne sive ekonomije Avstriji. Sektor gospodinjskih storitev ustvari kar 17 odstotkov oziroma 3,51 milijarde evrov celotne sive ekonomije v Avstriji. Sektor industrijskih storitev in sektor hotelskih storitev in restavracij pa predstavljata 3,30 milijarde evrov oziroma 16 odstotkov celotne sive ekonomije v Avstriji. Najnižji delež sive ekonomije predstavlja sektor zabave, in sicer 12 odstotkov oziroma 2,48 milijarde evrov (Schneider, 2016b).

Schneider (2016b) je napovedal, da se bo v letu 2016 avstrijska siva ekonomija še naprej zmanjševala zaradi davčne reforme in naj bi najverjetneje znašala 20,64 milijarde evrov ali 7,76 odstotka uradnega BDP-ja, ob predpostavki, da je rast uradnega BDP-ja 1,4-odstotna. Znižanje bi bilo še izrazitejše, če se brezposelnost v primerjavi z letom 2014 ne bi povečala za 50.000 oseb.

V raziskavi iz leta 2018 je raziskoval obseg in razvoj sive ekonomije v evropskih državah in petih državah OECD v obdobju 2003–2018. Ugotovil je, da se bo obseg sive ekonomije v večini držav EU še naprej zmanjševal, medtem ko se bo v drugih državah OECD povečeval. Med državami, kjer se bo obseg sive ekonomije zmanjševal, je tudi Avstrija. Na podlagi lastnih izračunov je v raziskavi ugotovil, da je delež sive ekonomije v letu 2016 v Avstriji znašal 7,8 odstotka uradnega BDP-ja. V letu 2017 se je ta delež zmanjšal na 7,1 odstotka uradnega BDP-ja, medtem ko je delež sive ekonomije v letu 2018 znašal 6,72 odstotka uradnega BDP-ja. Obseg in razvoj sive ekonomije je izračunal po postopku ocenjevanja. Z uporabo metode MIMIC dobimo samo relativne vrednosti in potrebujemo še druge metode (povpraševanje po valuti ali metodo neskladnosti dohodka), da umerimo vrednosti MIMIC v absolutne vrednosti (Schneider, 2018).

V tabeli 4 je prikazana siva ekonomija po deželah. V tabeli so prikazane naslednje dežele B (Burgerland = Gradiščanska), K (Kärnten = Carinthia/Koroška), NÖ (Niederösterreich = Lower Austria/Spodnja Avstrija), OÖ (Oberösterreich = Upper Austria/Zgornja Avstrija), S (Salzburg/Solnograška), ST (Steiermark = Styria/Štajerska), T (Tirol = Tyrol/Tirolska), V (Vorarlberg/Predarlška), W (Wien = Vienna/Dunaj).

Tabela 4: Prikaz sive ekonomije v Avstriji in njenih deželah v obdobju 1990–2016

Leto	B **	K**	NÖ**	OÖ**	S**	ST**	T **	V**	W**	Avstrija**	% uradnega BDP
1990	0,11	0,31	1,12	1,13	0,38	0,81	0,56	0,23	1,44	6,090	5,47%
1995	0,27	0,75	1,96	2,01	0,91	1,40	0,95	0,55	3,48	12,280	7,32%
2000	0,46	1,21	3,14	3,21	1,49	2,24	1,53	0,91	5,46	19,650	10,07%
2001	0,49	1,30	3,36	3,44	1,60	2,40	1,64	0,98	5,84	21,050	10,52%
2002	0,51	1,34	3,49	3,57	1,65	2,49	1,70	1,01	6,02	21,780	10,69%
2003	0,53	1,38	3,60	3,68	1,70	2,57	1,75	1,04	6,21	22,460	10,86%
2004	0,54	1,42	3,70	3,78	1,75	2,64	1,80	1,07	6,38	23,000	11,00%
2005	0,50	1,34	3,59	3,68	1,66	2,50	1,70	1,01	6,09	22,000	10,27%
2006	0,49	1,29	3,44	3,54	1,59	2,41	1,64	0,98	5,84	21,200	9,51%
2007	0,47	1,26	3,38	3,47	1,56	2,38	1,61	0,96	5,73	20,800	9,06%
2008	0,45	1,21	3,23	3,32	1,49	2,28	1,54	0,92	5,49	19,920	8,07%
2009	0,46	1,25	3,32	3,42	1,53	2,35	1,58	0,95	5,65	20,500	8,47%
2010	0,45	1,23	3,28	3,38	1,51	2,32	1,56	0,91	5,58	20,250	8,10%
2011	0,44	1,21	3,22	3,30	1,48	2,27	1,53	0,83	5,46	19,830	7,86%
2012	0,44	1,20	3,18	3,26	1,46	2,25	1,51	0,88	5,40	19,610	7,69%
2013	0,43	1,18	3,13	3,21	1,44	2,22	1,47	0,87	5,32	19,320	7,52%
2014	0,45	1,25	3,31	3,42	1,52	2,35	1,55	0,92	5,63	20,430	7,84%
2015	0,47	1,31	3,46	3,57	1,59	2,46	1,62	0,96	5,88	21,350	8,14%
2016*	0,45	1,27	3,35	3,45	1,53	2,38	1,57	0,93	5,68	20,640	7,76%

Vir: Prirjeno po Schneider (2016b).

* Predhodni izračuni zaradi uradnih napovedi avstrijskega gospodarstva. Napovedana stopnja rasti uradnega BDP-ja je 1,4 % za leto 2016.

** Podatki so v milijardah evrov.

2.3.2 Ukrepi proti sivi ekonomiji v Avstriji

Za Avstrijo je gonilna sila sive ekonomije neposredna davčna obremenitev (vključno s plačili za socialno varnost), ki ima tudi največji vpliv, sledi intenzivnost ureditve in zapletenosti davčnega sistema. Togost evropskega in zlasti nemškega trga dela ter bremene prispevkov za davke in socialne sisteme sta zagotovo dva pomembna vzroka obsega sive ekonomije v večini evropskih držav. Treba je zmanjšati obseg sive ekonomije in obravnavati ta vprašanja z ustreznimi reformami (Schneider, 2009).

Čeprav je v Avstriji prisotne zelo malo sive ekonomije, pa je Avstrija sprejela različne učinke in ukrepe za zmanjšanje stopnje sive ekonomije. Evropska komisija (2004) je za nadzor sive ekonomije v Avstriji predlagala povečan nadzor na trgu dela, centralizacijo dela in ustanovitev nove organizacijske enote za boj proti nezakonitemu delu tujcev. Želeli so poenostaviti in zmanjšati breme administrativnih postopkov, doseči uskladitev pravil in davčnih reform ter poskrbeti za fleksibilnejši trg dela.

Ukrepi, ki jih je Avstrija sprejela za zajezitev sive ekonomije, so zelo različne narave. Najpomembnejši ukrep za zajezitev sive ekonomije je ustanovitev finančne policije, ki je bila ustanovljena v okviru finančnega ministrstva leta 2011, z namenom preprečevanja dela na črno in davčnih utaj. Inšpektorji so umeščeni v lokalne finančne urade, ki jim zagotavljajo dobro poznavanje lokalne situacije. Inšpektorji lahko poleg rednih kontrol, kontrole opravljajo tudi med vikendi in ponoči. Približno 400 inšpektorjev na leto opravi približno 32.000 nadzorov, vendar pa imajo v načrtu dodatno okrepiti finančno policijo, saj želijo zvišati število inšpektorjev na 600. Avstrija ima skupaj s Švico in Liechtensteinom podpisano davčno konvencijo, ki naj bi prispevala k zmanjšanju izogibanja davkov prek prenosa premoženja v tujino (Vlada Republike Slovenije, brez datuma-b).

Avstrijska finančna policija je strokovna in učinkovita enota za boj proti goljufijam, ki je bila uvedena s strani avstrijskega zveznega ministrstva za finance. Največja naloga finančne policije je izvajanje nadzora z namenom, da bi odkrili davčne utaje, socialne goljufije in organizirano sivo ekonomijo, s čimer se želi zaščititi finančne interese Republike Avstrije (Bundesministerium Finanzen, brez datuma).

Čeprav ima Avstrija nizko stopnjo sive ekonomije in od polovice leta 2013 finančno policijo, ki jo nadzira, so s 1. januarjem 2016 uvedli tudi sistem davčnih blagajn. Njihov sistem davčnih blagajn je zelo podoben slovenskemu, vendar pa je razlika v tem, da avstrijske davčne blagajne prek spleta niso povezane z davčno upravo. Čeprav je Avstrija znana kot država, kjer zavezanci spoštujejo davčne zakone, so torej vseeno v sredini leta 2013 uvedli finančno policijo. Utaje davkov in socialnih prispevkov, ki škodujejo posameznikom in celotnemu gospodarstvu, namreč privedejo do izkrivljanja konkurence,

kar v Avstriji zelo resno obravnavajo. Pred uvedbo finančne policije je avstrijsko zvezno ministrstvo za finance sprejelo obsežen sveženj ukrepov za zaščito njihovega gospodarstva (Fidermuc, 2016).

Podjetja s prometom nad 15.000 EUR morajo imeti elektronske blagajne ali druge elektronske sisteme zapisovanja za digitalno evidentiranje transakcij. Vsaka blagajna mora imeti evidenco zbiranja podatkov, ki beleži in hrani vsako posamezno denarno transakcijo. Od aprila 2017 je bilo treba v blagajno uvesti tudi varno napravo za ustvarjanje podpisa in podpisati vse prejeme. Blagajna mora imeti kumulativni pomnilnik, kar pomeni, da se transakcije, ki so vpisane v blagajno, stalno zbirajo. Kumulativni spomin je del podpisa in predstavlja drugi ukrep za preprečevanje sive ekonomije (OECD, 2017).

S finančno policijo so poskušali doseči višjo stopnjo pravičnosti in zaščititi gospodarstvo ter z nadzorom bolj obremeniti nepoštene podjetnike. Osnovni dejavnosti finančne policije sta davčni nadzor in nadzor nad izvajanjem različnih predpisov. Finančna policija lahko ugotovi identiteto zavezancev ter od njih zahteva podatke in dokumente. Lahko ustavlja vozila in druga prevozna sredstva, vstopa na zemljišča, zaseže listine in predmete, izvede hišne preiskave in tako naprej. Povezovanje teh ukrepov omogoča pristojnemu finančnemu uradu in finančni policiji, da se hitro in učinkovito odzivata na davčne goljufije. Davčna uprava se je v preteklosti pri goljufijah odzivala preveč birokratsko in prepočasi. Ministrstvo za finance in šef avstrijske policije skleneta letne ciljne pogodbe, nakar se merijo učinki finančne policije. Odgovorni za te cilje že med letom s pomočjo notranjih elektronsko podprtih programov in instrumentov merijo, ali dosegajo cilje letnih pogodb. Vsebine teh letnih pogodb javnosti niso znane. V okviru finančne policije in njenih oddelkov deluje približno 500 zaposlenih (Fidermuc, 2016).

Najpomembnejši ukrep, s katerim Avstrija preprečuje sivo ekonomijo, je komunikacija ministrstva za finance z davčnimi zavezanci, saj vsak zavezanec z davčno odločbo dobi grafiko, iz katere je razvidno, za kateri namen se porabijo od njega plačani davki (Vodovnik & Červek, 2013).

S sivo ekonomijo v Avstriji največ izgubi prav država, saj zaradi sive ekonomije v povprečju letno izgubi 2–3,5 milijarde evrov iz naslova prispevkov za socialno varnost in iz naslova davka od dohodka. Del davčne izgube se sicer kompenzira, saj se zasluženi denar v sivi ekonomiji takoj porabi v uradnem gospodarstvu. Takoj za državo imajo največjo izgubo zaradi sive ekonomije zdravstvene zavarovalnice, ki morajo nositi dodatne stroške nesreč, ki se zgodijo, ko delavci delajo v sivi ekonomiji (Schneider, 2016b).

Avstrijci ali državljani EU, ki živijo v Avstriji in so bodisi samozaposleni ali zaposleni v uradnem gospodarstvu ter nosijo popolno davčno breme in breme socialne varnosti,

ustvarijo 66 odstotkov sive ekonomije. Organiziran kriminal ustvari 16 odstotkov sive ekonomije, 7 odstotkov je nastane zaradi brezposelnih, 8 odstotkov pa zaradi upokojujencev (Schneider, 2016b).

Če se ne bodo sprejeli ustrezni ukrepi, se bo zmanjšala spodbuda za prehod iz sive ekonomije v uradni sektor. Tudi strožje kazni ne bodo rešile problema, ker nemški in avstrijski državljani ne vidijo nezakonite zaposlitve kot kršitev zakona, zato tudi dve tretjini državljanov ne bi poročali o nezakonitih gospodarskih dejavnostih davčnim organom. Z vidika ekonomske in socialne politike se pojavlja vprašanje, kaj bi državni organi lahko naredili za zmanjšanje obsega sive ekonomije oziroma kako milijone delovnih ur iz sive ekonomije prenesti v uradno gospodarstvo. Obstaja dvom, ali je to mogoče doseči samo z zakonodajnimi ukrepi (strožjimi kaznimi), saj samozaposleni in zaposleni ustvarijo dve tretjini dodane vrednosti v avstrijski sivi ekonomiji. Nezakonito zaposlovanje je po vsej državi navaden pojav, saj avstrijski državljani to vidijo kot manjšo kršitev prava (Schneider, 2009).

Schneider (2016b) je v raziskavi predlagal politične ukrepe za zmanjšanje sive ekonomije. Navaja, da je državi treba zagotoviti svetovanje pri oblikovanju politike za zmanjšanje sive ekonomije, saj ima država izgube pri davkih in prispevkih za socialno varnost ter uničujočo konkurenco med podjetji, ki delujejo v sivi ekonomiji, in podjetji, ki ne delujejo v njej. Le kadar je delo v uradnem gospodarstvu dovolj privlačno, se bodo dejavnosti iz sive ekonomije zmanjšale in se bodo prenesle v uradno gospodarstvo. Prav zato je glavna naloga vseh državnih institucij na zvezni ravni in na ravni celotne države, da ustanovijo spodbujevalne politične ukrepe za zmanjšanje sive ekonomije.

Schneider (2016b) predlaga, da bi bili lahko izvedeni naslednji ukrepi za zmanjšanje sive ekonomije:

- znižanje davka na dodano vrednost za delovno intenzivne storitve za določen čas;
- izključitev podjetij, ki delujejo (ali dovoljujejo) v sivi ekonomiji, iz javnih naročil za določeno obdobje (od 3 do 5 let);
- zmanjšanje stroškov socialnih prispevkov in zmanjšanje davčne obremenitve plač.

2.4 Siva ekonomija v Grčiji

Prav tako kot druge države po svetu se tudi Grčija sooča s sivo ekonomijo v državi. Nekoliko je presenetljivo, da obstaja zelo malo ocen grške sive ekonomije, čeprav je ta problem v tej državi zelo aktualen. Obstaja le nekaj mednarodnih in nacionalnih študij, ki prikazujejo podatke o obsegu in razvoju grške sive ekonomije (Berger, Pickhardt, Pitsoulis, Prinz & Sarda, 2014).

Vse obstoječe ocene obsega sive ekonomije, ki so neodvisne od metode in izbranega obdobja, kažejo, da siva ekonomija predstavlja visok odstotek uradnega BDP-ja. Grški politiki so začeli spoznavati problem sive ekonomije v Grčiji šele po letu 1992, ko je fiskalna konsolidacija postala nujna za izpolnjevanje meril fiskalne discipline, ki jo je določala Maastrichtska pogodba. Če bi se Grčija v preteklih letih učinkovito spopadala s sivo ekonomijo, se ji ne bi bilo treba soočiti z nedavno dolžniško krizo. Zato je zelo pomembno, da se bojujemo proti sivi ekonomiji v Grčiji (Manolas, Sfakianakis & Vavouras, 2013). Večina ljudi v Grčiji je tudi med dolžniško krizo poskušala del svojih dohodkov pridobiti s sodelovanjem v sivi ekonomiji (Aristidis & Ioannis, 2014).

Grčija se je z vprašanjem sive ekonomije začela ponovno ukvarjati v dolžniškem kriznem obdobju. Takrat je prizadevanje za višje fiskalne prihodke pomenilo boj proti sivi ekonomiji in z njo povezanim davčnim utajam. Obseg sive ekonomije se je zaradi gospodarske krize najprej povečeval, nato pa so raziskovalci ocenjevali, da se bo obseg sive ekonomije začel zmanjševati (Manolas, Rontos, Sfakianakis & Vavouras, 2013).

Siva ekonomija velja za glavni negativni učinek, ki povzroča resne probleme grškemu gospodarstvu. Sivo ekonomijo lahko označimo tudi kot konstrukcijski odziv civilne družbe na nezaželeno vmešavanje države. Razprave o ustrezni in učinkoviti politiki, ki bi bila usmerjena v zmanjšanje obsega sive ekonomije v korist javnih izdatkov, so se v Grčiji povečale po volitvah, predvsem iz tega razloga, ker je Evropska komisija pritisnila na novo izvoljeno grško vlado, da se začne soočiti z javnim dolgom in proračunskim primanjkljajem (Katsios, 2006).

2.4.1 Obseg sive ekonomije v Grčiji

Natančne informacije o obsegu sive ekonomije je zelo težko dobiti, saj posamezniki, ki se ukvarjajo s temi dejavnostmi, ne želijo dajati teh informacij in želijo še naprej ostati neidentificirani. Ocene obsega grške sive ekonomije temeljijo na rezultatih študij, ki sta jih v zadnjih desetletjih izvedla Inštitut za ekonomske in industrijske raziskave ter Inštitut za turistične raziskave in napovedi. Raziskovalci so pri tem uporabili neposredne in posredne metodološke pristope za ocenjevanje glavnih finančnih sektorjev in grškega BDP-ja (Katsios, 2006).

Raziskovalci Inštituta za ekonomske in industrijske raziskave ter Inštituta za turistične raziskave in napovedi so ocenili, da obseg grške sive ekonomije znaša nekje od 20 do 25 odstotkov uradnega BDP-ja. S temi rezultati se je Grčija razvrstila med najbolj problematična gospodarstva OECD (Katsios, 2006).

Obseg sive ekonomije in raven korupcije v Grčiji sta še vedno zelo visoka glede na druge razvite države OECD. Politične razsežnosti grške krize kažejo na korelacijo med obsegom sive ekonomije in stopnjo korupcije. S pristopom MIMIC so ugotovili, da je obseg grške sive ekonomije med najvišjimi v razvitih državah OECD in da obstaja negativna korelacija med njenim obsegom in gospodarstvom. Ocene metode MIMIC so pokazala, da je zmanjšanje sive ekonomije v Grčiji lahko alternativni vir za povečanje javnofinančnih prihodkov, če se zmanjšani del sive ekonomije prenese v uradno gospodarstvo (Bitzenis, Vlachos & Schneider, 2016).

Grška siva ekonomija naj bi v zadnjih petnajstih letih v povprečju znašala 25 odstotkov BDP-ja, kar pomeni, da gospodarska aktivnost, enaka četrtini uradnega BDP-ja države, obstaja, vendar ni prijavljena v uradnem gospodarstvu. Ta odstotek postavlja Grčijo na sam vrh seznama držav z največjim deležem sive ekonomije v Evropi (Choros, 2016).

V letu 2013 je bilo ocenjeno, da je 24 odstotkov vseh gospodarskih dejavnosti v Grčiji neprijavljenih, zato da bi se izognili davkom in predpisom, kar je precej nad evropskim povprečjem (19 odstotkov). Mednarodni denarni sklad, ki je preverjal javne račune v Grčiji, je želel, da bi te dejavnost prenesli v uradno gospodarstvo, ker so želeli povečati javnofinančne prihodke (The treasures of darkness, 2014).

Na Inštitutu za uporabne ekonomske raziskave Univerze v Tübingenu so ugotovili, da je obseg sive ekonomije v Grčiji približno 21,5 odstotka BDP-ja, kar pomeni izgubo okoli 35 milijard evrov oziroma 41,83 milijarde dolarjev letno (Greek shadow Economy Market Worst in the EU, Costly Too, 2017).

V letu 2012 se je Grčija uvrščala na deveto mesto med sedemindvajsetimi državami članicami glede na obseg sive ekonomije (Vousinas, 2017). Obseg sive ekonomije je bil ocenjen na 60 milijard evrov, vendar pa je bilo zabeleženo samo 20 milijard uradnega BDP-ja, ki izhaja iz delno legitimnih dejavnosti, medtem ko preostalih 40 milijard izvira iz negativnih dejavnosti (Vousinas, 2017).

Schneider (2018) je raziskoval sivo ekonomijo tudi v Grčiji. Tabela 5 predstavlja odstotek uradnega BDP-ja od leta 2003 do leta 2018. Iz tabele 5 je razvidno, da je bila siva ekonomija v Grčiji v letu 2003 najvišja (znašala je 28,2 odstotka uradnega BDP-ja) in se je nato do leta 2008 zmanjševala.

V letu 2008 je siva ekonomija v Grčiji znašala 24,3 odstotka uradnega BDP. Leta 2009 je cel svet zajela velika finančna kriza in tudi Grčija pri tem ni bila nobena izjema. Delež sive ekonomije je v letu 2009 znašal 25 odstotkov uradnega BDP-ja, v letu 2010 pa je ta delež narastel na 25,4 odstotka uradnega BDP-ja. Od leta 2011 se je začela siva ekonomija v

Grčiji postopno zmanjševati in naj bi po mnenju Schneiderja v letu 2018 znašala 20,81 odstotka uradnega BDP-ja (Schneider, 2018).

Tabela 5: Prikaz sive ekonomije v Grčiji

GRČIJA	% uradnega BDP-ja
2003	28,2
2004	28,1
2005	27,6
2006	26,2
2007	25,1
2008	24,3
2009	25
2010	25,4
2011	24,3
2012	24
2013	23,6
2014	23,3
2015	22,4
2016	22
2017	21,5
2018	20,81

Vir: Prirejeno po Schneider (2018).

Razlogi, zakaj nastane siva ekonomija v Grčiji, so enaki kot v drugih državah. Ena izmed glavnih razlogov za nastanek sive ekonomije sta davčna obremenitev in obremenitev prispevkov za socialno varnost. Večja kot je splošna obremenitev gospodarstva, večji je delež sive ekonomije v celotnem BDP-ju. Grčija, ki je uradno uvrščena med enaindvajset visoko razvitih držav OECD, kaže zelo izrazite znake tranzicijske države: visoka raven predpisov, veliko podkupovanja in visoki davki, ki vodijo do visoke stopnje sive ekonomije (Katsios, 2006).

Grška visoka brezposelnost in nezakoniti priseljenci spodbujajo sivo ekonomijo. Visoka stopnja sive ekonomije vpliva na stopnjo revščine v Grčiji, kar kažejo tudi raziskave, saj imajo najrevnejše regije v EU največje stopnje sive ekonomije. Študije, ki so raziskovale grško sivo ekonomijo med obdobjem gospodarske krize, so pokazale, da gospodarske razmere (brezposelnost) in politike (fiskalna varčevanja in povečanje davkov) močno vplivajo na delovanje v sivi ekonomiji (Bitzenis, Vlachos & Schneider, 2016).

Raziskava, ki se je osredotočala na grške davčne podatke pred letom 2000, kaže na to, da se siva ekonomija simetrično odziva na neposredne in posredne davčne spremembe. Takoj, ko se davčno breme zniža, se posamezniki premaknejo iz sive ekonomije v uradno gospodarstvo (Christopoulos, 2013).

V Grčiji je tudi davčna morala eden izmed vzrokov za nastanek sive ekonomije. Izogibanje plačevanju davkov je v veliki meri posledica zgodovinskega nezaupanja med grško državo in njenimi državljani (Ballas & Tsoukas, 1998). Desetletje pozneje kljub pozitivnim evrskim izkušnjam nizka davčna morala ostaja glavni razlog, da davčni organi ne prejmejo dovolj davčnih prihodkov v državno blagajno (Bitzenis, Vlachos & Schneider, 2016).

Mauleon in Sarda (2016) sta raziskovala neposredno povezavo med stopnjo brezposelnosti in ocenjeno vrednostjo sive ekonomije. V Grčiji je bila ta povezava statistično značilna, saj ima Grčija visoko stopnjo brezposelnosti. Velik problem brezposelnosti se je v Grčiji pokazal predvsem v času krize od leta 2008 dalje.

Javni sektor v Grčiji je veliko bolj skorumpiran kot javni sektor katerekoli druge države. Prav tako je zadovoljstvo z javnimi dobrinami izredno nizko. Grčija ima veliko stopnjo samozaposlitve, kar vodi k še večji sivi ekonomiji, saj se želijo izogniti davku na dohodek in prispevkom za socialno varnost. V letu 2013 je bilo več kot 25 odstotkov Grkov uradno brezposlenih, zato je bila siva ekonomija zanje edina možna rešitev, da so pridobili sredstva za preživetje (The treasures of darkness, 2014).

Učinki sive ekonomije na grško gospodarstvo se kažejo predvsem v tem, da je velikokrat kršeno pravilo pravične porazdelitve davčne obremenitve. Visoke stopnje davčnih utaj ne omogočajo zbiranja potrebnih prihodkov, ki bi omogočali zadovoljivo in pravilno delovanje javnega sektorja. Organi davčnih politik ne morejo učinkovito uporabljati davčnega sistema v korist gospodarskega razvoja družbe (Vousinas, 2017).

Grčija se zaradi sive ekonomije sooča s težavami v denarnem toku. To je povzročilo povečanje davkov, državno zadolževanje in zmanjšanje davčnih izdatkov za zdravstvo in izobraževanje. Težave v denarnem toku povzročajo kronični proračunski primanjkljaj, neprekinjeno uporabo posojil in kopičenje državnega dolga, ki pa imajo katastrofalne posledice za grško gospodarstvo. Problem neplačevanja davkov je v Grčiji dosegel velike razsežnosti, saj se je gospodarska kriza v državi še poglobila (Vousinas, 2017).

Siva ekonomija ima za grško gospodarstvo tudi pozitivne posledice. Pozitivne posledice so povezane predvsem z zaposlovanjem in ustvarjanjem dohodka. Siva ekonomija pogosto deluje kot nek »življenjski jopič« za podjetja, saj povečuje njihovo konkurenčnost. Siva ekonomija pomaga pri ustvarjanju novih delovnih mest, saj v njej mnogi brezposelni najdejo priložnost za zaposlitev. V primeru, da ne bi bilo sive ekonomije, bi bilo ogromno število ljudi brezposlenih. V sivi ekonomiji so običajno zaposleni ljudje z nizkimi dohodki in lahko bi rekli, da siva ekonomija pomaga izboljšati distribucijo razpoložljivega dohodka in s tem poveča socialno blaginjo. Ne nazadnje se ocenjuje, da se 66 odstotkov prihodkov iz sive ekonomije takoj porabi v uradnem gospodarstvu (Vousinas, 2017).

2.4.2 Ukrepi proti sivi ekonomiji v Grčiji

Grčija bi si morala prizadevati za odkritje podjetij, ki delujejo v sivi ekonomiji. Problemi, ki nastajajo zaradi visokih stroškov administrativnega usklajevanja in podkupovanja, nakazujejo nujno potrebo po davčnih reformah, ki bi bile namenjene poenostavitvi regulativnega okvira. Izboljšanje kakovosti grških institucij in racionalizacija stroškov za upravno usklajevanje sta predpogoja za uspešno in nujno potrebno davčno reformo v smislu zmanjšanja celotne sive ekonomije (Katsios, 2006).

Grška vlada je občasno predlagala različne ukrepe, da bi našla ustrezne načine za zmanjševanje sive ekonomije. Eden izmed najpomembnejših ukrepov je, da bi davčna uprava posvetila posebno pozornost ustvarjanju zaupanja med davkoplačevalci (davčna morala), zlasti med mladimi podjetniki, ki so novi na trgu. Treba je razviti pošten sistem obdavčevanja. Država bi morala nuditi izobraževanja o davčnih obremenitvah in poenostaviti zakonodajo, da bi podjetja lahko jasno vedela, kakšne so njihove davčne obveznosti, da bi se izognila neprijetnim situacijam. Povečati bi bilo treba produktivnost davčnih organov – ne samo, da bi izboljšali način organizacije in upravljanja, temveč bi tudi izboljšali kakovost davčnih organov. V državi pa bi prav tako morala obstajati stroga registracija priseljencev, saj je znano, da je največ delavcev, ki delujejo v sivi ekonomiji, prav priseljencev. Podjetja bi morala v tem sektorju postati bolj občutljiva, da se ne bi zatekalo k nezakonitemu zaposlovanju tujcev, temveč bi temu nasprotovala in s tem preprečila večji del sive ekonomije (Vousinas, 2017).

V Grčiji obstajata dve glavni agenciji, ki sodelujeta v boju proti neprijavljenemu delu. Inšpektorat za delo (SEPA) je začel delovati leta 2000 po zakonodaji, ki je bila sprejeta leta 1998. Deluje v okviru Ministrstva za delo, socialno zavarovanje in socialno solidarnost, ki spada v pristojnost ministra in ga vodi izvršni sekretar. V okviru tega področja deluje okrog 700 inšpektorjev dela. Glavna naloga Inšpektorata za delo je spremljanje izvajanja delovne zakonodaje glede pogojev zaposlovanja (omejitev delovnega časa, plačilo za delo), zakonitosti zaposlitve, preiskovanja socialnega zavarovanja delavcev ter zdravstvenih in varnostnih pogojev dela. Inšpektorji za delo lahko za izpolnitev svojih nalog kadarkoli prosto dostopajo do vseh delovnih mest v zasebnem in javnem sektorju ter opravljajo potrebne preglede z namenom, da ugotovijo, ali se upoštevajo določbe delovne zakonodaje. Kadar se krši delovna zakonodaja, lahko inšpektorji dela naložijo ali sprejmejo pravni postopek za uvedbo upravne sankcije in celo začasno ustavijo delovanje celotnega ali dela podjetja (European Commission, brez datuma).

Inštitut za socialno zavarovanje (IKA) pa pregleduje, ali se upošteva zakonodaja o socialnem zavarovanju. Inšpekcijske preglede izvajajo lokalne podružnice in posebne službe za nadzor zavarovanja (EYPEA). To so upravne enote, ki so posebej ustanovljene

za boj proti izogibanju prispevkov za socialno varnost. Od leta 2014 izvajajo inšpekcijske preglede v podjetjih in na delovnih mestih mešane enote, ki jih sestavljajo EYPEA in zaposleni SEPE. Prav tako, kot je Inšpektorat za delo odgovoren za izvrševanje delovnega prava, je tudi finančna policija enako pristojna za nadzor neprijavljene zaposlitve delavcev. Sprejet je bil nov zakon, ki poskuša preprečiti neprijavljeno zaposlitev delavcev, ki nezakonito prejemajo nadomestilo za brezposelnost. Drugi zakon je bil namenjen izboljšanju razmer v zvezi s preprečevanjem neprijavljene in nezavarovane zaposlitve (European Commission, brez datuma).

V Grčiji je poudarek na boju proti davčnim utajam. V zvezi s tem je bil reorganiziran oddelek za finančni kriminal in uvedena zakonodaja, ki je zaostri kazni za davčne utaje. Uvedena je bila javna zakonodaja za dvig davčne ozaveščenosti. V Grčiji so namenili tudi veliko naložb v elektronsko opremo, ki navzkrižno preverja transakcije. Informacijski sistem ERGANI je sistem, ki delodajalcem od leta 2016 nalaga, da morajo elektronsko poročati o zaposlovanju, prostovoljnih odhodih in odpovedih ter podatke o nadurnem ali krajšem delovnem času in rotaciji delovnih mest (European Commission, brez datuma).

V zadnjem desetletju je Grčija sprejela ukrepe za posodobitev svoje migracijske politike. Politične reforme na tem področju so vključevale poenostavitev postopkov dovoljenj in postopke podaljšanja dovoljenja za prebivanje. Čeprav se ve, da je število priseljencev, ki še vedno nezakonito prebivajo v Grčiji, precejšnje, se zdi, da bi bil, če teh ukrepov ne bi bilo, verjetno položaj v zvezi s sivo ekonomijo še slabši (European Commission, brez datuma).

Glede na vse obstoječe dokaze sta v Grčiji neprijavljeno delo in siva ekonomija precej izrazita, zato naloga zmanjšanja njunega obsega predstavlja velik izziv za oblast. Kljub prizadevanjem za boj proti temu je splošno znano, da se zaporedne vlade in pretekli ukrepi niso spopadli s tem pojavom in da siva ekonomija in neprijavljeno delo z vsemi njenimi posledicami še naprej uspevata (European Commission, brez datuma).

Sivo ekonomijo je treba obravnavati tudi kot družbeni pojav. Ljudje pogosto obravnavajo neprijavljeno zaposlitev kot nekaj legitimnega in morda bi to pojasnilo, zakaj so bila prejšnja prizadevanja na področju politike (ki vključujejo spremembo upravnih postopkov in višje globe) deloma neuspešna. Potreben je dobro urejen večdimenzionalni načrt, ki vključuje ukrepe na številnih področjih politike (vključno s kampanjami za ozaveščanje) in vnemo za premagovanje vseh ovir – regulativnih, upravnih, tehničnih (European Commission, brez datuma).

2.5 Siva ekonomija v Španiji

Siva ekonomija v Španiji je še vedno zelo pomembno vprašanje, predvsem zaradi svojega obsega in zgodovinske vztrajnosti. V EU je Španija med gospodarstvi z najvišjimi vrednostmi sive ekonomije v odstotku uradnega BDP-ja. Španija je tretja država z najvišjo sivo ekonomijo med prvimi desetimi evropskimi gospodarstvi (pred njo sta samo še Italija in Poljska). V smislu uradnega BDP-ja siva ekonomija predstavlja 320 milijard evrov, kar presega španske skupne fiskalne prihodke v letu 2017 (292 milijard evrov). Ti rezultati poudarjajo pomen sive ekonomije v Španiji. Rezultati spodbujajo raziskovalce k analizi spremenljivk, ki vplivajo na trend sive ekonomije, pri tem pa imajo za cilj pripraviti pravilno fiskalno in gospodarsko politiko, ki bo omejila pojav sive ekonomije (Meroño, 2017).

2.5.1 Obseg španske sive ekonomije

Za ocenjevanje španske sive ekonomije obstaja več različnih metod. Vse razpoložljive metode, ki se uporabljajo za ocenjevanje španske sive ekonomije, temeljijo na statističnih pristopih in obstoječih podatkih. Vendar pa se pri teh metodah ne upošteva nobena predpostavka o racionalnem vedenju udeležencev. Zato ni mogoče uporabiti najprimernejše metode, ki bi pomagala pripraviti politike, ki bi zmanjševale obseg sive ekonomije (Meroño, 2017).

Neposredne metode temeljijo na pristopih, ki poskušajo določiti obseg sive ekonomije na podlagi uporabe anket, vendar pa je težava te metode v tem, da posamezniki ne želijo povedati, da sodelujejo v sivi ekonomiji. Za ocenjevanje sive ekonomije v Španiji se ta metoda ne uporablja, ker ne obstajajo podatki, ki so potrebni za to metodo. V okviru posrednih metod se za ocenjevanje španske sive ekonomije uporabljata pristop valutnega povpraševanja in metoda fizičnega vnosa. Ena izmed najbolj uporabljenih metod za ocenjevanje sive ekonomije v Španiji je tudi pristop MIMIC (Meroño, 2017). Med različnimi avtorji, ki so ocenjevali pojav sive ekonomije v Španiji, se pojavljajo tudi različne ocene obsega sive ekonomije. V nadaljevanju so predstavljene nekatere ocene sive ekonomije v Španiji.

Alanon in Gomez (2005) sta v raziskavi za ocenjevanje sive ekonomije uporabila metodo MIMIC. Alanon in Gomez (2005) sta ugotovila, da je siva ekonomija v Španiji med letoma 1976 in 2002 znašala nekje od 8 do 18,8 odstotka uradnega BDP-ja ter da je občutno vplivala na davčno obremenitev, stopnjo regulacije in stroške dela na enoto proizvoda. Ugotovila sta pozitivno korelacijo med BDP-jem, povpraševanjem po denarju in stopnjo sive ekonomije.

V Španiji se je pojav sive ekonomije povečeval predvsem v letih 1974–1986. V tem obdobju se je spremenil španski davčni sistem. Iz sistema z veliko davki, ki so imeli nizko obdavčljivo osnovo, so prešli na sistem, ki je imel malo davkov z visokimi davčnimi osnovami. Po vključitvi Španije v Evropsko gospodarsko skupnost je bil razpon sive ekonomije od 24 do 30 odstotkov uradnega BDP-ja. Eden izmed glavnih vzrokov za nastanek sive ekonomije v Španiji je posredna obdavčitev. Zdi se, da je uvajanje evropskega DDV-ja v Španiji upočasnilo rast sive ekonomije v državi (Alanon & Gomez, 2005).

Dell'Anno, Gomez in Alanon (2007) so za ocenjevanje sive ekonomije v Španiji prav tako uporabili pristop MIMIC. Ugotovitve avtorjev nakazujejo, da španska siva ekonomija sledi naraščajočemu trendu in da se siva ekonomija po vstopu države v Evropsko gospodarsko skupnost giblje nekje od 24 do 30 odstotkov uradnega BDP-ja. Po statistično ocenjenih koeficientih sta ugotovila, da so stopnja javnega zaposlovanja, brezposelnost, prispevki za socialno varnost, posredna obdavčitev in samozaposlitev pozitivno povezani z obsegom sive ekonomije. Udeležba delovne sile pa naj bi imela negativen učinek na sivo ekonomijo.

Dobre in Alexandru (2009) sta s pristopom MIMIC ugotavljala obseg sive ekonomije med letoma 1970 in 1990. Na podlagi izračunov sta prišla do ugotovitve, da se obseg sive ekonomije giblje nekje od 18 do 22 odstotkov uradnega BDP-ja. Vzroki, kot so birokracija, brezposelnost in samozaposlitev, so pozitivno povezani s sivo ekonomijo, kar pomeni, da so to razlogi, zakaj se ljudje odločajo za delovanje v sivi ekonomiji.

Brezposelnost v Španiji je velik problem in ljudje poskušajo preživeti tako, da začnejo delovati v sivi ekonomiji oziroma se izogibajo plačilu davkov. Davčni inšpektorji so v letu 2012 poročali, da so denarne transakcije, od katerih ni bil odveden davek, znašale 253 milijard evrov oziroma skoraj četrtino uradnega BDP-ja (Kupec, 2014).

V letu 2012 je španska vlada napovedala načrt, s katerim naj bi v treh letih privarčevali 150 milijard evrov. Vendar pa so leta krize in recesije naredila svoje in povečala obseg sive ekonomije. V Španiji so se v tem obdobju povečali tudi davki, vendar niso povečali nadzora nad njihovim pobiranjem. Začela je naraščati tudi politična in gospodarska korupcija, saj je bilo po letu 2008 v bankovcih za 500 evrov sklenjenih veliko transakcij (Kupec, 2014).

Meroño (2017) je ocenjeval sivo ekonomijo v Španiji v obdobju 1980–2015. Ugotovil je, da obstaja velika variabilnost v obsegu španske sive ekonomije, ki se giblje nekje od 16 do 35 odstotkov. Siva ekonomija je v Španiji v obdobju 1980–1984 dosegala nekje okrog 30 odstotkov celotne proizvodnje, nato pa se je v letu 1984 zmanjšala na raven 20 odstotkov, nakar se je v roku petih let ponovno povečala na 30 odstotkov.

Med letoma 1990 in 1994 se je siva ekonomija zelo zmanjšala in je bila na najnižji ravni kot kdajkoli prej (16 odstotkov). Od leta 1994 se je začel dolgotrajen proces rasti, ki je trajal vse do leta 2007, ko je siva ekonomija znašala več kot 35-odstotni delež uradnega BDP, nakar je sledilo znatno zmanjšanje, ki se je ustavilo v zadnjem četrtletju leta 2008. Meroño (2017) je ugotovil, da se je med finančno krizo pojavilo precejšnje povečanje sive ekonomije. Po upadu na začetku krize se je v vseh zaporednih obdobjih siva ekonomija znatno povečevala (Meroño, 2017). Na Inštitutu za uporabne ekonomske raziskave Univerze v Tübingenu so ugotovili, da je obseg sive ekonomije v Španiji približno 17,2 odstotka BDP-ja (McCarthy, 2017).

Španija je glede na rezultate indeksa korupcije v letu 2013 dosegla štirideseto mesto in je zavzemala boljši položaj kot druge države evroobmočja (npr. Grčija, Italija). Študije, ki raziskujejo korupcijo (predvsem politično korupcijo), pa so pokazale, da je korupcija v Španiji zelo velik problem. Problem korupcije v lokalnih vladah se pokaže zaradi velikega števila koruptivnih dejanj, ki so se pojavila zaradi birokratskih neučinkovitosti in slabo zasnovanih politik (Vlachos, Bitzenis & Kontakos, 2015).

Fernández in Velasco (2015) sta s pristopom valutnega povpraševanja analizirala sivo ekonomijo v španskih avtonomnih skupnostih za obdobje 1987–2010. Za to raziskavo sta se odločila, ker je pri razvoju Španije treba poznati tudi velikost in posledice španskih avtonomnih skupnosti, saj so te pomembne za izvajanje ukrepov regionalne politike in za dodeljevanje javnih sredstev. Ugotovila sta, da se obseg sive ekonomije po avtonomnih skupnostih giblje nekje od 18 do 30 odstotkov regionalnega BDP-ja in približno 25 odstotkov BDP-ja za Španijo kot celoto.

Po pridobljenih ocenah sta ugotovila, da so neposredni davki tisti, ki so največji spodbujevalnik za premik v sivo ekonomijo, medtem ko posredni davki nimajo vpliva na valutno povpraševanje in so zato nepomemben dejavnik za premik vanjo. Po regijah imajo največjo vrednost sive ekonomije Andaluzija in Kanarski otoki, zato morajo gospodarski in davčni organi v teh regijah poskrbeti za preprečitev sive ekonomije. Najnižjo vrednost sive ekonomije pa imajo v Madridu, Kataloniji in LaRioji (Fernández & Velasco, 2015).

Schneider (2018) je v raziskavi ocenjeval sivo ekonomijo v Španiji za obdobje 2003–2018. Iz tabele 6 je razvidno, da je siva ekonomija v Španiji v letu 2003 znašala 22,2 odstotka uradnega BDP-ja, nakar se je zmanjševala vse do leta 2008, ko je znašala 19,3 odstotka uradnega BDP-ja. V letu 2009 je Španijo prav tako kot druge države po svetu prizadela finančna kriza, kar je vplivalo tudi na obseg sive ekonomije. Siva ekonomija je v primerjavi s predhodnim letom narasla na 19,5 odstotka uradnega BDP-ja.

Po letu 2010 je ponovno začela padati in naj bi v letu 2018 padla na 16,61 odstotka uradnega BDP-ja. V letu 2017 je bilo povprečje sive ekonomije v enaintridesetih evropskih državah 17,1 odstotka uradnega BDP-ja, kar kaže na to, da je bil obseg sive ekonomije v Španiji malo nad povprečjem, saj je znašal 17,2 odstotka BDP-ja. V letu 2018 pa je povprečje sive ekonomije v enaintridesetih evropskih državah znašalo 16,8 odstotka BDP-ja, medtem ko je bila ta v Španiji malo pod evropskim povprečjem, saj je znašala 16,6 odstotka BDP-ja (Schneider, 2018).

Medina in Schneider (2017) sta raziskovala obseg sive ekonomije v 158 državah OECD. Ugotovila sta, da je v povprečju siva ekonomija v Španiji znašala 25,2 odstotka BDP-ja.

Tabela 6: Prikaz sive ekonomije v Španiji v obdobju 2003–2018

ŠPANIJA	% uradnega BDP-ja
2003	22,20
2004	21,90
2005	21,30
2006	20,20
2007	19,30
2008	18,40
2009	19,50
2010	19,40
2011	19,20
2012	19,20
2013	18,60
2014	18,50
2015	18,20
2016	17,90
2017	17,20
2018	16,61

Vir: Prirejeno po Schneider (2018).

Sarda (2014) se je v svoji raziskavi osredotočil na raziskovanje sive ekonomije v Španiji, in sicer na ravni avtonomnih skupnosti. Število študij, ki bi proučevale sivo ekonomijo na ravni pokrajin oziroma avtonomnih skupnosti, je zelo malo. Razpoložljivost makroekonomskih podatkov je zelo omejena, saj je na voljo zelo malo ocen, ki so precej omejevale ocenjevanje.

V tabeli 7 so prikazane vrednosti sive ekonomije po španskih avtonomnih skupnostih.

Tabela 7: Prikaz sive ekonomije v španskih avtonomnih skupnostih

Španske pokrajine		1990	1993	1995	1997	2009
Andalucía	Andaluzija	11,0	21,6	13,3	22,6	24,9
Aragón	Aragonija	20,0	31,7	11,4	13,9	25,5
Asturias	Asturija	17,9	40,6	10,9	13,4	20,2
Baleares	Balearski otoki	10,3	18,6	18,8	17,4	19,2
Canarias	Kanarski otoki	0,3	5,5	16,1	18,0	28,7
Cantabria	Kantabrija	8,5	21,6	10,6	13,9	23,7
Castilla y León	Kastilija in Leon	18,0	37,5	14,2	17,0	25,9
Castilla La Mancha	Kastilija - Manča	18,3	38,6	13,4	12,5	26,5
Cataluña	Katalonija	4,3	9,5	15,9	19,6	22,3
Comunidad Valenciana	Valencija	11,3	21,3	16,1	19,1	24,3
Extremadura	Extremadura	18,4	41,8	10,8	17,7	19,2
Galicia	Galicija	14,3	30,1	16,9	17,9	26,3
C. de Madrid	Madrid	1,1	6,4	15,0	15,6	19,6
R. de Murcia	Murcija	13,8	24,3	14,6	29,1	24,3
Navarra	Navara	10,3	17,7	10,0	13,6	27,7
País Vasco	Baskija	9,4	15,1	9,1	12,9	19,7
La Rioja	La Rioja	14,0	26,7	12,3	16,2	31,4

Vir: Prirejeno po Sarda (2014).

2.5.2 Ukrepi proti sivi ekonomiji v Španiji

V Španiji siva ekonomija vključuje dve vrsti goljufij: neplačevanje prispevkov za socialno varnost in neplačevanje davkov. Ključni organi za ugotavljanje in reševanje sive ekonomije so Inšpektorat za delo in socialno varnost, Ministrstvo za socialno varnost ter Davčna agencija. Inšpektorat za delo in socialno varnost je nacionalni organ in spada pod okrilje Ministrstva za zaposlovanje in socialno varnost. V letu 2014 je pod njegovim okriljem delovalo okrog 1842 delavcev. V letu 2014 so v okviru pregledov ugotovili približno 96.700 prekrškov. Znesek glob za prekrške je znašal 330 milijonov evrov (European Commission, brez datuma).

Ministrstvo za socialno varnost je nacionalni organ, katerega glavna naloga je zbiranje prispevkov za socialno varnost na nacionalni ravni. V njem je zaposlenih približno 12.000 delavcev. Davčna agencija ima glavno vlogo pri zbiranju davkov po vsej državi, razen Baskije in Navarre, ki imata svojo davčno agencijo (European Commission, brez datuma). Po podatkih Inšpektorata za delo in socialno varnost so v letu 2014 ugotovili več kot 76 odstotkov neprijavljenega dela v petih gospodarskih sektorjih, in sicer v gostinstvu (32,92 odstotka), trgovini na drobno (13,33 odstotka), strokovnih storitvah (10,16 odstotka),

izobraževanju, zdravstvenem varstvu, športu in storitvah prostega časa (8,39 odstotka) ter gradbeništvu (7,81 odstotka). Sivo ekonomijo so zaznali v podjetjih vseh velikosti, vendar pa jo je bilo več v malih in srednjih podjetjih (European Commission, brez datuma).

Glavni vzrok za sivo ekonomijo in neprijavljeno delo v primeru nizkokvalificiranih samozaposlenih delavcev je nezmožnost plačevanja davkov in prispevkov za socialno varnost. Poleg tega je eden izmed pomembnejših razlogov tudi birokratska kompleksnost. V primeru visokokvalificiranih samozaposlenih delavcev se kot pomemben razlog za sivo ekonomijo šteje motivacija za utajo davkov. Vse več študij nakazuje, da ni prepričljivega dokaza, ki bi upošteval samo davčno stopnjo kot vzrok za sivo ekonomijo. Najdemo tudi številne druge razloge, in sicer zmanjšanje administrativnih in birokratskih stroškov, možnost izogibanja predpisom (zdravje, varnost), potrebo po večji organizacijski in produktivni prožnosti (vključno z geografsko mobilnostjo) ter nižje enotne stroške dela (European Commission, brez datuma).

S strani zaposlenih so bili med razlogi za sivo ekonomijo navedeni pomanjkanje rednih delovnih mest na trgu dela, prenizke plače v rednih podjetjih in pomanjkanje nadzora. S strani potrošnikov je bila cena ključni motivator za kupovanje izdelkov v sivi ekonomiji. Tudi gospodarska kriza je vzrok za sivo ekonomijo, saj je bila v obdobju pred krizo (2004–2007) siva ekonomija v Španiji nižja kot v obdobju 2008–2011 (European Commission, brez datuma).

Med davčnimi agencijami in socialno varnostjo obstaja sodelovanje. V načrt za preprečevanje davčnih goljufij je bila že vključena izmenjava podatkov med obema telesoma o zaposlovanju in odpuščanju delavcev s strani podjetij. Kasneje so bili v ta načrt vključeni še drugi modeli sodelovanja (npr. izmenjava podatkov z registrom podizvajalcev) Ministrstva za zaposlovanje in socialno varnost za reševanje sive ekonomije. Španski politični pristop k reševanju sive ekonomije je eden izmed ukrepov, ki se izvaja s pregledi navedenih organov. Primeri teh ukrepov so spodbude za zaposlovanje (popusti na prispevke za socialno varnost za nekatere kolektivne organizacije) in znatno zmanjšanje prispevkov za socialno varnost za samozaposlene delavce. Celovit načrt za preprečevanje in odpravljanje goljufij na področju davkov, dela in socialne varnosti vključuje kampanjo ozaveščanja o učinkih sodelovanja na področju davčnih goljufij s poslovnimi združenji, ki vključujejo zagotavljanje informacij s strani te organizacije na prostovoljni osnovi (European Commission, brez datuma).

Načrt za boj proti sivi ekonomiji in goljufijam na področju socialne varnosti vključuje izboljšanje usklajevanja med različnimi javnimi organi, reorganizacijo in povečanje človeških virov Inšpektorata za delo in socialno varnost, nove inšpekcijske kampanje v občutljivih sektorjih, spremljanje neprijavljenih delovnih zadev in več zakonskih

sprememb. V avgustu leta 2013 so ustvarili spletni poštni predal, na katerega lahko dobijo anonimna poročila o neprijavljenem delu ali sivi ekonomiji. Do decembra 2014 je bilo prejetih približno 100.000 sporočil (od tega so izvedli 15.700 inšpekcij). Napovedali so ustanovitev urada proti goljufijam. Maja 2011 so sprejeli odlok za neprijavljene delavce, ki delodajalcem dovoljuje, da so do 31. julija 2011 registrirali vse neprijavljene delavce brez kazni (European Commission, brez datuma).

Zmanjšanje prispevkov za socialno varnost za nove samozaposlene delavce se lahko šteje za dobro prakso preventivnega pristopa, saj ukrep olajša nemoten prehod na samozaposlovanje in začetek podjetniških dejavnosti v uradnem gospodarstvu. To je bilo okrepljeno z drugim ukrepom, ki se lahko obravnava kot dobra praksa: dodatek za prejemanje 100-odstotnega prispevka za brezposelnost za brezposelne delavce, ki se preusmerijo v samozaposlitev. Za mlade so bile odobrene posebne močnejše podjetniške spodbude, ki so zdaj razširjene na vse samozaposlene (European Commission, brez datuma).

V Španiji je zdaj za vsa podjetja obvezno, da za komunikacijo z davčno upravo uporabljajo elektronske kanale. Prav tako morajo biti vsa obvestila s strani davčne uprave elektronska (OECD, 2017).

2.6 Primerjava med državami

V empiričnem delu magistrskega dela sem se odločila za primerjavo sive ekonomije v Sloveniji s tremi evropskimi državami, in sicer Avstrijo, Grčijo in Španijo. Kot sem že v uvodu omenila, sem se za Avstrijo odločila, ker ima zelo nizek odstotek sive ekonomije, medtem ko sem se za Grčijo in Španijo odločila iz razloga, ker imata zelo velik delež sive ekonomije v Evropi. Obstaja kar nekaj študij, ki proučujejo sivo ekonomijo v izbranih državah. Najpogosteje pa so bile izbrane države proučevane s strani avstrijskega profesorja Friedricha Schneiderja.

Skozi raziskovanje in proučevanje strokovne literature sem prišla do različnih ugotovitev. Ena izmed najpomembnejših ugotovitev je, da so si Slovenija, Španija in Grčija med seboj zelo podobne. Vse države so bile v času velike gospodarske krize, ki je svet zajela leta 2008, v velikih težavah. Čas gospodarske krize je vplival tudi na obseg sive ekonomije. Siva ekonomija se v vseh treh državah (z uporabo različnih metod) giblje okrog 25 odstotkov uradnega BDP-ja. V vseh teh državah je velika brezposelnost, ki je tudi razlog za nastanek sive ekonomije. Ljudje so se v teh državah v želji po preživetju in dodatnem zaslužku zatekali v sivo ekonomijo. Problem v teh državah ni zanemarljiv in je treba storiti vse, da se to zajezi. Siva ekonomija v teh državah zavira rast in razvoj ter vpliva na nacionalno konkurenčnost.

Avstrija je država, ki po obsegu sive ekonomije odstopa od izbranih držav. Na podlagi različnih metod je bilo v večini raziskav ugotovljeno, da siva ekonomija znaša nekje od 7 do 9 odstotkov. Avstrijo sem izbrala, ker se sooča z najnižjim odstotkom sive ekonomije in me je zanimalo, kakšne ukrepe je uvedla, da je delež sive ekonomije tako nizek. Po prebrani literaturi sem ugotovila, da so Avstrijci zelo discipliniran narod pri plačevanju davkov in imajo visoko davčno moralo. Zdi sem mi, da sta prav ta plačilna disciplina in davčna morala razlog, da je siva ekonomija v Avstriji tako nizka. K sivi ekonomiji veliko prispevajo ljudje, ki se s sivo ekonomijo ukvarjajo. Če so ljudje disciplinirani, pošteni in imajo dovolj plačilnih navad, je posledično siva ekonomija lahko tudi veliko nižja.

V vseh državah so vzroki za nastanek sive ekonomije skorajda enaki. Zakonodajni okvir, birokratske ovire, povečanje bremena davkov in prispevkov za socialno varnost ter brezposelnost so razlogi za sivo ekonomijo, ki se ponavljajo v vseh državah. Prav tako so posledice sive ekonomije tako negativne kot pozitivne. Med negativnimi posledicami sive ekonomije je povsod v največji prednosti izpad davčnih prihodkov za državo. Med pozitivnimi posledicami pa najdemo tudi možnost, da ljudje zaradi brezposelnosti dobijo možnost dodatnega zaslužka, ki jim bo pomagal pri preživetju.

Dejavnosti, v katerih je siva ekonomija najprisotnejša, so proizvodnja, gradbeništvo, gostinstvo, storitvene dejavnosti, popravila in gospodinjstvo (Schneider, 2016b; European Commission, brez datuma). Vsaka država se na svoj način sooča z zaježitvijo sive ekonomije. Vse države za njeno zaježitev uporabljajo davčne blagajne.

V okviru magistrskega dela sem opravila dva ekspertna intervjuja. Prvi intervju sem opravila z gospodom Stojanom Glavačem iz FURS-a. V nadaljevanju predstavljam kratek povzetek intervjuja, ki je v celoti prikazan v prilogi 1. Ker sem v empiričnem delu kot ukrep zaježitve sive ekonomije v Sloveniji navedla uvedbo davčnih blagajn, sem ga povprašala o uvedbi davčnih blagajn, njenih učinkih na zmanjšanje sive ekonomije in dejavnostih, ki so najbolj na udaru glede sive ekonomije. S pomočjo njegovih odgovorov sem izvedela, da je bilo v letu 2017 v povezavi z davčnimi blagajnami izvedenih okrog 15.400 nadzorov, kar je manj kot v letu 2016. Razlog, zakaj je obseg nadzorov v letu 2016 večji, je bila želja po informiranju zavezancev. Največ opredeljenih nadzorov je bilo v dejavnostih gostinstva, trgovine, gradbeništva, frizerskih storitev, predelovalnih dejavnosti in dejavnosti pekarstva. V okviru inšpekcijskih nadzorov pa so izrekli za 3.185.000 evrov glob in približno 660 opominov.

Drugi intervju z namenom triangulacije sem opravila s profesorjem Friedrichom Schneiderjem iz Univerze Johannes Kepler iz Linza. Na nekatera vprašanja mi je odgovoril, pri nekaterih vprašanjih pa mi je svetoval, naj si odgovore preberem v njegovih raziskavah, ki mi jih je poslal na moj elektronski naslov. Intervju je v celotni priložen v

prilogi 2. V nadaljevanju predstavljam povzetek intervjuja in odgovore na vprašanja, ki sem jih poiskala v njegovih raziskavah.

Prvo vprašanje, ki sem mu ga zastavila, je bilo vprašanje, zakaj se raziskovalci ne strinjajo z enotno opredelitvijo oziroma definicijo sive ekonomije. Odgovore na to vprašanje sem poiskala v njegovih raziskavah. Dejstvo je, da je siva ekonomija pojav, ki ga težko opredelimo. Različni avtorji za pojav sive ekonomije uporabljajo različne izraze, zato je tudi definicija tega pojava od avtorja do avtorja različna. Nekateri avtorji v svojo definicijo vključujejo samo legalne dejavnosti, drugi prištevajo v sivo ekonomijo ilegalne dejavnosti, spet tretji v definicijo sive ekonomije zajemajo tako ilegalne kot legalne dejavnosti (Schneider & Buehn, 2016).

Vsekakor je avtor mnenja, da je treba sprejeti mednarodno in enotno opredelitev sive ekonomije. Takšna opredelitev bi bila potrebna, ker bi se primerjava sive ekonomije med državami in primerjava med različnimi metodami ocenjevanja sive ekonomije bistveno olajšali (Schneider & Haigner, 2018).

Drugo vprašanje, na katerega sem želela dobiti odgovore, je bilo, zakaj se obsegi sive ekonomije z uporabo različnih metod za ocenjevanje tako razlikujejo med seboj. Schneider in Haigner (2018) sta v raziskavi predstavila štiri pristope (merjenje po sistemu nacionalnih računov – metoda razhajanja, raziskave, uporaba raziskav vodij družb, ocena razlike med porabo in dohodkom gospodinjstev), metodo MIMIC in prilagojen pristop MIMIC.

Ugotavljala sta, zakaj je med temi makro- in mikropristopi tako velika razlika. Izvedla sta podrobno primerjavo rezultatov, ki kažejo na to, da so ocene metode MIMIC v nekaterih primerih veliko višje od ocen drugih metod. V tabeli 8 so prikazane primerjave ocen za baltske države z različnimi metodami. Iz tabele 8 je razvidno, da so razlike med različnimi metodami lahko zelo velike (Schneider & Buehn, 2018).

Zakaj so si metode tako različne?

Tradicionalne metode raziskovanja večinoma uporabljajo oziroma obravnavajo le gospodinjstva in lahko vsebujejo nepravilne odgovore ali celo prihaja do tega, da se odgovori ne pridobijo. Precej pogosto se izračunajo rezultati obsega »črnih« delovnih ur in ne dodane vrednosti. Nove metode, ki so opisane v tem prispevku, obetajo in premagujejo te pomanjkljivosti. Metoda razhajanja, ki jo večinoma uporabljajo statistični uradi, je pogosto kombinacija ocenjevalnih postopkov, ki se razlikujejo od države do države in od vprašalnika do vprašalnika. Natančne metode izračunavanja pogosto niso javno dokumentirane. Makropristopi vodijo do zelo visokih ocen in so samo makroocene, ki imajo problem dvojnega štetja (Schneider & Haigner, 2018).

Z uporabo metode MIMIC dobimo le relativne in ne tudi absolutnih koeficientov. Treba je uporabiti postopek kalibracije in izbrati začetne vrednosti, ki imajo velik vpliv na obseg in razvoj sive ekonomije. Ponovne ocene MIMIC privedejo do visokih makrovrednosti in ostaja problem dvojnega štetja. S postopkom prilagajanja je mogoče rešiti vsaj del problema dvojnega štetja (Schneider & Haigner, 2018).

Kljub temu pa obstajajo še številna odprta raziskovalna vprašanja. Ni najboljše metode za ocenjevanje sive ekonomije, saj ima vsaka še vedno določene težave in slabosti. Potrebni je še ogromno raziskav glede metodologije ocenjevanja in rezultatov za različne države in obdobja (Schneider & Haigner, 2018).

Tabela 8: Primerjava obsega sive ekonomije v % uradnega BDP-ja v baltskih državah

	Estonija	Latvija	Litva
Schneider (Makro- MIMIC)	26,2	23,6	25,8
Schneider (popr. MIMIC)	17	15,3	16,8
Putninsin Sauka (raziskave vodij)	14,9	21,3	15
Zajauskas in Schneider (anketna metoda)	15	11,7	9,8

Vir: Prirejeno po Schneider & Haigner (2018).

3 PRIPOROČILA

Siva ekonomija je velik problem, ki ga je treba zajezi. Zajezi sive ekonomije se je treba lotiti natančno in preudarno, saj ima velik vpliv na gospodarstvo in je treba sprejeti pravilno politiko za odpravo vzrokov sive ekonomije. Le pravilna politika in ukrepi bodo zajezili obseg sive ekonomije v Sloveniji.

Kot je bilo ugotovljeno, je Slovenija za zajezi sive ekonomije že sprejela določene ukrepe (zaostritev Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno, davčne blagajne), vendar pa ti ukrepi še vedno niso dovolj za zajezi sive ekonomije.

Glavni razlog za pojav sive ekonomije so visoke davčne obremenitve in visoki prispevki za socialno varnost. Država bi lahko na področju davkov naredila določene spremembe. Slovenija ima veliko različnih davkov in dokaj visoke davčne stopnje. V preteklosti so v Sloveniji že želeli določiti enotno davčno stopnjo, a se ta ukrep nato ni zdel primeren. Mislim, da bi morala država za zajezi sive ekonomije omejiti število davkov ali pa vsaj zmanjšati davčne stopnje.

Treba bi bilo tudi zmanjšati socialne prispevke in davčno obremenitev plač. Večina ljudi mora preživeti z minimalnimi plačami. V letu 2018 znaša minimalna plača v Sloveniji 842,79 evra v bruto znesku (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake

možnosti, brez datuma). Če jih država obremeni še z visokimi davki, ljudje čez mesec težko preživijo. Posledično se zatekajo v sivo ekonomijo. V primeru, da bi Slovenija konkretno dvignila plače, bi vsi delavci lahko preživeli čez mesec in jim ne bi bilo treba delovati v sivi ekonomiji. S povišanjem plač bi pridobili tako posamezniki kot država.

Ljudje, ki delujejo v sivi ekonomiji, od svoje dejavnosti ne plačujejo davkov. Zdi se jim nesmiselno, da bi delovali v uradnem gospodarstvu in plačevali davke, če pa lahko v sivi ekonomiji delujejo brez plačevanja davkov. Ker je v Sloveniji ogromno utaj davkov in je davčna morala dokaj nizka, bi država morala narediti nekaj na tem področju. Morala bi izboljšati davčno moralo davkoplačevalcev in jih s kakšnimi nagradami spodbujati k plačevanju davkov. Mladim podjetnikom, ki komaj vstopajo na trg, bi morala država ponuditi brezplačna izobraževanja s področja davkov, kjer bi se naučili, katere davke morajo plačevati in na kaj morajo biti pozorni.

Drugi problem v Sloveniji so velike administrativne ovire. Kadar se v Sloveniji želi nekdo lotiti nekega novega posla, se sooča z različnimi ovirami. Prvi problem je, da za ustanovitev novega podjetja potrebujemo ogromno nekega kapitala, ki ga je treba vložiti v podjetje, vendar pa večina mladih podjetnikov tega kapitala nima. Kadar želimo neko stvar urediti, je za to potrebnega ogromno časa, saj je treba izpolniti tisoč in eno dokumentacijo, da pridemo do stvari, ki jo želimo narediti. Zaradi premalo kapitala ter prevelike birokracije in papirologije se ljudje raje odločajo za sivo ekonomijo, saj tega tam ni. Prav zato bi morala Slovenija poenostaviti različne postopke in zmanjšati število potrebne dokumentacije, saj bi s tem mnogo ljudi spodbudila za delo v uradnem gospodarstvu.

Velik problem Slovenije so tudi socialni transferji (predvsem nadomestila za brezposelnost). Ker je v Sloveniji veliko brezposlenih, jim država nudi določeno finančno pomoč. Ta finančna pomoč je dokaj visoka in je po eni strani ljudem v veliko pomoč, da preživijo čez mesec. Nekateri ljudje, ki dobivajo to pomoč, se dejansko sprašujejo, zakaj bi delali v uradnem gospodarstvu, se čez mesec trudili in delali za minimalno plačo ter od nje plačevali davke, če lahko dobijo nadomestila. V primeru, da ljudje dobivajo nadomestilo, imajo ogromno časa in se zatekajo v sivo ekonomijo. Slovenija bi morala področje socialnih transferjev močno urediti, da ne bi prihajalo do sive ekonomije. Svojim prebivalcem bi morala ponuditi višjo plačo, saj se z minimalno plačo ob vsakodnevnih potrebah in stroških mnogi težko prebijejo čez mesec, zato se posledično zatekajo v sivo ekonomijo.

SKLEP

Siva ekonomija je velik problem, s katerim se soočajo gospodarstva po vsem svetu. Vendar pa se pojav sive ekonomije in njen obseg od države do države razlikujeta. To je problem,

ki se ga ne da v celoti izkoreniniti, vendar se države po najboljših močeh lahko potrudijo, da ga vsaj delno omejijo in zajeziijo. V literaturi se pojavlja ogromno različnih definicij in izrazov za sivo ekonomijo, ki se od avtorja do avtorja razlikujejo, vendar pa se vsi avtorji strinjajo, da se trend sive ekonomije povečuje in se bo tudi v prihodnjih letih. Ker se definicije med avtorji razlikujejo, bi bilo treba uvesti neko mednarodno definicijo, ki bi veljala v vseh državah.

Obstajajo številne metode, s katerimi lahko ocenjujemo obseg sive ekonomije. Skozi magistrsko delo sem spoznala, da lahko različne metode dajejo tudi različne rezultate. Najbolj posebna metoda, ki jo avtorji uporabljajo pri ocenjevanju sive ekonomije, je metoda MIMIC. Vzrokov za nastanek sive ekonomije je več in so si med državami v večini enaki (davčna obremenitev in obremenitev socialnih prispevkov, intenzivnost predpisov in prepovedi, kakovost javnih storitev, korupcija, trg dela – brezposelnost).

Siva ekonomija ima določene pozitivne posledice za gospodarstvo. Večina ljudi se za delovanje v sivi ekonomiji odloča zato, ker nimajo dovolj sredstev za preživetje, siva ekonomija pa jim daje možnost nekega dodatnega dohodka. Družbene inovacije odpirajo mnoge nove priložnosti za podjetnike. Mnogi podjetniki so s svojim poslom začeli v sivi ekonomiji, nato pa so se s potrebnimi sredstvi prestavili v uradno gospodarstvo.

Tudi Slovenija ima veliko problemov s sivo ekonomijo. Pojavljati se je začela že v tranzicijskem obdobju in je na slovenskem trgu prisotna še danes. Njen obseg se giblje nekje od 20 do 25 odstotkov. Slovenija zaradi negativnih posledic za gospodarstvo poskuša omejiti pojav sive ekonomije. V sredini julija 2015 je za omejevanje sive ekonomije sprejela ZDavPR, ki je veljaven od 2. januarja 2016. Z uvedbo davčnih blagajn je poskušala omejiti sivo ekonomijo. Poleg uvedbe davčnih blagajn je bila potrošnikom ponujena tudi nagradna igra, ki kupce z denarnimi nagradami spodbuja k jemanju računov.

Tudi Grčija, Španija in Avstrija se soočajo s problemom sive ekonomije. V Grčiji in Španiji je to nekoliko večji problem kot v Avstriji. Avstrija ima eno izmed najnižjih stopenj sive ekonomije v Evropi, medtem ko se deleža sive ekonomije v Grčiji in Španiji gibljeta okrog 25 odstotkov. Po primerjavi vzrokov, posledic, obsega in ukrepov proti sivi ekonomiji sem ugotovila, da so si države večinoma v vseh teh postavkah podobne. Edina razlika je v tem, da je siva ekonomija v Avstriji bistveno manj razširjena kot v Sloveniji, Španiji in Grčiji.

Slovenija je na področju sive ekonomije že sprejela določene ukrepe, vendar pa bo morala na tem področju v prihodnosti še veliko storiti. Dejstvo je, da je siva ekonomija za države velik problem, zato se je treba s tem problemom začeti resno ukvarjati. Siva ekonomija ima

velik vpliv na konkurenčnost in razvoj države, zato je treba problem ustaviti, še preden ta že tako velik problem ne postane še večji.

LITERATURA IN VIRI

1. Alanon, A. & Gomez, A. M. (2005). Estimating the size of the shadow economy in Spain: a structural model with latent variables. *Applied Economics*, 37, 1011–1025.
2. Arandarenko, M. (2015). The Shadow Economy: Challenges to Economic and Social Policy. Formalizing the shadow Economy in Serbia: Policy Measures and Growth Effects.
3. Ardizzi, G., Petraglia, C., Piacenza, M. & Turati, G. (2012). Measuring the underground economy with the currency demand approach: a reinterpretation of the methodology with an application to Italy. *Bank of Italy: Temi di Discussione (Working paper)*, 864.
4. Aristidis, B. & Ioannis, M. (2014). The absorption of a shadow economy in the Greek GDP. *Procedia Economics and Finance*, 9, 32–41.
5. Ballas, A. & Tsoukas, H. (1998). Consequences of Distrust: The Vicious Circle of Tax Evasion in Greece. *Journal of Accounting, Ethics & Public Policy*, 1(4), 572–596.
6. Baturina, D. & Bežovan, G. (2015). Social Innovation Impact- Review of Research. *Seventh Framework Programme*. European Union. Brussels: Third Sector Impact.
7. Beamer, G. (2002). Elite Interviews and State Politics Research. *State Politics & Policy Quarterly*, 2(1), 86-96.
8. Beer, J. & Fu, K. (2013, 19. marec). *Conceptual Study on Innovation, Intellectual Property and the Informal Economy*. Pridobljeno 3. novembra 2018 iz http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=232525
9. Belyó, P. (brez datuma.). The Function and Observation of Underground Activities. *Hungarian Statistical Review*, 12, 3-26.
10. Berger, W., Pickhardt, M., Pitsoulis, A., Prinz, A. & Sarda, J. (2014). The hard shadow of the Greek economy: new estimates of the size of the underground economy and its fiscal impact. *Applied Economics*, 46(18), 2190–2204.
11. Bhattacharyya, D. K. (1999). On the Economic Rationale of Estimating the Hidden Economy. *The Economic Journal*, 109(456), 348–359.
12. Bitzenis, A., Vlachos, V. & Schneider, F. (2016). Exploration of the Greek Shadow Economy: Can Its Transfer into the Official Economy Provide Economic Relief Amid the Crisis? *Journal of Economic Issues*, 50(1), 165–196.
13. Blackburn, K., Bose, N. & Capasso, S. (2012). Tax evasion, the underground economy and financial development. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83, 243–253.

14. Bogataj, B. (2012, 8. avgust). *Zahtevati moramo račune*. Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <http://arhiv.gorenjski.glas.si/article/20120808/C/308089994/September>
15. Bundesministerium Finanzen. (brez datuma). Pridobljeno 2. septembra 2018 iz <https://www.bmf.gv.at/betrugsbekaempfung/finanzpolizei/finanzpolizei.html>
16. Choi, J. P. & Thum, M. (2005). Corruption and the Shadow Economy. *International Economic Review*, 46(3), 817-836.
17. Choros, E. (2016, 19. maj). *Greek Shadow Economy Unchanged at 25 % of GDP for Past 15 Years, According to Professor*. Pridobljeno 14. januarja 2018 iz <https://greece.greekreporter.com/2016/05/19/greek-shadow-economy-unchanged-at-25-of-gdp-for-past-15-years-according-to-professor/>
18. Christopoulos, K. D. (2003). Does underground economy respond symmetrically to tax changes? Evidence from Greece. *Economic Modelling*, 20(3), 563–570.
19. Constable, S. (2017). *What Is the Shadow Economy and Why Does It Matter?* Pridobljeno 15. septembra 2018 iz <https://www.wsj.com/articles/what-is-the-shadow-economy-and-why-does-it-matter-1488769322>
20. Dell'Anno, R., Gomez, M. A. & Alanon, P. A. (2007). The Shadow economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece. A MIMIC approach. *Empirical Economics*, 33, 197–231.
21. Dobre, I. & Alexandru, A. (2009). The Impact of Unemployment Rate on the Dimension of Shadow Economy in Spain: A Structural Equation Approach. *European Research Studies*, (12), 4, 179–197.
22. Eilat, Y. & Zinnes, C. (2000). The Evolution of the Shadow Economy in Transition Countries: Consequences for Economic Growth and Donor Assistance. *CAER II Discussion Paper*, 83.
23. Erdinç, Z. (2016). The Reasons of Underground Economy, Its Results, Methods and the Turkish Case. *Journal of Business & Economic Policy*, 3(1).
24. European Commission. (brez datuma). European Platform tackling undeclared work Member State Factsheets and Synthesis Report. Brussels: European Commission.
25. Evropska komisija. (2004). *Undeclared work in an enlarged Union*. Bruselj: Evropska komisija.
26. Feige, E. L. (1979). How Big Is The Irregular Economy? *Challenge*, 22(5), 5–13.
27. Feige, E. L. (1990). Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The new institutional economics approach. *World Development*, 18(7).
28. Fernández, G. M. & Velasco, G. C. (2015). Analysis of the shadow economy in the Spanish regions. *Journal of Policy Modeling*, 37, 1049–1064.
29. Fidermuc, K. (2016, 14. januar). Avstrija ima zdaj finančno policijo in še blagajne. Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <http://www.delo.si/gospodarstvo/finance/avstrija-ima-zdaj-financno-policijo-in-se-blagajne.html>

30. Fleming, M., Roman, J. & Farrel, G. (2000). The shadow economy. *Journal of International Affairs*, 53(2), 387–409.
31. Franz, A. (1985). Estimates of the hidden Economy in Austria on the Basis of Official Statistics. *Review of Income and Wealth*, 36, 325–336.
32. Frey, B. S. & Weck-Hanneman, H. (1984). The hidden economy as an 'unobserved' variable. *European Economic Review*, 26(1), 33–53.
33. Frey, S. B. & Weck, H. (1983). Estimating the Shadow Economy: A Naive Approach. *Oxford Economic Papers. New Series*. 35(1), 23–44.
34. Glas, M. (1991). *Siva ekonomija v svetu in v slovenskem gospodarstvu*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
35. Goel, K. R., Saunoris, W. J. & Zhang, X. (2015). Innovation and underground entrepreneurship. *The Journal of Technology Transfer*, 40, 800–820.
36. Greek shadow Economy Market Worst in the Eu, Costly Too. (2017, 4. september). Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <https://www.thenationalherald.com/173844/greek-shadow-economy-market-worst-eu-costly/>
37. Heath, B. E. & Jones, R. L. (2013). Using Electricity Demand to Estimate State Level Underground Economic Activity in the US. *International Journal of Business and Social Science*, 4(8).
38. Johnson, S., Kaufmann, D. & Zoido-Lobaton, P. (1998). Regulatory Discretion and the Unofficial Economy. *American Economic Review*, 88(2), 387–392.
39. Katrechka, A. (2014). The effect of the shadow economy on social development. A comparative study on advanced and least development countries. Pridobljeno 9. septembra 2018 iz https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/36633/1/gupea_2077_36633_1.pdf
40. Katsios, S. (2006). The Shadow Economy and Corruption in Greece. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 3, 61–80.
41. Kezar, A. (2003). Transformational Elite Interviews: Principles and Problems. *Qualitative Inquiry*, 9(3), 395–415.
42. Komisija za preprečevanje korupcije Republike Slovenije. (brez datuma). Integriteta. Pridobljeno 15. decembra iz <https://www.kpk-rs.si/nadzor-in-preiskave-2/integriteta/>
43. Kordeš, U. & Smrdu, M. (2015). *Osnove kvalitativnega raziskovanja. Elektronska knjiga*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
44. Kukar, S. (1995). *Siva ekonomija v Sloveniji: razlogi za njen razvoj in ocene njenega obsega*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
45. Kupec, B. (2014, 1. februar). *Obseg sive ekonomije v Španiji že pri četrtni BDP-podobno kot v Sloveniji*. Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <http://www.times.si/gospodarstvo/obseg-sive-ekonomije-v-spaniji-ze-pri-cetrtni->

bdp-podobno-kot-v-sloveniji--
5726b003920acd06b5a31b22222f618c2b413be8.html

46. Lazăr, T. D., Moldovan, A. B. & Pavel, A. (2008). Underground Economy's Measurement Methods. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 23, 43–58.
47. Malogorski, D. (2004). *Davčna kultura v Sloveniji (diplomsko delo)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
48. Manolas, G., Rontos, K., Sfakianakis, G. & Vavouras, I. (2013). The Determinants of the Shadow Economy: The Case of Greece. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 6(1), 1036–1047.
49. Manolas, G., Sfakianakis, G. & Vavouras, I. (2013). Tackling the debt crisis in Greece: The role of the underground economy. *Social Cohesion and Development*, 8, 25–35.
50. Mara, E. R. (2011). *Causes and consequences of underground economy*. München: Munich Personal RePEc Archive (MPRA).
51. Mauleon, I. & Sarda, J. (2016). Unemployment and the shadow economy. *Applied Economics*, 49(37), 3729–3740.
52. McCarthy, N. (2017, 9. februar). Where Shadow Economies Are Well Established. Pridobljeno 3. decembra 2017 iz <https://www.statista.com/chart/8015/where-shadow-economies-are-well-established/>
53. Medina, L. & Schneider, M. (2017). *Shadow Economies around the world: New Results for 158 Countries over 1991-2018*. CESifo Working Paper Series, 6430.
54. Meroño, H. M. (2017). The Underground economy in Spain: A Bayesian DSGE approach. Pridobljeno 23. septembra 2018 iz https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/69647/1/The_underground_economy_in_Spain_A_bayesian_DSGE_appro_Merono_Herranz_Moises.pdf
55. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. (brez datuma). Pridobljeno 14. novembra 2018 iz http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/socialno_partnerstvo/minimalna_placa/
56. Ministrstvo za finance – Akcijski načrt uvedbe davčnih blagajn v Republiki Sloveniji. (2015, februar). Pridobljeno 6. oktobra 2018 iz http://www.protisiviekonomiji.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2015/Siva/Davcne_blagajne/2015feb05_akcijski_davcne_blagajne.pdf
57. Ministrstvo za finance – Finančna uprava Republike Slovenije. (2017, februar). *Finančni inšpekcijski nadzor – projekt "Siva ekonomija"*. Pridobljeno 2. decembra 2017 iz http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Nadzor/Podrocja/Inspekcijski_nadzor/Opis/Podrobnejši_opis_3_izdaja_Projekt_Siva_ekonomija.pdf
58. Ministrstvo za finance (brez datuma). Davčne blagajne in vezane knjige računov. Pridobljeno 1. oktobra 2018 iz

- http://www.fu.gov.si/nadzor/podrocja/davcne_blagajne_in_vezane_knjige_racunov_vkr/
59. Modic, T. (2017, 4. julij). Davčne blagajne: triki, s katerimi poskušajo prelisčiti davkarijo. Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <https://siol.net/posel-danes/novice/davcne-blagajne-triki-s-katerimi-poskusajo-prelisiciti-davkarijo-444463>
 60. Morozov, S. (2017, 28. avgust). Za dobre tri milijarde evrov sive ekonomije. *Dnevnik*. Pridobljeno 16. decembra 2017 iz <https://www.dnevnik.si/1042782808>
 61. Nastav, B. & Bojnec, Š. (2005). Shadow economy in Slovenia. Pridobljeno 6. oktobra 2018 iz <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6573-03-9/nastav.pdf>
 62. Nastav, B. & Bojnec, Š. (2007a). Shadow Economy in Slovenia: The Labour Approach. *Managing Global Transitions*, 5(2), 193–208.
 63. Nastav, B. & Bojnec, Š. (2007b). The Shadow Economy in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Slovenia. *Eastern European Economics*, 45(1), 29–58.
 64. Nastav, B. (2009a). *Prikrita proizvodnja: siva ekonomija v Sloveniji*. Koper: Fakulteta za management.
 65. Nastav, B. (2009b). *Siva ekonomija v Sloveniji: Merjenje, vzroki in posledice. (doktorska disertacija)*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
 66. Nilsson, W. & Paddock, T. (2014). Social Innovation From the Inside Out. Pridobljeno 14. novembra 2018 iz https://ssir.org/articles/entry/social_innovation_from_the_inside_out
 67. OECD. (2017). *Shining light on the shadow Economy: Opportunities and Threats*. Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <http://www.oecd.org/tax/crime/shining-light-on-the-shadow-economy-opportunities-and-threats.pdf>
 68. Sarda, J. (2014). La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude en España durante la crisis. Pridobljeno 22. oktobra 2018 iz http://www.gestha.es/archivos/actualidad/2014/2014-01-29_INFORME_LaEconomiaSumergidaPasaFactura.pdf
 69. Schneider, F. & Buehn, A. (2018). Shadow Economy: Estimation Methods, Problems, Results and Open Questions. *Open Economics* (1), 1–29.
 70. Schneider, F. & Enste, D. (2000). Shadow Economy: Size, Causes and Consequences. *Journal of Economic Literature*, 38(1), 77–114.
 71. Schneider, F. & Haigner, D. S. (2018). Implausible Large Differences in the Sizes of Underground Economies in Highly Developed European Countries? A Comparison of Different Estimation Methods. *Johannes Kepler Universität Linz*.
 72. Schneider, F. & Klinglmair, R. (2004). Shadow Economy around the World: What do We Know? *IZA Discussion Paper*, 1043.
 73. Schneider, F. & Neck, R. (1992). The Development of the Shadow Economy under Changing Tax Systems and Structures: Some Theoretical and Empirical Results for Austria. *FinanzArchiv/ Public Finance Analysis*, 50(3), 344–369.

74. Schneider, F. & Williams, C. C. (2013). *The Shadow Economy*. London: The Institute of Economic Affairs.
75. Schneider, F. (2000). The Increase of the Size of the Shadow Economy of 18 OECD Countries: Some Preliminary Explanations. *CESifo Working Paper*, 306.
76. Schneider, F. (2002). The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries. *IZA Discussion Paper*, 514
77. Schneider, F. (2007). Shadow Economies and Corruption in Transition Countries: Some Preliminary Findings. Pridobljeno 31. oktobra 2018 iz <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.517.8371&rep=rep1&type=pdf>
78. Schneider, F. (2009). Size and Development of the Shadow Economy in Germany, Austria and Other OECD-Countries Some Preliminary Findings. *Revue économique*, 60(5), 1079–1116.
79. Schneider, F. (2013). The Shadow Economy in Europe. Pridobljeno 15. septembra 2018 iz http://www.protisiviekonomiji.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2013/siva_ekonomija/The_Shadow_Economy_in_Europe_2013.pdf
80. Schneider, F. (2014). The Shadow Economy: An Essay. Pridobljeno 30. maja 2018 iz <https://www.hallopolitici.be/uploads/vragen/386/1432315740544.pdf>
81. Schneider, F. (2016a): Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and open Questions. *Turkish Economic Review*, 3(2), 256–280.
82. Schneider, F. (2016b). *Shadow Economy in Austria - the Latest Developments up to 2016*. Johannes Kepler University Linz.
83. Schneider, F. (2016c). Estimating the Size of the Shadow Economies of Highly developed Countries: Selected New Results. Pridobljeno 15. junija 2018 iz <http://www.cesifo-group.info/DocDL/dice-report-2016-4-schneider-december.pdf>
84. Schneider, F. (2018). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2018: A Further Decrease. Pridobljeno s strani profesorja Schneiderja.
85. Schneider, F., Buehn, A. & Montenegro, C. (2010). New Estimates for the Shadow Economies all over the World. *International Economic Journal*.
86. Socialno podjetništvo (brez datuma). Koraki družbenega inoviranja. Pridobljeno 4. novembra 2018 iz <http://www.socialni-inovatorji.si/knjiga/socialno-podjetnistvo/33-koraki-druzbenega-inoviranja>
87. Startienė, G. & Trimonis, K. (2010). Causes and Consequences of Non - Observed Economy. *Economics and Management*, 15.
88. Švec, M. (2009). The Underground Economy in Croatia. *Financial Theory and Practice*, 33(4), 401–429.
89. Tanzi, V. (1998). Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. *International Monetary Fund*, 45(4).

90. Tanzi, V. (2002). The Shadow Economy, Its Causes and Its Consequences. *Brazilian Institute of Ethics in Competition*.
91. The treasures of darkness. (2014, 11. oktober). *The Economist*. Pridobljeno 26. septembra 2018 iz <https://www.economist.com/finance-and-economics/2014/10/11/the-treasures-of-darkness>
92. Vlachos, A. V., Bitzenis, P. A. & Kontakos, P. (2015). Shadow Economic activities in Italy, Spain and Switzerland: A review of the literature. *Global Business Economics & Anthology, (1)*, 168–181.
93. Vlada Republike Slovenije (2013,12. september). Obvladovanje sive ekonomije v Republiki Slovenije. Ljubljana.
94. Vlada Republike Slovenije. (2015, 17. december). Denarne nagrade kot spodbuda potrošnikom, da zahtevajo, vzamejo in preverijo račune. Pridobljeno 18. avgusta iz http://www.protisiviekonomiji.si/en/novica/article/denarne_nagrade_kot_spodbuda_potrosnikom_da_zahtevajo_vzamejo_in_preverijo_racune_57224/
95. Vlada Republike Slovenije. (2016, 14. april). Znani prvi nagrajenci nagradne igre "Vklopi razum, zahtevaj račun". Pridobljeno 18. avgusta 2018 iz http://www.protisiviekonomiji.si/en/novica/article/znani_prvi_nagrajenci_nagradne_igre_vklopi_razum_zahtevaj_racun_57985/
96. Vlada Republike Slovenije. (brez datuma - a). Po svetu. Pridobljeno 12. oktobra iz http://www.protisiviekonomiji.si/po_svetu/
97. Vlada Republike Slovenije. (brez datuma- b). Avstrija: 400 inšpektorjev na terenu. Pridobljeno 12. septembra 2018 iz http://www.protisiviekonomiji.si/po_svetu/avstrija/
98. Vlada Republike Slovenije. (brez datuma -c). Družbene posledice sive ekonomije. Pridobljeno 25. oktobra 2018 iz http://www.protisiviekonomiji.si/dejstva/druzbene_posledice_sive_ekonomije/
99. Vodovnik, D. & Červek, U. (2013, 11. september). Hrvaška zadovoljna z rezultati davčnih blagajn, Avstrijci neizprosni. Pridobljeno 26. decembra 2017 iz <https://www.delo.si/gospodarstvo/finance/hrvaska-zadovoljna-z-rezultati-davcnih-blagajn-avstrijci-neizprosni.html>
100. Vousinas, L. G. (2017). Shadow economy and tax evasion. The Achilles heel of Greek economy. Determinants, effects and policy proposals. *Journal of Money Laundering Control*, 20(4), 386–404.
101. Zagoršek, H., Jaklič, M., & Hribernik, A. (2009). The Shadow Economy and Its Impact on National competitiveness: The Case of Slovenia. *South East European Journal of Economics and Business*, 4(1), 37–50.
102. Zakon o davčnem potrjevanju računov (ZDavPR). *Uradni list RS*, št. 57/15.
103. Zaman, G. & Goschin, Z. (2015). Shadow economy and economic growth in Romania. Cons and pros. *Procedia Economics and Finance*, 22, 80–87.

PRILOGE

VPRAŠALNIK O UČINKIH DAVČNIH BLAGAJN

Pozdravljeni,

pred vami je vprašalnik o davčnih blagajnah, ki je namenjen poglobitvi znanja o davčnih blagajnah v Sloveniji in mi bo pomagal dodati neko dodano vrednost magistrskemu delu. Vaši odgovori bodo uporabljeni zgolj za namen magistrskega dela, zato vam bom zelo hvaležna, če si boste vzeli nekaj trenutkov časa in odgovorili na spodnja vprašanja ter mi tako omogočili razrešiti določene dileme o davčnih blagajnah. Za odgovore se vam že vnaprej iskreno zahvaljujem.

1. Sistem davčnega potrjevanja računov ste uvedli januarja 2016 z namenom, da bi omogočal zanesljivo evidentiranje gotovinskega prometa zavezancev in zmanjševanje sive ekonomije. Ker je siva ekonomija v Sloveniji prisotna v zelo velikem obsegu, me zanima, zakaj ste se za uvedbo davčnih blagajn odločili šele v letu 2016, čeprav je bila uvedba davčnih blagajn napovedana že za leto 2011?

Najprej bi radi poudarili, da je Finančna uprava RS (FURS) organ v sestavi Ministrstva za finance, ki je pristojen za izvajanje že obstoječih predpisov. Na sistemska vprašanja, za katera je pristojno ministrstvo ali zakonodajalec, vam žal ne moremo odgovoriti.

Lahko pa glede tega pojasnimo, da so bile davčne blagajne uvedene leta 2016 na podlagi Zakona o davčnem potrjevanju računov. Od 1. 7. 2013 do 31. 12. 2015 pa je dopolnjen 38. člen Zakona o davčnem postopku določal, da so morali izdajatelji računov uporabljati blagajne, ki so imele revizijsko sled. Javnost je takšne blagajne poimenovala kot tako imenovane virtualne davčne blagajne.

2. Poleg uvedbe davčnih blagajn ste uvedli tudi nagradno igro »Vklopi razum, zahtevaj račun«, ki kupce z denarnimi nagradami spodbuja k jemanju in potrjevanju računov. Zanima me, ali menite, da bi bili kupci tudi tako vestni pri jemanju in potrjevanju računov, če ne bi imeli za spodbudo denarnih nagrad?

V letu 2016 smo v boju zoper sivo ekonomijo vzpostavili sistem davčnih blagajn, ki preprečujejo naknadno brisanje ali popravljanje postavk na izdanih računih, saj so ti ob izdaji potrjeni na FURS-u.

Vendar pa davčne blagajne ne bi bile učinkovite, če ponudnik blaga ali storitve potrošniku ne bi izdal računa ali pa bi ga izdal prek blagajne, ki ni povezana s FURS-ovim strežnikom. Davčne blagajne uporablja 53.488 (podatki za leto 2017) podjetnikov in

podjetij, ki na dan izdajo okoli 3 milijone računov, zato bi zgolj z uslužbenci FURS-a izredno težko izvajali učinkovit nadzor nad morebitnimi kršitelji.

Vzporedno z uvedbo sistema davčnih blagajn smo se na FURS-u soočili z izzivom, kako potrošnike informirati in motivirati za štiri stvari: da račun za nakup blaga ali storitve zahtevajo, ga vzamejo, preverijo in pošljejo na FURS. S tem se krepi tudi njihova davčna kultura oziroma zavest, da z jemanjem računov odpravljajo sivo ekonomijo.

Za nadzor FURS-a nad sivo ekonomijo je prav preverjanje računov s strani potrošnikov še posebej pomembno, saj na ta način z njihove strani dobimo informacijo o tem, kdo izdaja napačne račune in kakšne so nepravilnosti oziroma kdo jih sploh ne izdaja. Tako lahko z obstoječim kadrom povečamo učinkovitost nadzora, saj svoje inšpektorje na podlagi analize podatkov, ki jih dobimo od potrošnikov, usmerimo zgolj k zavezancem, ki izdajajo napačne račune ali pa jih sploh ne izdajajo. Ker lahko potrošniki v vsakem trenutku sami preverjajo izdajatelje računov, se ti redkeje odločajo za goljufanje pri izdajanju računov. Verjetnost, da se njihove nepravilnosti odkrijejo, je tako mnogo večja kot sicer.

Kako torej motivirati potrošnike, da za kupljeno blago ali storitev zahtevajo, vzamejo in preverijo račun ter ga pošljejo na FURS? Poleg drugih ukrepov, ki so tekli vzporedno (zakonska obveza jemanja računov, posebna obvestila o jemanju računov ob blagajnah, davčno opismenjevanje mladih v šolah itd.), smo želeli potrošnike k jemanju računov spodbuditi s pozitivnim pristopom, zato smo izbrali nagradno igro. Zavedali smo se, da bomo potrošnike težko privabljali k množičnemu sodelovanju zgolj z denarno nagrado. Zaradi tega smo v kampanjo vnesli nekaj novosti, ki so sodelovanje pri zbiranju računov naredile zanimivo. Predvsem pa bi k sodelovanju privabile zlasti mlajšo populacijo, pri kateri smo še posebej želeli vplivati na dvig davčne kulture. Da bi potrošniki lahko z veseljem in aktivno sodelovali pri preverjanju ustreznosti izdanih računov, je FURS zanje vzpostavil interaktivno mobilno aplikacijo »Preveri račun«, ki s skeniranjem QR ali črtne kode računa omogoča enostavno preverjanje računov.

3. Zanima me, koliko inšpekcijskih nadzorov davčni organi približno opravijo na leto in v katerih dejavnostih so največkrat zaznane kršitve? Katere dejavnosti so pri nas najbolj na udaru glede sive ekonomije in zakaj tako menite?

V letu 2017 je davčni organ v zvezi z davčnimi blagajnami izvedel 15.416 nadzorov (v letu 2016 je bilo izvedenih 27.180). Manjše število izvedenih nadzorov v letu 2017 v primerjavi z letom 2016 je posledica dejstva, da je bilo v letu 2016 zaradi uvedbe davčnih blagajn izvedenih veliko število preventivnih nadzorov z namenom informiranja zavezancev.

Največ opravljenih nadzorov je bilo v dejavnosti gostinstva, trgovine, vzdrževanja in popravila motornih vozil, gradbeništva, drugih dejavnosti (npr. frizerske dejavnosti in osebne storitve), zdravstva in socialnega varstva, predelovalnih dejavnostih ter dejavnosti pekarstva. Največ nepravilnosti je bilo odkritih v dejavnostih gostinstva in trgovine. Storilcem prekrškov je bilo izdanih 1.885 prekrškovnih aktov (1.295 odločb in 590 plačilnih nalogov). Skupaj jim je bila izrečena globa v znesku 3.185.000 evrov, izrečenih pa je bilo tudi 662 opominov. Prek mobilne in spletne aplikacije »Preveri račun« je račune preverjalo 17.226 različnih potrošnikov. Potrošniki so preverili 6.001.077 računov, od tega 5.305.817 (88 %) elektronsko prek mobilne ali spletne aplikacije. Najmanj enkrat je bilo preverjenih 31.442 (60 %) izdajateljev računov.

4. Globe za zaznane kršitve so v Sloveniji za pravne osebe zelo visoke. V letu 2016 naj bi bilo izrečenih za 1.899.200 EUR glob. Zakaj menite, da pravne osebe še vedno kršijo zakone, čeprav so globe tako visoke?

Na to vprašanje vam lahko damo subjektivni odgovor, saj ne razpolagamo z empiričnimi analizami o motivih davčnih zavezancev za izogibanje davčnim obveznostim. Določeni zavezanci se tako izogibajo davčnim obveznostim, ker se ne zavedajo posledic takšnega ravnanja. Drugi se posledic sicer zavedajo, vendar najverjetneje menijo, da se bodo lahko izognili nadzoru davčnega organa.

Na FURS-u veliko pozornost namenjamo obveščanju javnosti o njihovih pravicah in obveznostih. To je še posebej veljalo za prvo leto uvedbe davčnih blagajn, saj so mediji na to temo objavili 114 prispevkov. Od teh je bilo mnogo tudi kontaktnih oddaj na televiziji in radiu. V večini prispevkov so bile objavljene tudi zagrožene globe v primeru kršitev področne zakonodaje. Višina glob ima namreč lahko pri določenih zavezancih preventivni učinek.

Najlepša hvala za odgovore in lep pozdrav.

QUESTIONNAIRE ABOUT SHADOW ECONOMY IN AUSTRIA

Answered by Friedrich Schneider, 10.10.2018

Hello,

my name is Barbara Bernot and I am a student at the Faculty of Economics of the University of Ljubljana. I am currently writing my Master's thesis titled Shadow Economy in Slovenia with a Comparison to Other Countries. The thesis includes also the comparison of shadow economy in Slovenia and Austria. As you are an expert on the topic of shadow economy, I kindly ask you to answer a few questions, which would be of great help for my thesis and for solving certain dilemmas regarding shadow economy. Your answers will be used exclusively within the work of the thesis and I would greatly appreciate it if you could take a moment to answer the following questions.

1. Shadow economy is a global trend which is present throughout the world. The issue is that there is no single definition of the term shadow economy. What is in your opinion the reason why researchers cannot agree on a detailed definition of the term shadow economy?

See papers

2. Why does the measuring of the size of shadow economy with different assessment methods produce very contrasting results in different countries?

See papers: Implausible Large Differences in the Sizes of Underground Economies in Highly Developed European Countries? A Comparison of Different Estimation Methods - Schneider & Haigner (2018).

3. In Austria the shadow economy rate is approximately between 7 and 8% of the GDP. Compared to other countries where the shadow economy rate is high Austria has a surprisingly low rate. Why does Austria have such a low rate of shadow economy?

**** Very difficult to answer. This would be a paper of its own.****

4. In mid 2013 Austria founded the Financial Guard. Why was it founded and how does it help limit shadow economy? How does the Financial Guard function and what are its tasks? ****I do not exactly know, ask the Ministry of Finance****

5. How does the system of certified cash registers, which were introduced in Austria in 2016, work? ****Ask the Ministry of Finance**** Did certified cash registers reduce the size of shadow economy and how much did it decrease? ****Roughly by 300 Million €****

6. What is in your opinion the future trend of shadow economy? Will it continue to increase or will it decrease? ****This question is so general, that I am unable to answer!!**
What is the future trend 2, 3, 6 years? For which countries?*

Thank you for your cooperation.

Kind regards